

Szent István Egyetem
Gazdálkodás és Szervezéstudományok
Doktori Iskola

Ph.D. Disszertáció

**A SZABADKERESKEDELEMI ELKÖTELEZETTSÉG ÉS A
GAZDASÁGI ÉRDEKEK KÖZÖTTI INTERAKCIÓ**

TÖRÖK TIBOR

Gödöllő
2020

A doktori iskola

megnevezése: **Gazdálkodás és Szervezéstudományok Doktori Iskola**

tudományága: **Gazdálkodás és Szervezéstudományok**

vezetője: **Dr. Lakner Zoltán
DSc, MTA doktora
Doktori Iskolavezető
SZIE Gazdaság- és Társadalomtudományi Kar**

Témavezető: **Dr. Tóth Márk,
PhD, egyetemi docens
SZIE Gazdaság- és Társadalomtudományi Kar**

.....

A Doktori Iskolavezető jóváhagyása

.....

A Témavezető jóváhagyása

TARTALOMJEGYZÉK

Rövidítések jegyzéke.....	4
1. BEVEZETÉS.....	5
2. SZAKIRODALMI ÁTTEKINTÉS	17
2.1. Az ENSZ Kereskedelmi Világszervezetének a szerepe	17
2.2. Dél- és Kelet-Ázsiában kialakuló gazdasági integrációs rendszer	22
2.3. A külföldi közvetlen beruházások (FDI) nemzetközi szerepének a növekedése.....	23
2.4. A komparatív előnyök kérdése	26
2.5. A fejlődő országok pénzügyi nehézségei és megoldási kísérletei	31
2.6. Az ASEAN szerepe a nemzetközi gazdasági kapcsolatok erősítésében	34
3. ANYAG ÉS MÓDSZER	38
3.1. A komponensek gazdasági változók szerinti felépítése	39
3.2. Klaszteranalízis sajátossága: mire jó a klaszteranalízis?	41
3.3. Hierarchikus eljárások.....	42
4. TUDOMÁNYOS KUTATÁSI EREDMÉNYEK.....	45
4.1. A kutatás célja és az elemzés tárgya.....	45
4.2. A külkereskedelmi cserearány, az export, az import és a GDP változásai közötti összefüggések alakulása	61
4.3. A külkereskedelmi cserearány, a külkereskedelmi mérleg, az export összetétele és GDP változásai közötti összefüggések alakulása	83
4.4. A kutatásba bevont országok csoportosítása gazdasági jellemzőik szerint	97
5. ÖSSZEGZÉSEK ÉS ÉSZREVÉTELEK	108
5.1. Fontosabb összegzések és észrevételek.....	108
5.2. Új Tudományos Eredmények.....	119
6. ÖSSZEGZÉS	123
7. SUMMARY.....	124
8. IRODALOMJEGYZÉK	125
Táblázatok listája.....	138
Ábrák listája	140

Rövidítések jegyzéke

ACMF	ASEAN CMF = ASEAN Capital Markets Forum = Tőke Piaci Fórum
ADB	Asian Development Bank = Ázsiai Fejlesztési Bank
ASEAN	Association of Southeast Asian Nations = Délkelet-ázsiai Nemzetek Szövetsége
CMI	Chiang Mai Initiatives
CMIM	Chiang Mai Initiatives Multilateralization
FDI	Foreing Direct Investment = Külföldi működőtőke-befektetés
GATT	General Agreement on Tariffs and Trade = Általános Vámtarifa- és Kereskedelmi Egyezmény
HPAE	High Performance Asian Economics = Magas Teljesítményű Ázsiai Gazdaságok
Hong Kong SAR	Hong Kong Special Administrative Region of China = Kínai Hong Kong Különleges Adminisztratív Régió
IBRD	International Bank for Reconstruction and Development = Nemzetközi Újjáépítési és Fejlesztési Bank
IFC	International Finance Corporation = Nemzetközi Pénzügyi Társaság
IMF	International Monetary Fund = Nemzetközi Valutaalap
OECD	Organisation for Economic Co-operation and Development = Gazdasági Együtműködési és Fejlesztési Szervezet
SRF	Silk Road Fund = Selyemút Alap
UNCTAD	UN Conference on Trade and Development = ENSZ Kereskedelmi és Fejlesztési Konferenciája
WB	World Bank = Világbank (= IBRD)
WTO	World Trade Organization = Kereskedelmi Világszervezet

1. BEVEZETÉS

A legutóbbi másfél évtizedben a világgazdaság néhány kiemelt országa között kialakult külkereskedelmi kapcsolatok komoly kihatással voltak a világkereskedelem alakulására, amely abban is meglátszik, hogy 2017-ben az egymásközi exportjuk a világkereskedelem exportjának a 65%-át adta. A kutatásom célja éppen ezért irányult erre a 24 országra. Ennél az országcsoportnál az arány 2005-ben is megközelítőleg ekkora mértékű volt, 64,4%-os. A teljes importjuk 2017-ben a világkereskedelem importjából 66,5%-ot tett ki, míg 2005-ben 66,9%-os szinten alakult (UNCTAD, 2018; Táblázat-2).

A kutatásban kiemelt 24 ország között nagyobb részt fejlett országok szerepelnek, emellett viszont fejlődő és gazdaságilag átalakuló országok is vannak. Ezek az országok az alábbiak: Dél-Afrikai Köztársaság, Franciaország, India, Lengyelország, Mexikó, Spanyolország, Törökország, UK (Egyesült Királyság), USA (Egyesült Államok), Argentína, Ausztrália, Brazília, Indonézia, Kanada, Nigéria, Oroszország, Szaúd-Arábia, Venezuela, Kína, Dél-Korea, Japán, Németország, Olaszország és Magyarország. A kiválasztott országok között a világgazdaság legfejlettebb országai, továbbá a legjelentősebb fejlődő országok (Kína és India), valamint a legjelentősebb kőolaj-exportáló országok vannak, mint például, Szaúd-Arábia, Venezuela, Oroszország és Nigéria.

A kutatásom célja, hogy felmérjem a szabadkereskedelem és a protekcionizmus szerepét és esetleges térnyerését akár az egyik, akár a másik viszonylatában a világkereskedelemben szerepet játszó 24 kiemelt ország egymásközi külkereskedelmi kapcsolataiban. Kutatásom célja továbbá a vizsgált országok egymásközi külkereskedelmi kapcsolatainak felmérése az ENSZ égisze alatt létrejött, korábbi GATT (General Agreement on Tariffs and Trade = Általános Vámtarifa- és Kereskedelmi Egyezmény) megállapodásokat felváltó WTO (World Trade Organization = Kereskedelmi Világszervezet) tükrében. Az alapvető kérdés az, hogy a 24 ország egymásközi külkereskedelmi kapcsolataiban mennyiben jelentkezik a

szabadkereskedelem elve vagy a protekcionizmus, továbbá, hogy az ezekhez kapcsolódó gazdasági érdekek mennyiben befolyásolják a WTO megállapodásokat. A vizsgálat a 2005 és 2017 közötti időszakra vonatkozik.

A kutatási témám aktualitását és fontosságát az is adja, hogy a jelenlegi világgazdasági folyamatokban a külkereskedelemnek és az exportorientációnak fontos szerepe lett az adott országok világgazdasági térnyerése szempontjából. Erre a legklasszikusabb példa Kína növekvő külkereskedelmi aktivitása, ezen belül is kiemelve a világgazdaság fejlettebb országaiba irányuló exportjának növekedését.

A közelmúltban a nemzetközi árucsereforgalom mindinkább kontinensek közötti kapcsolatokká bővült. 2016-ban a legdinamikusabb fejlődés ezen a téren Kína, az Egyesült Államok és Németország között zajlott le, amely értékben 990 milliárd USA dollárt tett ki, és ez az érték a világkereskedelem teljes importjából 6%-os részt jelentett. Szintén jelentős volt a régióon belüli külkereskedelmi forgalom Kína és a vele szomszédos vagy közeli országok között, főként a Dél-Koreával, Japánnal, a Tajvani Kínai Provinciával (Taiwan Province of China) valamint a Kínai Hong Kong Különleges Adminisztratív Régióval (Hong Kong Special Administrative Region of China = Hong Kong SAR) bonyolított forgalom volt számottevő. Világkereskedelmi viszonylatban szintén jelentős volt az USA, Kanada és Mexikó közötti szoros külkereskedelmi kapcsolat. 2016-ban Európában a teljes export több mint kétharmada zajlott a régióon belüli országok között, még Ázsiában is a régióon belüli országok között zajlott le a teljes exportjuk több mint a fele (UNCTAD, 2017a). A világgazdaság más régiói esetében a régióon belüli külkereskedelmi kapcsolatok az egyes régiók teljes külkereskedelmi kapcsolatainak kevesebb, mint 20%-át adták. Ezek a régiók például Óceánia, Latin-Amerika és a Karibi térség, valamint Afrika (UNCTAD, 2017b).

Az utóbbi két évtizedben az egyes országok erősen szakosodtak különböző termékcsoportok exportjára. 2016 végére számos gazdaságilag fejlett és fejlődő dél- és kelet-ázsiai ország jelentős mértékben növelte a feldolgozott ipari termékeik exportját, amely így meghatározóvá vált a kivitelükben. Ezzel szemben számos átalakuló és fejlődő ország Nyugat-Ázsiában (Közel-Kelet jelentős része), illetve Észak- és Közép-Afrikában az energiahordozók exportjára helyezte a hangsúlyt. Az élelmiszerexport erősen jellemezte Dél-Amerika és Kelet-Afrika külkereskedelmét. Ezzel szemben Dél- és Nyugat-Afrika, valamint Közép-Ázsia országai az érc, fémek, drágakövek és a nem pénz-jellegű arany exportját erősítették (UNCTAD, 2017a).

A 2010-es évek közepére a fejlődő országok teljes exportjának 72%-át tették ki feldolgozott ipari termékek, megközelítve ezzel a fejlett országok szintjét a feldolgozott ipari termékek exporton belüli arányát tekintve. Miközben az átalakuló gazdaságú országok (transition economies) teljes exportjának csak az egyharmadát tették ki a feldolgozott ipari termékek, addig az energiahordozók az exportjuknak majdnem a felét tették ki.

2000 és 2017 között a külkereskedelmi forgalomban az export és az import aránya nagyjából megmaradt stabil szinten a gazdaságilag fejlett országok esetében, míg a fejlődő országok esetében ez az arány növekedett. Ezzel szemben Afrika kevésbé fejlett országai, valamint Haiti és az átalakuló gazdaságú országok romló külkereskedelmi cserearányt értek el a legutóbbi négy évben. (UNCTAD, 2017a). A nemzetközi szakirodalom kiemeli az árucseret forgalom és a szabadalmak (licenszek) kereskedelmének különbségét az elemzésekben, mint például a relatív versenyképesség lehetőségét (perspective of relative competitiveness), a globális export- és importpiacok szerkezetét, a kereskedelem fontosságát mind az egyes országok, mind pedig az országcsoportok esetében az adott időszakra vonatkozóan (UNCTAD, 2017b).

Az alábbi 24 országot – köztük a G-20-ak mindegyikét – a gazdasági jellemzőik miatt vontam be a tudományos kutatásaimba:

A világgazdaság egyik fontos országa maradt továbbra is Oroszország, amely változatlanul a világgazdaság legjelentősebb fosszilis energia exportőre. Oroszországnak így módjában áll jelentős befolyást gyakorolni ezen energiahordozók világpiaci árainak az alakulására.

A világgazdaság első számú, legjelentősebb gazdaságának számító országa az Amerikai Egyesült Államok (USA). Gazdasági helyzete és lépései minden esetben komoly világgazdasági kihatással járnak, ezért megkerülhetetlen bevonni az USA-t a világgazdaságot bármilyen módon érintő kutatásba.

Az utóbbi időben Kanada jelentősége is megnőtt, mert az évtizedek, évszázadok óta kitermelt természeti kincsei mellett számottevő készletekkel rendelkezik kőolajpalából is, amelyet a legújabb technológia révén már exportál a világpiacon.

Kiválasztottam továbbá a Dél-Afrikai Köztársaságot, amely tagja a világgazdaság legjelentősebb országait magába foglaló G-20 országcsoportnak. Gazdasági fejlettsége olyan szintet ért el a fejlődő országok körében, amelynek következtében jelentős exportórré vált. Ennek eredménye, hogy 2010-ben tagja lett a gazdasági fejlődést jelképező BRICS-országoknak. Jelentős arany, réz és gyémánt lelőhelyekkel rendelkezik. Hatalmas vasérc kitermelő és exportáló ország.

Franciaország – annak ellenére, hogy az utóbbi időben romló gazdasági helyzetű ország, mégis – a világgazdaságban a G-7-hez tartozik és az EU-ban Németország után a második legfontosabb gazdaságú ország. Franciaország társadalmi és gazdasági állapotát tekintve az EU általános, politikai és gazdasági helyzetére jelenleg is döntő hatással bír.

India szintén a G-20-hoz tartozik, mert népességében és az utóbbi időben bekövetkező gazdasági fellendülésében mindinkább újonnan iparosodó, feltörekvő országnak számít. A gépgyártásban, elsősorban az autóiparban mutatkozik fellendülés, ugyanakkor Kína után az országban a második legnagyobb mértékű a globális felmelegedésért felelős gázok kibocsátása. Szintén BRICS-tag.

Indonézia, mivel korábban jelentős kőolaj-exportáló ország volt, ezért komoly hatással bírt a kőolaj világpiaci árának alakulására. Mára azonban kőolajimportőr országgá vált a jelentős gazdasági fejlődés következtében. A nagyszámú népessége és erőteljes gazdasági fellendülése okán egyre meghatározóbb lett a világgazdaságban betöltött szerepe.

Az utóbbi évtizedben Lengyelország gazdaságilag komoly mértékben erősödött, az EU egyik legjelentősebb országává vált, egyben a V4 vezető országa is. Ebben a gazdasági térnyerésben a német tőkebefektetések nagy szerepet játszottak. Elképzelhető és remélhető, hogy Lengyelország az EU egyik gazdasági és politikai központjává válhat a távolabbi jövőben. Lengyelország szerepét az is erősíti, hogy a volt szocialista országok közül kiemelkedik lakosságának számát tekintve.

Magyarország, mivel a kelet-közép-európai térségben bekövetkezett rendszerváltás indító országa, V4-tagország és egyben az EU egyik legdinamikusabban fejlődő országa, ezért szintén fontos a nemzetközi és európai összehasonlításban. Hazán szerepeltetését a kutatásban sem a gazdasági teljesítmény, sem a világban meghatározó exporttermék nem indokolja, ugyanakkor európai országokat is érintő, Magyarországon végzett kutatásban megkerülhetetlen Magyarország beálogatása és nemzetközi összehasonlítása.

Mexikó a NAFTA (újrátárgyalás után USMCA) tagja az Egyesült Államok és Kanada mellett, ezen kívül nagyszámú olcsó munkaerőt biztosít az Egyesült Államok munkaerőpiaca számára, illetve jelentős kőolajexportőr ország, ennek ellenére nem az OPEC tagja.

Spanyolország az EU tagja, Európa mediterrán térségéhez tartozik és jelentős piaci arányt képvisel az EU belső piacán. Főleg Katalónia játszik kiemelkedő szerepet az ország gazdasági fejlődésében. Évtizedek óta az egyik leglátogatottabb turisztikai célország az EU-n belül.

Törökország több oldalról is vizsgálható. Egyfelől NATO tagország és az EU társult országa, másfelől gazdaságilag a világgazdaságtól nagymértékben – elsősorban az energiaszektor tekintetében – függő ország, és általában a fejlődő országok gazdasági problémáival is szembesül. Földrajzi elhelyezkedése folytán átjárót képez Európa és Ázsia között, ezért nem csak kereskedelmileg, hanem stratégiai szempontból is nemzetközileg megkerülhetetlen pozíciót foglal el. A térsége egyik kiemelkedő és gazdaságilag gyorsan és dinamikusan fejlődő országa. Az évtizedek óta tartó jelentős infláció következtében gazdaságilag eléggé labilis ország, nemzetközi gazdasági versenyképessége relatív alacsony szinten áll.

Az Egyesült Királyság (UK), az EU meghatározó tagja, de mint ismert, hosszas politikai viták után kilépett az Európai Unióból. A kilépés folyamata kedvezőtlen helyzetet teremtett a brit gazdaság számára. Jelentős a bankok kiáramlása Londonból, a külföldi beruházások drasztikusan csökkennek, külföldi vállalatok áthelyezik gyártókapacitásukat más EU-tagországokba és ez kiemelten rontja a következő évek gazdasági növekedésének esélyét és egyben a munkanélküliség növekedését válthatja ki. Az adók várható csökkenése negatívan befolyásolja a költségvetési mérleg alakulását, emellett a fizetési mérleg deficitje is növekedhet, és ezzel összefüggésben az államadósság növekedése is prognosztizálható.

Argentína az EU egyik mezőgazdaságilag kiemelkedő külgazdasági partnere, mivel az EU számára hosszabb ideje a legnagyobb marhahús-exportőr. Latin-Amerikában az ország komoly szerepet játszott a térség országai között a gazdasági kapcsolatok fejlesztésében. Az utóbbi időkben azonban a korrupció és az infláció visszavetette az ország gazdasági stabilitását.

Ausztrália a világgazdaság az egyik legfejlettebb gazdaságú országa, amely az OECD-nek is tagja. Gazdasági fejlődése stabil, politikailag kiegyensúlyozott. A világpolitikában nem játszik meghatározó szerepet, de gazdaságilag fontos.

Brazília Latin-Amerika legjelentősebb országa népesség, terület, természeti erőforrások – elsősorban kőolaj és trópusi erdők – terén. Az ország kedvező kőolajexport-lehetőségei nem jelentenek megfelelő megoldásokat a gazdasági nehézségek enyhítésére. A kőolajexportja révén Mexikó konkurenciája az Egyesült Államokkal kialakítandó gazdasági kapcsolatok területén. Azonban Brazília esetében az export szerkezete kedvezőtlen az alapanyagok és az energiahordozók túlságosan nagy arányának következtében.

Nigéria mai napig a világgazdaság egyik fontos kőolajexportőr országa. Ennek ellenére a túlságosan egyoldalú gazdasági szerkezet és a politikai bizonytalanság állandóan destabilizálja az országot. Az világgazdaságot tekintve itt az egyik legnagyobb a vidéki népesség áramlása az ország gazdasági központjába – a korábbi fővárosba –, Lagosba. Nemzetközi becslések szerint ez eléri a napi 25 ezer főt, amely évente több mint 9 millió lakost jelent évente. Ez a sajátos kettős gazdasági helyzet – a kőolajexport és a hatalmas belső vidéki népességáramlás – a kutatás szempontjából is fontossá teszi ezt az országot.

Szaúd-Arábia, napjainkban a legjelentősebb kőolajexportőr ország, amely az OPEC legerősebb és legmeghatározóbb tagja, Mexikó mellett az Egyesült Államok legfontosabb kőolajimportőr országa. A közel-keleti térség politikailag meghatározó országa, amely kiemelkedően jó viszonyt ápol az USA-val. Bár az ország nagyon elzárkózott a külvilágtól, azonban az utóbbi időben nyitási politikájával a nemzetközi helyzete felértékelődött.

Venezuelát az érzékenysége miatt választottam, mivel óriási mértékben kitett egyetlen nyersanyag – a kőolaj – világpiaci árban bekövetkező változásoknak és ezt a helyzetet fokozza a politikai instabilitása is. Ez jól szemlélteti, hogy a felelőtlenül kialakított gazdasági struktúra

milyen következményekkel járhat egy nyersanyagban gazdag ország számára, miközben más hasonló helyzetű országok átgondoltabb gazdaságpolitikája ettől eltérő eredményhez vezet.

Kína sokoldalú, diverzifikált gazdaságával és több gazdasági ág egyidejű fejlesztésével érte el jelentős gazdasági fellendülését és a GDP kiemelkedő növekedési ütemét. Elképzelhető, hogy Kína stabilan a világgazdaság második legerősebb országa marad az Egyesült Államok után, ehhez azonban szüksége van arra is, hogy a minőségi követelményekre hangsúlyt fektessen a termelés terén, ezáltal tudja biztosítani a versenyképességét a nemzetközi kereskedelemben.

Dél-Korea következetes gazdaságpolitikájának és sajátos mentalitásának köszönhetően hosszú növekedési pályát futott be, a 4 kis tigrisből ő vált az új Japánná, bár tőkeexportja még nem hasonlítható a szigetországéhoz. Dél-Korea államadóssága nemzetközi összehasonlításban – és a gazdaságilag fejlett országok viszonylatában – is alacsony mértékű. Dél-Korea a legjelentősebb újonnan iparosodó ázsiai ország. A gépexportjával és a számítástechnikai eszközök gyártásával az ország betört a világpiacra.

Japán a második világháborút követően a világ minden tájáról felvásárolt technológiát és know-how-t, amelyet a rájuk jellemző mentalitással és szorgalommal kiemelkedő sikerességgel fejlesztettek tovább. Elköteleződtek a politikai nyitás mellett is, mindezeknek pedig a világ legfejlettebb országai közé emelkedés lett az eredménye, jelenleg az Egyesült Államok és Németország után a harmadik legjelentősebb ország a G7-en belül. Az utóbbi időkben Japán helyzetét sajátosan meghatározza, hogy drasztikusan megnövekedett a GDP százalékában számított államadóssága.

Németország az Európai Unió és a NATO tagja, az EU vezető gazdasági hatalma, egyben a világgazdaság egyik legjelentősebb állama közvetlenül az Amerikai Egyesült Államok után, amely tartós, de nem kiugróan magas exporttöbbséggel rendelkezik. Az ország nagyon stabil gazdasági és pénzügyi viszonyokkal bír, ugyanakkor jelentős az energiaimporttól való függősége. Az ország a világgazdaság leginnovatívabb gazdasága az iparosítás terén.

Olaszország az Európai Unió alapító tagja. Komoly gazdasági nehézségekkel küszködik, amely elsődlegesen az alacsony GDP növekedésből és a GDP-re vetített magas államadósságból következik. Leginkább Olaszország GDP-arányos államadósságának a mértéke a legkisebb az Európai Unióban, az elmúlt időszakban még a görög államadósságot is túlszárnyalta. Ennek ellenére az ország a G-7, valamint az eurózóna tagja és iparilag a világ egyik legfejlettebb országának számít.

A kutatásom eredményeit a jövőbeni tevékenységemben fel kívánom használni, elsősorban az Európai Unió és további néhány fontosabb ország külkereskedelmi cserearányainak figyelemmel kísérésével. Az EU-28-ak külkereskedelmi cserearányainak javítása és a nagyobb hozzáadott értékű termékek exporton belüli arányának növelése továbbra is megmarad az Unió külgazdasági stratégiájában. Emellett a jövőben is fontos az EU-28-ak külföldi importenergia függőségének lehetőség szerinti csökkentése, vagy ha ez nem oldható meg, akkor is a többirányú importjának fejlesztése. A megújuló energiaforrások arányának a növelése elengedhetetlenül fontos az EU teljes energiaháztartásán belül.

A kutatási témám fontossága következtében eredményeimet az egyetemi képzésben és az oktatói tevékenységemben is fel kívánom használni, mivel a jövő szakembereinek hasznos támaszt nyújt a további szakmai előmenetelük érdekében.

Úgy gondolom, az alábbi területekre vonatkoztatott mutatószámok vizsgálata értékelhető eredményeket ad a kiválasztott 24 ország esetén a nemzetközi kapcsolatok alakulására:

- export,
- import,
- GDP-növekedés,
- államadósság,
- külkereskedelmi cserearány,
- hozzáadott értékű termékek aránya az exportban,
- külkereskedelmi mérleg.

A tudományos kutatásaimban felhasználtam különböző gazdasági jellemzőket, amelyek lényegesek az elemzésbe bevont országokat tekintve. Ezek a gazdasági jellemzők a következők:

- 1/ E05171 (Export változása, 2005-2017, 2005 = 100);
- 2/ I05172 (Import változása, 2005-2017, 2005 = 100);
- 3/ IEX053 (Export/Import, külkereskedelmi cserearány, 2005, Import = 100);
- 4/ IEX174 (Export/Import, külkereskedelmi cserearány, 2017, Import = 100);
- 5/ KülMÉE5 (Külkereskedelmi mérlegegyenleg változásának mértéke, 2005-2017, 2005=100);
- 6/ Fel156 (Nagyobb hozzáadott értékű termékek aránya az export %-ában, 2014-2015);
- 7/ GDPNöv7 (GDP-növekedés, 2005-2017, 2005=100);
- 8/ ÁllAdGDP8 (Államadósság a GDP %-ában, éves átlag, 2005-2017).

Az országok gazdasági jellemzőihez szorosan hozzákapcsolódik az export és az import alakulása, és ezek kapcsolatában az egységnyi importra jutó export nagysága, a külkereskedelmi mérleg egyenlege, a külkereskedelmi áruforgalomban az export és az import szerkezete, kiemelve a feldolgozott ipari termékek arányát. A külkereskedelem alakulására hatással van a GDP növekedése, valamint az államadósság mértéke a GDP százalékában. A GDP növekedésével reális lehetősége van az adott gazdaságnak az exportorientációs gazdasági stratégia kialakítására, vagy az importhelyettesítő gazdasági ágazatok fejlesztésére. Adott esetben az importhelyettesítő gazdasági ágazati fejlesztés szintén növelheti az ország exportorientációs stratégiáját. Ezért kerültek ezek a gazdasági változók a kutatási tevékenységembe. Az exportnak fontos szerepe van a hazai termelők nemzetközi piaci térnyerése érdekében, továbbá nemzetközileg fontos valutához való jutásában. Az import lehetővé teszi, hogy azokat a termékeket szerezzék be egy adott nemzetgazdaság, amelyeknek előállításában nincs komparatív előnye, viszont más országban minőségi romlás nélkül is előállítható kedvezőbben, olcsóbban, kisebb ráfordítással. Így szabad külkereskedelmi kapcsolatok mellett az importált termékek olcsóbbak lehetnek a belföldi piacokon. A külkereskedelmi cserearány alakulása is fontos az országoknak, mivel ezen keresztül mérhető, hogy az egységnyi importra jutóan mekkora exportigényekkel számolhatnak. A nagyobb feldolgozottságú vagy nagyobb hozzáadott értékű termékek aránya az export százalékában jelentős mértékben növeli az exportbevételeket. Emellett az igény a nagyobb hozzáadott értékű termékek exporton belüli arányának növelésére ösztönöz a diverzifikáltabb gazdasági szerkezet kialakítására, amely a nemzetgazdaságok egyoldalú külgazdasági függőségét csökkenti. A nagyobb exportbevételek és az import csökkenése kedvezően befolyásolja a külkereskedelmi

mérleg alakulását. Végsősorban a külkereskedelmi mérleg közvetlenül is hatással van a fizetési mérleg és a GDP-ben mért államadósság mértékének alakulására is.

Az Európai Unió szigorú előírása (konvergencia kritériumok) szerint az államadósság mértéke a GDP százalékában nem haladhatja meg a 60%-ot, míg a kormányzati költségvetési deficit a 3%-ot. Ezek a követelmények egyben az euró bevezetésének szigorú pénzügyi előírásai, amit akkor is be kell tartania minden EU tagországnak, ha nem kíván belépni az eurózónába. Ennek a célja a tagországok gazdasági és pénzügyi stabilitásának fenntartása és a tagországokon keresztül az egész EU stabilitása is. Ez a gazdasági változó ezért került a vizsgált nyolc változó közé.

Amennyiben az államadósság mértéke jelentősen megnő a GDP százalékos arányában, akkor ez eredményezheti az adott ország beruházásainak, és egyben a gazdasági növekedésnek a csökkenését is. Az államadósság mértékének ellenkező irányú változása növelheti a beruházások fellendülését és maga után vonhatja az export jelentősebb növekedését és bizonyos esetekben az import csökkenését is. A GDP növekedési rátája nemzetközileg elfogadott mutató, amely a gazdasági növekedést jól jellemzi. Ezért kerültek ezek a gazdasági változók a kiválasztott nyolc gazdasági változó közé. A kutatás a 2005 és 2017 közötti időszakra vonatkozik, ezért a 2005-ben és a 2017-ben meglévő külkereskedelmi cserearányt is figyelembe vettem a kutatásomban, ezért szerepelhetett a külkereskedelmi cserearány mutatója ebben a két évben, két gazdasági változóként.

Fontos kihangsúlyozni, hogy a GDP növekedése még nem egyenlő a gazdasági fejlődéssel, mert a GDP-növekedés adódhat bizonyos exporttétel, például a kőolaj világpiaci árának emelkedéséből, tehát csak az áremelkedés is eredményezhet jelentős exportbevételeket a kőolaj-exportáló országok számára. Azonban a kőolaj világpiaci árának csökkenése visszavetheti a GDP-növekedést ezekben az országokban. Gazdasági fejlődésről egyértelműen akkor beszélhetünk, ha a GDP növekedése innovációs és technológiai fejlesztésekkel függ össze, ezáltal a termelékenység és a hatékonyság növelése közvetlen hatással bír a GDP-növekedésre. Ezért tartom fontosnak a magasabb hozzáadott értékű termékek arányának növelését az exportban. A nagyobb hozzáadott értékű termékek előállítására nagy valószínűséggel fejlettebb technológia alkalmazását igényli a korábbi állapotokhoz mérten.

A nemzetközi szervezetek működésén keresztül a nemzeti kormányok egyezményes formában egyezsége juthatnak a szabadkereskedelem erősítésében és így a protekcionizmus és a protekcionista gazdaságpolitika hatásainak csökkentésében. Ezek a gazdasági törekvések nyomon követhetők a korábbi GATT, majd 1995 óta a WTO keretében történt megállapodásokban. Azonban az egyes országok gazdasági érdekeit nem szabad alábecsülni, mert ezek esetenként a szabadkereskedelmet erősítő nemzetközi megállapodások ellenére is érvényesülnek.

Hipotézisek:

H1/ Az import alakulásának meghatározó hatása van a GDP százalékában mért államadóságra és a magasan feldolgozott ipari termékek exporton belüli arányára. Az exporton belül a feldolgozott ipari termékek aránya és a GDP százalékában mért államadósság is fordított összefüggésben áll az import általános alakulásával.

H2/ A GDP változásával (növekedésével vagy csökkenésével) fordítottan arányos a nagyobb feldolgozottságú ipari termékek exporton belüli arányának alakulása.

H3/ A GDP növekedése csökkentheti az államadósság GDP-ben meghatározott mértékét, illetve a GDP-csökkenés növelheti az államadósság arányát a GDP százalékában.

H4/ A diverzifikált gazdaságfejlesztés hiányosságaiból opcionálisan adódó importnövekedés következtében az államadósság mértéke nőhet a GDP százalékában kifejezve.

H5/ A kereskedelemteremtés vagy a kereskedelmeltérítés változásai hatással vannak az országok közötti külkereskedelmi kapcsolatokra, illetve az országok gazdasági helyzetére.

H6/ A külkereskedelmi mérleg egyenlegének változása szoros összefüggésben állhat a GDP százalékában mért államadósság nagyságával. Például a külkereskedelmi mérlegegyenleg pozitív előjelű növekedése csökkentheti a GDP százalékában mért államadósság mértékét, vagy a külkereskedelmi mérleg egyenlegének negatív változása növelheti az államadósság GDP-hez viszonyított arányát.

A hipotézisek kidolgozásánál minden esetben az SPSS statisztikai programcsomaggal történő elemzést használtam fel, amelyet a módszertani fejezetben részletezek.

2. SZAKIRODALMI ÁTTEKINTÉS

A világkereskedelem rendkívül fontos szerepet tölt be az országok gazdasági helyzetének alakulásában, mivel ennek révén lehetséges a nemzetgazdasági keretek között megtermelt áruk és javak egy jelentős részének az értékesítése a nemzeti piacokon kívül. Ezért a világkereskedelem szabályozása rendkívül fontos kérdés, amely az ENSZ különböző szakosított szervezeteinek fontos megoldandó feladata.

2.1. Az ENSZ Kereskedelmi Világszervezetének a szerepe

Az ENSZ egyik fontos szervezete a WTO (World Trade Organization = Kereskedelmi Világszervezet) a korábbi GATT-nak az utóda (GATT = General Agreement on Tariffs and Trade = Általános Vámtarifa- és Kereskedelmi Egyezmény). A GATT a nemzetközi kereskedelem egyezménye, 1947-ben 23 ország kötötte meg Genfben. A WTO tevékenységében ma már több mint 160 ország vesz részt. Ezek a világkereskedelemnek mintegy 80%-át bonyolítják le. Magyarország 1973-ban lett tagja a szervezetnek. A tagországok vámkedvezményeket nyújtanak egymásnak és kötelezettséget vállalnak, hogy alkalmazzák egymás irányában a legnagyobb kedvezmény elvét. Az egyezmény tiltja a diszkriminációt és a dömpinget.

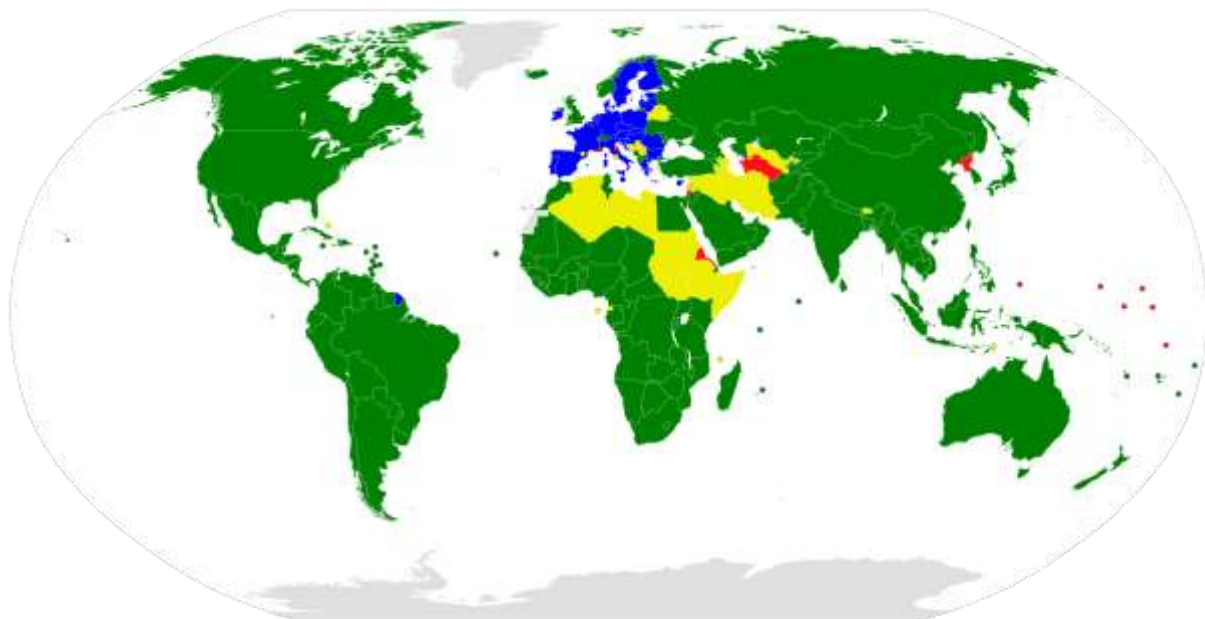
A szervezet fontos ajánlásokat fogalmaz meg a tagországok számára, amelyek betartása illetve betartatása nehéz feladat, mivel sok esetben az országok hosszútávú, de adott esetben rövidtávú gazdasági érdekei is ütközhetnek más országokéval, illetve a szervezet által létrehozott multilaterális egyezményekkel. További gondot jelent az is, hogy a nemzetközi, sőt a világgazdaság egészét átfogó transznacionális társaságok nem csak a termelés, de a

kereskedelem terén is komoly kihatással vannak az országok közötti külgazdasági és külkereskedelmi kapcsolatokra. Így a transznacionális társaságok működésükkel komoly mértékben befolyásolják az egyes nemzetgazdaságok, országok belső gazdasági helyzetét és hatást gyakorolnak a fejlődésükre. A transznacionális társaságok működését kevésbé zavarhatják nemzetközi szerződések és megállapodások, mivel sok esetben ezek a társaságok fejlesztik ki és határozzák meg a minőségi követelményekhez és a nemzetközi szabványok kialakításához szükséges termelés technológiákat. A nemzeti kormányzati keretek között meghatározott termelési és export-támogatásokat nem elsősorban a transznacionális társaságok részére dolgozták ki és nyújtják, hanem inkább a kis- és középvállalkozások és farmgazdaságok részére, mint ahogy például az Európai Unió esetében is így van.

Azonban azok a támogatások, amelyeket nemzeti keretek között nyújtanak a gazdaságilag fejlett országok kormányai (EU, USA, Japán, Ausztrália és Kanada) a kkv-knak és a farmgazdaságoknak, sokszor szembemennek a WTO megállapodások elveivel, illetve a fejlődő országok gazdasági érdekeivel. Ezek a támogatások különösen a fejlődő országok kis- és középvállalkozói és farmgazdaságai számára korlátozzák a gazdaságilag fejlett országok piacaihoz való hozzáférést. A fejlett országok pedig nem engedik a fejlődő országok termelőinek a termékeik bejutását saját belföldi piacaikra, mivel ezzel hazai termelőik létét veszélyeztetnék. Egyébként a fejlett országok piacorientált külgazdasági stratégiájával ellentétben az import növelése, főleg olyan termékek esetében, amelyet a fejlett országok termelői maguk is megtermelnek, így nincs szükség ezeknek a termékeknek az importjára. Végül is marad a gazdasági ellentét a fejlődő és a fejlett országok között.

Ezen gazdasági ellentétek ellenére fontos szerep jut a WTO-nak, amelyet az alábbiakban lehet összefoglalni. A nemzetközi kereskedelmi szabályrendszer alapját a Kereskedelmi Világszervezet (WTO) keretében kialakított multilaterális egyezmények alkotják. Az 1995. január elsejével létrejött WTO a GATT jogutódja - bár egyben jóval több is annál: míg a GATT szabályai csak az árukereskedelmet ölelték fel, az 1986-1994 között zajlott tárgyalási fordulóval („Uruguayi Forduló”) létrehozott önálló Kereskedelmi Világszervezet, a WTO, elődjét mind intézményi, mind szabályozási szempontból messze meghaladja.

A WTO tagállamait az Ábra-1 mutatja be.

■ Tagországok ■ Tagországok, EU által kettősen képviselve
■ Megfigyelők ■ Nem tagországok

Ábra-1: A WTO tagállamai 2019-ben

Forrás: Internet (2019)

A WTO létrehozásáról szóló egyezmény mellékleteit képezik azok a megállapodások, amelyek a nemzetközi kereskedelem magatartási normáit állapítják meg. A GATT mellett a WTO részévé váltak az árukereskedelem különböző területeit (mezőgazdaság, állat- és növényegészségügy, könnyűipar, támogatások, engedélyezés stb.) felölelő megállapodások, a szolgáltatás-kereskedelmi megállapodás, a szellemi tulajdonjogok kereskedelmi vonatkozásairól szóló megállapodás, valamint a vitarendezés szabályairól és eljárásairól kialakított egyetértés, továbbá a kereskedelem-politikai felülvizsgálati mechanizmus.

A WTO-nak jelenleg 164 tagja van, utoljára 2016. július 29-én Afganisztán lépett be. A WTO kétharmadát a fejlődő országok teszik ki. A tagországok az eddigi tapasztalat alapján az érdekeik mentén csoportokba tömörülnek az értekezleteken. Az egyik legjelentősebb tömörülés a mexikói Cancún városában tartott WTO értekezleten alakult ki, ez a G-20 elnevezést kapta. A „húszak csoportja” többek között az agrárszubszenciák leépítését tűzte ki célul.

A WTO céljai között szerepel az életszínvonal, a jövedelmek és a kereslet folyamatos növelésének biztosítása, a teljes foglalkoztatottság elérése, továbbá a termelés és kereskedelem bővítése oly módon, hogy a világ erőforrásainak felhasználása optimális legyen. Ezen célok elérésének érdekében a Kereskedelmi Világszervezet a vámok és egyéb kereskedelmi akadályok jelentős mértékű leépítéséért és a diszkriminatív elbánás felszámolásáért tevékenykedik. A kereskedelem liberalizáció közgazdasági indoklása a szabadkereskedelem sokrétű előnyeire alapul.

A WTO alapvető feladatai között szerepel a hatálya alá tartozó nemzetközi kereskedelmi megállapodások működésének biztosítása, a kereskedelmi viták tárgyalásos rendezése, a tagországok nemzeti kereskedelempolitikájának vizsgálata, a globális gazdaságpolitikát formáló más nemzetközi intézményekkel (pl. IBRD, IMF) való együttműködés, valamint elődjéhez, a GATT-hoz hasonlóan a multilaterális kereskedelmi tárgyalások fórumának biztosítása. Alapelve a diszkriminációmentesség, a szabadkereskedelem, a verseny ösztönzése, emellett külön rendelkezésekkel segíti a kevésbé fejlett országok világgazdasági integrálódását. A protekcionizmus csökkentését és a nemzetközi kereskedelem liberalizálását alapvetően a vámok és a nem vám jellegű akadályok fokozatos csökkentése, illetve teljes felszámolása révén kívánja elérni.

A multilaterális kereskedelmi rendszer működésének záloga, hogy legyenek olyan mechanizmusok, amelyek képesek a felek közötti vitás kérdéseket hatékonyan rendezni és a jogok és kötelezettségek egyensúlyát megőrizni. A nemzetközi kereskedelmi rendszerre komoly terhet róó viták nagy száma, továbbá a multilaterális kereskedelmi szabályrendszer szigorítása, ill. újabb területekre való kiterjesztése egyaránt szükségessé tette a hatékony vitarendezési szabályrendszer létrehozását. Az Uruguayi Forduló eredményeként 1995-ben létrejött WTO Vitarendezési Egyetértés (DSU) a WTO rendszer egyik kulcselemének tekinthető, amelyet sokan a multilaterális kereskedelmi rendszer egyik legnagyobb vívmányának tekintenek. (Forrás: WTO, 2006).

A legutóbbi WTO tárgyalások 2018. június 7-én voltak, amelyen fejlődő és fejlett országok kis- és középvállalkozói, illetve nagyvállalatok vezető üzletemberei voltak jelen New Yorkban, hogy ajánlásokat tegyenek a WTO székházában arról, hogy hogyan tud a WTO segíteni a globális kereskedelem során felmerült gazdasági problémák megoldásában. A szakemberek sorra vették a lehetséges területeket, amelyekben segítséget várnak a WTO részéről: elsősorban

a multilaterális kereskedelmi rendszert szabályzó intézkedések terén, valamint a gazdasági stabilitás és a gazdasági növekedés fenntartásának érdekében, továbbá fejlesztéseket a különböző gazdasági ágazatokban és a munkahelyek létesítése terén (WTO, 2009). A viták témáihoz tartoztak az alábbiak: a fenntartható fejlődés előmozdítása, az e-business, a beruházások, és a kisvállalkozások támogatása, valamint annak megakadályozása, hogy a különböző diszkriminatív jellegű kereskedelmi prioritások érvényre jussanak, amelyeket 2017 decemberében, Buenos Airesben az Üzleti Fórumon meghatároztak, és amelyeket a WTO 11. Miniszteri Konferenciája már előirányzott (WTO 2017; WTO 2018).

A WTO fontos elvi megállapodásokat fogadott el a világkereskedelem szabadabbá tételében, leépítve a védővámokat és ezáltal a kereskedelemteremtés irányába nyitva szélesebb lehetőségeket. Azonban nemzetgazdasági szinten számos gazdasági érdek akadályozhatja a szabadkereskedelem teljessé tételét, amit néhány fejlett ország is demonstrált. Ezért fontos, hogy a közös nemzetközi törekvések mind nagyobb mértékben a szabad piacgazdaság elvei alapján a szabadkereskedelem irányába haladjanak, nem feledkezve el arról, hogy a nemzeteknek ettől még jelentős egyéni gazdasági érdekeik is vannak, amit szintén figyelembe kell venni. Az országok nemzetgazdasági céljai elsődlegesen az exportorientáció irányába haladnak. Az exportorientált stratégia számos fejlett, esetenként fejlődő ország számára hozott kiemelkedő gazdasági fellendülést, mint például Japán esetében főleg az 1970-es években, amit „japán csodaként” is emlegetett a szakmai közvélemény. A legutóbbi időkben Kína tett komoly és sikeres lépéseket az exportorientált stratégia kifejlesztésére. Az utóbbi évtizedekben Kína további térnyerése figyelhető meg Latin-Amerikában (Bahaa et al, 2015; OECD, 2011).

2.2. Dél- és Kelet-Ázsiában kialakuló gazdasági integrációs rendszer

Kína fontos szerepet játszik a Dél- és Kelet-Ázsiában kialakítandó gazdasági integrációs rendszer fejlesztésében, amely sokat segíthet a WTO által is szorgalmazott külkereskedelmi kapcsolatok bővítésében és az egyes országok gazdasági fejlesztésében is. Ebben a kapcsolati rendszerben az ASEAN (Association of Southeast Asian Nations) kiemelkedő szerepet vállal. A kezdeti kapcsolatokon sokat lendített az ASEAN által létrehozott CMI (Chiang Mai Initiatives) szervezet, amely a bilaterális kapcsolatok indításával erősítette Kína gazdasági együttműködését a térség országaival. Később a CMIM (Chiang Mai Initiatives Multilateralization) szervezetet hozták létre, amely a multilaterális kapcsolatokkal bővítette a kezdeti sikerekkel induló együttműködést (ACMF =ASEAN Capital Markets Forum, 2008; Acharya et al, 2007; ASEAN+3, 2012; Bai et al, 2006).

Kína sokat tett a diverzifikált gazdasági szerkezet kialakítására, amely fontos volt a külkereskedelmi kapcsolatok szélesítéséhez, emellett elősegítette a kínai export sokirányúvá tételét is. A bővülő export nem csak a kínai külkereskedelmi mérleg és a fizetési mérlegegyenleg javítását segítette elő, de a GDP százalékában mért államadósság alacsony szinten tartását is. (Cecchetti et al, 2010; Cecchetti et al, 2011; Fang, 1998; FSB, 2009). A kínai gazdaság fellendítésén sokat segített a külföldi beruházások növekvő mértéke, amely általában a modern termelés technológiai haladást is előmozdította, valamint a hazai vállalkozások számára is komoly megrendeléseket biztosított (Klenow - Rodriguez-Clare, 1997; Koi Nyen Wong - Tuck Cheong Tang, 2011; Liu, 2007). A külföldi közvetlen beruházások bár jelentős mértékben előmozdítják egy adott ország gazdasági fejlődését, de ezzel egyidejűleg erősíthetik az ország egyoldalú külgazdasági függőségét, elsősorban a külföldi vállalatoktól, amelyek bevihetik a negatív világgazdasági hatásokat az adott ország nemzetgazdaságába. Ezáltal kevésbé válik védhetővé az ország a káros nemzetközi hatásokkal szemben (Loungani - Razin, 2001). Összességében elmondható, hogy a kedvezőtlen világgazdasági hatások ellenére, több a pozitívuma az FDI-nek, mint a negatívuma.

A pozitív hatások mellett kiemelendő, hogy a fejlett technológiával előállított termékek versenyképesebbek lesznek a világpiacon, és így könnyebben eladhatókká válnak, mintha a hazai vállalkozások csak az önerejükben előállított termékeket kívánnák értékesíteni a világpiacon. Ennek megfelelően a kínai gazdasági szerkezetátalakítás olyan termékstruktúra előállítását teszi lehetővé, amely a világpiaci keresleti termékstruktúrának jobban megfelel. A

kínai gazdasági szerkezetátalakítás kedvezőbb és jövedelmezőbb exportszerkezet létrehozását segíti elő (részletesebben lásd Jansson, 2007; Lu Jiang et al, 2008; Lu F et al, 2010; Moccero, 2008).

Kétségtelen tény, hogy a gazdasági élet fellendülésével megnőtt a kínai költségvetés bevétele, amely további beruházások támogatását és munkahelyek bővítését eredményezte. (Feldstein, 1998; Gale - Reardon, 2004; Herzer, 2012; Hsueh-Li, 1999; ILO, 2011). Ezzel egyidejűleg Kínában a gazdasági élet fellendülésével és elsősorban a vállalkozások – főként a kis- és középvállalkozások – támogatásával megnőtt a kínai költségvetési kockázat is. A támogatott vállalkozások nem mindig nyújtották a kívánt és elvárt gazdasági teljesítményeket, amelyek megkérdőjelezhetik a támogatások hatékonyságát a kis- és középvállalkozások számára (bővebben Liu - Zhao, 2002; Kornai et al, 2003; Kumar -Woo, 2010). Ezek a külgazdasági hatások már az ezredforduló környékén is éreztették hatásukat Kínában (részletesebben Jia-Zhao, 2001).

2.3. A külföldi közvetlen beruházások (FDI) nemzetközi szerepének a növekedése

A külföldi közvetlen beruházások (FDI) áramlása jelentős szerepet játszik a világgazdaság növekedésében. Az FDI áramlása 9%-kal \$1,45 billió dollárra nőtt 2013-ban, a 2012-es \$1,33 billió dollárról. Az FDI-áramlás növekedése a gazdaságilag legfontosabb országcsoportoknak az eredménye volt a fejlett, a fejlődő és az átalakuló országcsoportok vonatkozásában is. Azonban a fejlődő országok, ezen belül a kelet-ázsiai régió és Kína játszotta a jelentősebb szerepet. A fejlett országok részaránya a teljes világgazdasági FDI-áramlásból alacsony szinten maradt továbbra is, de a világgazdaság fejlődésének szempontjából optimális az lenne, ha ezen országok részaránya az FDI-n belül meghaladná az 50%-ot. (Török et al, 2014a; Török et al, 2015d; Lin – Tan, 1999; Lin, 2010; Lin - Monga, 2010).

A fejlődő Ázsia az FDI áramlása terén a világgazdaságban az első lett. A Kelet-Ázsiába áramló FDI magas szintje a Kínába történő áramlás mértékének köszönhető, Kína ezen a téren a világon a második helyen állt 124 milliárd USA dollárral 2013-ban, míg az ASEAN csoport ugyanebben az évben hasonló szintet ért el, 125 milliárd USA dollárt. Az elsődleges ágazatokban a zöld beruházások és az M&A jellegűek jelentős mértékben nőttek, 14%-kal és 32%-kal 2013-ban. (Török et al, 2015c; Török et al, 2015e; Jiang, 2007; UNCTAD, 2013; UNCTAD, 2017a; UNCTAD, 2017b).

A külföldi működőtőke kiáramlása (FDI outflow) Kelet-Ázsiából, elsősorban Kínából történő tőkekiáramlást jelentett, amely elérte a 101 milliárd USA dollárt az országhatárokon átnyúló vállalati egyesülések keretében, és a Kínához csatlakozott Hong Kong is 92 milliárd USA dolláros tőkekiáramlást valósított meg ezen a téren. Hong Kong gazdasági teljesítményét továbbra is külön számolják Kínától. Ez a két ország jelentős mértékben erősítette helyzetét az FDI terén a világgazdaságban. (UNCTAD, 2013; FCIC, 2011; Török et al, 2015e)

ACMF (ASEAN CMF= ASEAN Capital Markets Forum, Tőke Piaci Fórum) meghatározta a szervezet alábbi célkitűzéseit (ACMF, 2008; FSB, 2009; Török et al, 2015b):

- .- A nemzetközileg elfogadott minőségi követelmények betartása
  - .- Haladó liberalizálódás;
  - .- Reformtörekvések folytatása;
  - .- Koordináció elmélyítése;
  - .- A végrehajtás során a hatékony ellenőrzés alkalmazása;
  - .- Rendszeres konzultációk folytatása a prioritások és a konszenzus figyelembevételével;
  - .- A beruházások, a foglalkoztatottság bővítése és a gazdasági kapcsolatok elmélyítése;
  - .- Az életszínvonal és a vásárlóerő növelése a szervezethez tartozó tagországokban.
- (UNCTAD, 2013; UN, 2017a; UN, 2017b).

Véleményem szerint a külkereskedelmi kapcsolatok fejlesztése során azonban nem feledhető el, hogy ha éves szinten összeadjuk a világ országainak teljes exportját, ez megegyezik a világ országainak teljes importjával, így nehéz lehet valamennyi ország számára elérni azt, hogy több legyen az exportjuk, mint az importjuk. Az export és az import világgazdasági és világkereskedelmi szinten kiegyenlítődik. Ettől még egyes országok és országcsoportok többlet exportbevételre tehetnek szert más országok külkereskedelmi mérlegének deficitje mellett.

Fontos szempont továbbá, hogy az exportorientációs külgazdasági és külkereskedelmi stratégia szükségszerűen felveti az importhelyettesítő beruházások megvalósítását, amely egyrészt a hazai piaci igényeket elégíti ki, másrészt a későbbiekben az export bővítésére nyújt lehetőséget. Az importhelyettesítő beruházások fejlesztése maga után von bizonyos importkorlátozásokat, akár védővámok alkalmazását is. Ez utóbbi viszont kereskedelemeltérítést jelent, miközben ezek a beruházások későbbiekben exportbővítéssel járhatnak az adott ország számára, tehát kereskedelemteremtő hatásúak is lehetnek a nemzetközi külkereskedelmi viszonylatban. Ilyen

formában a WTO importkorlátozásokkal szembeni fellépése ütközik az országok importhelyettesítő beruházási céljaival, amelyek későbbiekben exportbővítésre is adhatnak lehetőséget.

Az importhelyettesítő beruházások későbbi exportbővítése vagy az exportkapacitások növelése szükségszerűen megköveteli az adott országoktól, hogy diverzifikált gazdasági szerkezetűekké váljanak, ezáltal szélesebb termékkörben tudják a világpiaci igényeket kielégíteni. Ezek a gazdasági törekvések és összefüggések szükségszerűen eredményezik az adott országok export- és importforgalmának sajátos ellentmondását, nevezetesen az adott ország hol tudja meghúzni a határvonalat az export és az import volumene és értéke viszonylatában. Adott ország mennyiben tud még importálni és ettől kezdve vezet már be importkorlátozó szabályokat az import tudatos limitálása érdekében. Ez utóbbi már a WTO megállapodások hatályába ütközik.

Emellett fontos megemlíteni Helpman, (2006) és Feenstra (1998) véleményét, hogy a WTO, mint az ENSZ egyik szakosított szervezete lényegében csak ajánlásokat fogalmaz meg a tagországok számára, amittől a tagországok gyakorlatilag nemzetközi szankcionálás lehetősége nélkül eltérhetnek. Valójában az adott országok pillanatnyi gazdasági érdeke és a nemzetközi helyzet dönti el, hogy az országok milyen gazdasági döntéseket hoznak céljaik megvalósítása érdekében. A beruházások, akár importhelyettesítés, akár exportorientáció érdekében történnek, mindenképpen munkahelyteremtő hatásúak is, ezt számos tudományos szakmai forrás megállapította (részletesebben lásd ILO, 2011; Head, 2007; Helpman, 2006; Feenstra, 1998). Ezekhez a munkahelyteremtő beruházásokhoz, amelyek jelentős exportnövelő hatással is bírnak, külföldi transznacionális vagy multinacionális társaságok is hozzákapcsolódnak. Ezeknek a tevékenységeiről és hatásairól részletesebben elemeztek szakértők (Montiel, 2003; Stiglitz, 2010; Rodrik, 2007).

2.4. A komparatív előnyök kérdése

A komparatív előnyökkel kapcsolatban számos tudományos vélemény hangzott el már korábban is. Ezek közül kiemelem Ságghi Márta (2018) véleményét, amely *David Ricardo* 1817-ben és 1991-ben kiadott műveire hivatkozik. „A nemzetközi kereskedelem azért teszi lehetővé a világ termelésének ezt a növekedését, mert minden egyes ország számára elősegíti, hogy annak a terméknek az előállítására szakosodjék, amelyben komparatív előnye van. Egy országnak **komparatív előnye** van egy termék előállításában, ha az adott termék gyártásának más termékekben kifejezett alternatívaköltsége alacsonyabb abban az országban, mint más országokban.

Egy a példával szemléltetve, amiben Dél-Amerikának a téli rózsákban, az Egyesült Államoknak pedig a számítógépekben van komparatív előnye. Mindkét országban növekedhet az életszínvonal, ha Dél-Amerika rózsákat termeszt az amerikai piacra, az Egyesült Államok pedig számítógépeket gyárt Dél-Amerika számára. Ezzel lényeges felismeréshez jutottunk a komparatív előnyről és a nemzetközi kereskedelemről: két ország között a kereskedelem mindkettő számára hasznos lehet, ha mindkét ország azt a terméket exportálja, amelyben komparatív előnye van.

Ez az állítás lehetőségekről, nem pedig biztos tényekről szól. A valóságos világban nincs olyan központi hatóság, amely eldönthetné, hogy melyik országnak kellene rózsákat, melyiknek pedig számítógépeket előállítania. Olyan sincs, amely csak úgy mindkét területen rózsákat és számítógépeket nyújtana át a fogyasztóknak. Ehelyett a piac határozza meg a nemzetközi termelést és kereskedelmet, a piacon pedig a kereslet és a kínálat törvényei uralkodnak. Feltételezhető-e, hogy a kereskedelemtől várható kölcsönös hasznot valóban mindkét fél eléri? Valóban azt termeli majd az Egyesült Államok, illetve Dél-Amerika, amiben komparatív előnye van? Valóban jobban jár mindkét ország a kétoldalú kereskedelemnek köszönhetően?

Ezekre a kérdésekre csak akkor adhatunk választ, ha az elemzést még egyértelműbbé tesszük. Ebben a részben azt a modellt fejtem ki, amelyet eredetileg David Ricardo brit közgazdász alkotott meg. Ő vezette be a komparatív előny fogalmát a 19. század elején. Ezt a megközelítést, amely szerint a nemzetközi kereskedelem kizárólag a munkatermelékenység szintjének országok közötti eltéréseiből ered, ricardói modellnek nevezzük.” (Ságghi, 2018; Ricardo, 1817 és Ricardo, 1991).

A korábbi elméleteket David Ricardo fejlesztette tovább azzal, hogy kidolgozta a komparatív előnyök elméletét. Eszerint akkor is létrejöhet különböző fejlettségű országok között előnyös csere, ha az egyikük abszolút hátrányban, de relatív előnyben van egyes termékek előállításakor a másik országhoz képest. Klasszikus példája Anglia és Portugália kereskedelme (Ricardo, 1817 és Ricardo, 1991):

<i>Termékek:</i>	<i>Bor</i>	<i>Posztó</i>
Portugália	80 óra	90 óra
Anglia	120 óra	100 óra

Portugáliának abszolút előnye van mindkét termék előállításában, hiszen kevesebb munkaóra alatt képes ugyanakkora egységet előállítani a termékekből, mint Anglia. Ugyanakkor Angliának a posztó termelésében komparatív előnye van, mivel lemaradása ebben a termékben kisebb, mint a bor termelésében. Így Angliának posztó, Portugáliának bor termelésére kell szakosodni. A két termék cseréje révén mindkét ország előnyös üzletet köthet. Gyakorlatilag mindig létezik komparatív előny két ország között valamely termékben. A valuták átszámításával kimutatott termékárak általában jelzik a komparatív előnyöket és hátrányokat. Az előnyös kereskedelem nem az abszolút, hanem a komparatív előnyökön alapul. Ezek az előnyök azonban csak „pillanatnyi” előnyöket jelentenek, hosszú távon az előnyök alakulása igen eltérő lehet (Ricardo, 1817 és Ricardo, 1991).

Az abszolút és komparatív előnyök elvéről Adam Smith (1992) írt, aki először fejtette ki a nemzetközi munkamegosztás előnyeit. Véleménye szerint a nemzetközi munkamegosztással komoly előnyök érhetők el, ha minden ország olyan termékek termelésére szakosodik (specializálódik), amelyek előállítására kedvezőbbek a feltételei, így alacsonyabb ráfordítással képesek azt megtermelni. Ezt nevezzük az abszolút előnyök elméletének (Smith, Adam, 1992).

Az 1776-ban megjelent *A nemzetek gazdagsága* (Smith, Adam, 1992, magyarul, eredetileg angolul: *An Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations*, röviden: *The Wealth of Nations*) a közgazdaságtan történetének első rendezett műve, a nyugati világ egyik legnagyobb hatású műveként tartják számon. A könyv a kor divatos, a gazdagság forrását a földben kereső fiziokrata tanokkal szemben a munka-érték és a munkamegosztás elméletében kereste a keletkező új értéket (Smith, Adam, 1992).

Véleményem szerint Kínának számos termék előállításában terén lehet komparatív előnye, mivel nagytömegű, olcsó munkaerő áll rendelkezésére és hatalmas belföldi piac, amely ennek megfelelően olcsó tömegtermelést tesz lehetővé az ország számára. A politikai hatalom koncentrációja megfelelően táplálja a gazdasági erőforrások nagymértékű centralizációját állami tulajdonú vállalatok képében, amelyek működhetnek a szabad piacgazdaság formájában, figyelembe véve a tényleges piaci igényeket. Nemzetközi viszonylatban a jelentős mértékű infrastrukturális beruházások – nemzetközi együttműködés keretében, multilaterális formában – komoly exportlehetőségeket biztosítanak Kína számára.

Komparatív előny a versenytársakkal szemben értelmezhető. A kifejezést Michaiel Porter (1979, 2006) hozta be a köztudatba. A versenytársakkal szembeni előnyt lényegében azok a tényezők határozzák meg, amelyeket tartósan fenn lehet tartani, és amelyeket a versenytársak nem tudnak ellensúlyozni. Porter (1985; 2008) egy adott iparágban öt ún. versenytényezőt különböztet meg: az új belépők, a helyettesítés fenyegetettsége, a vevők alkupozíciója, a szállítók alkupozíciója és az iparági versenytársak közötti vetélkedés (Bakács, 2018).

A regionális versenyképesség kapacitás modellje az X-hatékonyság elméletét használja, mint fogalmi alapot a kompetitív előnyök és a komparatív előnyök, illetve a hozzájuk tartozó szintek integrálására. A modell logikája értelmében a komparatív előnyök alapvetően nemzetgazdasági szinten jelentkeznek, míg a kompetitív előnyök vállalati szinten. A szubnacionális régiók esetében mindkettő megfigyelhető, de eltérő erősséggel. Az urbanizációs előnyöket élvező, nagyvárossal bíró régióknál inkább a komparatív, míg a kisebb városokkal rendelkező régióknál a lokalizációs előnyökre épülő kompetitív szemlélet áll közelebb a valóságos folyamatokhoz (Lukovics, 2018).

Exportorientáció vagy a belföldi piac, azaz a hazai fogyasztási igények kielégítésének erősítése legyen-e a követendő gazdaságpolitika a fejlődő országok esetében? Erről számos vitaanyag jelent meg, amelyek a lehetséges két változat esélyeit elemezték. Az exportorientáció lényegében magában hordozza az importhelyettesítő gazdaságpolitikai koncepciót is.

Ahogy Artner (2014a és 2014b) említi azt, hogy „Éppen ez az adottság veti fel annak kérdését, hogy mennyiben van létjogosultsága és milyen sikerre számíthat a belpiacra orientálódó gazdaságpolitika a neoklasszikus közgazdasági elmélet szerint preferált exportorientációval szemben. E kérdést szem előtt tartva tekintjük át a brazil gazdaság utóbbi néhány évtizedének

fő gazdaságpolitikai receptjeit és azok hatását a lakosság életszínvonalára, valamint az ország világgazdasági felzárkózására. Különös figyelmet fordítunk a 2008-as válság hatására és kezelésére, illetve a brazil gazdasági ciklusok és a globális gazdaság ciklusai közti összefüggésre.”

„A brazil gazdaság növekedési problémája megegyezik a kínai és indiai gazdaság szimptomájával (Azzarello–Putnam, 2012). A centrum-országok gazdaságának elhúzódó betegeskedése, a globális tőke-értékesülési hosszú ciklus intenzív szakaszának befulladása, az új innovációs ciklus indulásának késlekedése miatt nincs, ami táplálja a perifériák extenzív típusú fejlődését. (Artner, 2014a; Azul, 2003). Mindez visszafogja a feltörekvő országok dinamizmusát, megnehezíti számukra a saját gazdasági alapok fejlesztését. Egy ilyen helyzetben van igazán szükség a belső felvevőpiacra irányuló gazdaságpolitikára, ami éppen ilyenkor igényel extra erőfeszítéseket az állam részéről úgy a tervezés, mint az adminisztráció és a finanszírozás tekintetében. Az állami pénzteremtés és hitelfelvétel miatt ilyenkor fokozott az infláció és az eladósodás veszélye, vagyis a belső majd a külső egyensúlyvesztés, és végül a kettő együtt az ikerdeficit formájában. Ennek jelei Brazília esetében már láthatók is: növekszik mind a költségvetési, mind a fizetési mérleg hiánya” (Artner, 2014b).

Véleményem szerint a szerző Artner (2014a) ennek ellenére reálisan rámutatott arra, hogy az exportorientáció a relatíve erősödő nemzeti valuta esetében mennyiben ronthatja az adott ország exportlehetőségeit. A költségvetési költségek, az infláció elleni harc és a valuta értékállóságára való törekvés (magas kamatok) együttesen a brazil valuta árfolyamának erősödéséhez vezetett, amelyet sikertelenül igyekeztek csúszo leértékeléssel korrigálni. A brazil nemzeti valuta, a reál (BRL) erős maradt, ami elősegítette a devizatartalékok felduzzadását, viszont kedvezőtlenül hatott az export versenyképességére, rontotta a külkereskedelmi mérlegegyenleget és a folyó fizetési mérleget, és a gazdaság alig gyarapodott (1994 és 2002 között a GDP átlagosan 2,3 százalékkal nőtt, de a GDP/fő csak kevesebb, mint 0,9 százalékkal). Ehhez járult még az 1998-as délkelet-ázsiai pénzügyi válság hatása, a pénzpiacok bizalmának összeomlása formájában, amely tökemeneküléshez, majd fizetéseképtelenséghez vezetett. Így tehát ismét felbillent a külső egyensúly, és 1998-ban az IMF segítségét kellett kérni (WB, 2009; WB, 2010; WB-PWC, 2011; Abreu – Werneck, 2005).

Fontosnak tartom az exportorientációs gazdaságpolitikán is túlmutató okokra rávilágító véleményeket kihangsúlyozni. A hatvanas évek közepétől azonban mind nyilvánvalóbbá vált, hogy az iparosítás más úton is elképzelhető: az iparcikkek exportjával, mégpedig elsősorban a fejlett országokba. Az ilyen módon fejlődő gazdaságok – ezt a csoportot a Világbank jelenleg magas teljesítményű ázsiai gazdaságoknak (High Performance Asian Economics, HPAEs, World Bank, 1993) nevezi – látványos növekedést értek el, egyes esetekben évi 10 százalék fölött. A HPAE-országok gazdaságát erősen sújtotta az 1997-ben kezdődött pénzügyi válság, de teljesítményük mindaddig valóban különösen figyelemre méltó volt (Sághi, 2018).

A HPAE-országok teljesítménye nem vonható kétségbe, és az is kétségtelen, hogy sikerük megcáfolja a korábbi szakmai közvélekedést arról, hogy az iparfejlődéshez az importhelyettesítésen keresztül vezet az út. Mégis számos vitapont van a „kelet-ázsiai csoda” alapján levonható következtetésekkel kapcsolatban. A különböző elemzők mindenekelőtt igen eltérő módon értelmezik a kormányzati politikák, így a kereskedelempolitika szerepét a gazdasági növekedés ösztönzésében. Egyes megfigyelők számára az ázsiai gazdaságok sikere a viszonylag szabad kereskedelem és a beavatkozásmentes kormányzati politikák eredménye; mások számára viszont éppen azt bizonyítja, hogy a kifinomult kormányzati beavatkozás mennyire hatékony lehet; vannak olyan közgazdászok is, akik szerint a kereskedelem- és az iparpolitika hatása semmiképpen sem lehet jelentős, akár erősek, akár gyengék voltak ezek a politikák (Fallows, 1994; World Bank, 1993; Sághi, 2018).

A Világbank a HPAE-országokat három csoportra osztja, mert a „csoda” ezekben az országokban különböző időszakokban kezdődött. Az első Japán volt, amely nem sokkal a második világháború után kezdte a gyors gazdasági növekedést, és most már az Egyesült Államokkal és Nyugat-Európával összehasonlítható egy főre jutó jövedelme van. A hatvanas években négy kisebb ázsiai gazdaságban kezdődött meg a gyors növekedés, ezeket – Hongkongot, Tajvant, Dél-Koreát és Szingapúrt – gyakran „tigriseknek” nevezik. Végül pedig a hetvenes évek végén gyors növekedés kezdődött Malajziában, Thaiföldön, Indonéziában, a leginkább feltűnő módon pedig Kínában. Mindhárom országcsoport igen magas növekedési ütemet ért el. A „tigris” gazdaságok reál GDP-je a hatvanas évek közepétől az 1997-es ázsiai válságig évi átlagban 8–9 százalékkal bővült, míg az Egyesült Államokban és Nyugat-Európában csak 2–3 százalékkal. Más ázsiai országok utóbbi években mért növekedési ütemei hasonló képet mutatnak, Kína pedig többször is évi több mint 10 százalékos növekedési ütemről számolt be (Krugman, 1994; World Bank, 1993; Sághi, 2018).

A gyorsan növekvő ázsiai gazdaságok sokkal inkább exportorientáltak, mint más fejlődő országok, különösen Latin-Amerika és Dél-Ázsia országai. Szingapúr és Hongkong esetében az export volumene egyaránt a GDP 100 százaléka fölötti. Hogyan haladhatja meg egy ország exportja az ország teljes kibocsátását? Úgy, hogy a GDP a gazdaságban képződő hozzáadott érték, nem pedig az összforgalom mutatója. A modern ipari termelés gyakran abból áll, hogy az importált anyagokhoz viszonylag csekély értéket adnak hozzá, az export tehát könnyen nagyobb lehet a gazdaság teljes kibocsátásánál. Az adatok valóban azt mutatják, hogy a HPAE-gazdaságok kevésbé mutatkoztak protekcionistaiknak, mint más, nem annyira sikeres, fejlődő országok, noha semmiképpen sem állítható, hogy teljes szabadkereskedelemre törekedtek volna. Thaiföld tehát azért exportált és importált sokat, mert a gazdaság jól működött, nem pedig fordítva (Sághi, 2018; World Bank, 1993).

2.5. A fejlődő országok pénzügyi nehézségei és megoldási kísérletei

A fejlődő országok számára komoly gazdasági nehézségeket okoz nemzeti valutájuk gyakori leértékelődése, amely a számukra kedvezőtlen világgazdasági helyzetből adódóan teszi szükségessé nemzeti valutájuknak védelmét. Erre a helyzetre Kína nyújt megfelelő példákat. Erről bővebben ír Dani Ákos – Törös Ágnes (2017) az alábbiakban. „A kínai gazdaságban az elmúlt három évtized során gyökeres változások történtek. A világgazdaságba való fokozatos bekapcsolódásával, valamint bizonyos gazdasági folyamatainak liberalizálásával Kína elindult egy olyan úton, amelynek végállomását fejlett országgá való átalakulása jelentheti. Ennek megvalósulását erőteljesen támogathatja az ország rekord nagyságú valutatartalék-állománya. Felvetődik a kérdés, hogy a kínai gazdaságpolitika segítségével megszerzett vagyonok mértéke miként minősíthető? Ha beszélhetünk feleslegről, az milyen mértékben járulhat hozzá ahhoz, hogy Kína hosszú távon felzárkózzon a fejlett országok csoportjához? Tekinthejtük-e vajon a fejlődési folyamat egyértelmű eredményét egyben egy eszköznél is, amely a sajátos kínai fejlesztéspolitikát támogatni tudja?” (Lásd bővebben Jiang, 2007)

”A hivatalos tartalékok számos célt szolgálnak egy ország gazdaságpolitikájában. Az árfolyamrendszer védelme érdekében devizapiaci intervenciót hajthat végre a tartalékok menedzselésével megbízott központi bank vagy más kormányzati szerv. Tehát leértékelési nyomás esetén tartalékai egy részének eladásával és hazai pénz vásárlásával erősítheti az árfolyamot, másrészt a hazai valuta felértékelődését megakadályozandó, felvásárolhatja a

beáramló devizát. Fenntarthatja a külföldi devizában fennálló likviditást, sokkok esetén a gazdasági szereplők külföldi pénzzel való ellátásával tompíthatja a válság hatását. A megfelelően magas tartalékállomány növeli a gazdaságpolitika hitelességét, csökkenti az ország-kockázatot. Ennek oka, hogy az ország demonstrálja: képes a külfölddel szembeni pénzügyi kötelezettségeit teljesíteni.

A pénzügyi piacok által szigorúan figyelt ország-kockázat csökkentésén keresztül mérsékelhetők a hitelfelvételi költségek, valamint a magas valutatartalék hiteles üzenet a befektetők irányába, hogy az ország tartani tudja az árfolyamot, nem kényszerül a jövőben leértékelni nemzeti valutáját – e csatorna is a hitelfelvételi költségek süllyedését eredményezi. Továbbá a környező országokénál jelentősebb jegybanki tartalék növeli az ország presztízsét. Fontos, hogy természeti katasztrófák, vészhelyzet esetére sem marad eszköz nélkül a kormányzat, továbbra is biztosítani tudja a behozatal áramlását, a külgazdasági ügyletek finanszírozását. A monetáris tartalékok egyenlegező tételként szolgálnak a fizetési mérlegben, az átmeneti deficitet finanszírozni lehet a segítségükkel, míg többlet esetén emelkednek a jegybank hivatalos tartalékai.” (Dani – Törös, 2017; lásd bővebben Bakács, 2018).

„A korábbi szakirodalom a valutatartalékokat egyfajta puffernak tekintette, a kiigazíthatóan rögzített és az irányítottan lebegő árfolyamrendszerek menedzselése kapcsán szükséges devizapiaci intervenciók végrehajtásához (Henning, 2002). Három, egymást kölcsönösen erősítő eszközt határoz meg Goldstein M – Xie D (2009) az országok pénzügyi válságnak való kitettsége csökkentése érdekében. Először is, a rövid távú külföldi eszközökben denominált adósságot alacsony szinten kell tartani, másrésztől valamilyen biztosíték által alátámasztott hitellehetőséget kell teremteni. Végül, harmadik opcióként a hivatalos tartalékok felhalmozását nevezi meg.

Utóbbi, költségei elismerése mellett a legbiztosabb módja az „önvédelemnek”. Hasonlóan a feltörekvő országok által tapasztalt volatilis tőkeáramlásokkal szembeni védekezés érdekében Ocampo (2007) négy eszközt ajánl. Egyrészt a tőkemérleg vonatkozásában az adminisztratív szabályozást, azaz a tőkekorlátozások bevezetését, másrészt az állam külső adósságának csökkentését, hatékony menedzselését, ami magában foglalja az anti-ciklikus költségvetési és monetáris politikát is. Végül, de nem utolsósorban kiemeli a valutatartalékok felhalmozását, mint az „önsegély” biztosításának egy módját, illetve a hozzá szükségszerűen kapcsolódó devizapiaci intervenciókat. Értelmezésében a tartalékok felhalmozásának elsődleges oka a

fejlődő országokba áramló tőke pro-ciklikussága, illetve a fizetésimérleg-válságok elkerülésére irányuló kollektív biztosítékok hiánya.” (Dani – Törös, 2017).

Véleményem szerint a fentiekből is látható, hogy a fejlődő országok képesek lehetnek megbirkózni a világkereskedelemben fellépő esetleges negatív hatásokkal, amelyek veszélyeztetik nemzeti valutájuk megfelelő stabilitását. A tartalékképzés általában a külkereskedelemben és a pénzügyi viszonyok terén is egyaránt a stabilitást segíti elő. Ehhez nélkülözhetetlenek a nemzetközi együttműködések is.

Az egyik ilyen jelentős nemzetközi pénzügyi együttműködési szervezet a Kína- KKE (Kelet- és Közép-Európa) Befektetési Együttműködési Alap. Ez a fajta együttműködés lehetőséget teremt arra, hogy az ázsiai ország jelentős mértékű infrastrukturális beruházásokat hajtson végre.

„A Kína- KKE (Kína – Kelet- és Közép- Európa 16+1) Befektetési Együttműködési Alap II tőkéje elérte a 800 millió dollárt 2018 áprilisára. A Kína – KKE Befektetési Együttműködési Alap II (China-CEE Investment Cooperation Fund II) saját tőkéje elérte a 800 millió dollárt, a megcélzott 1 milliárd dolláros saját tőkeérték elérése és a jegyzések lezárása az év végére várható - közölte az Exim. A Kína-KKE befektetési alap Kína és 16+1 közép-kelet-európai ország pénzügyi együttműködési programjának részeként jött létre. Az alap második fázisának létrehozását 2016 novemberében, Rigában tartott ötödik Kína- KKE csúcstalálkozón jelentették be. Kína hathatós közreműködésével az alap végül 2017 novemberében jött létre, és a kínai Eximbank, a magyar Eximbank, a Selyemút Alap (SRF = Silk Road Fund) és a CEE Equity Partners Ltd. befektetése révén 2018 elejére elérte a 800 millió dollár saját tőkeértéket.

Az alapot Luxemburgban jegyezték be "The China Central and Eastern Europe Investment Cooperation Fund II SCS SICAV-SIF" néven, alapkezelője a China-CEE Management. Az alap egyetlen befektetési tanácsadója a CEE Equity Partners Ltd, amelynek feladata, hogy a kelet- és közép-európai régió 16 országában felkutassa az ígéretes befektetési lehetőségeket.

Az alap befektetési stratégiája hasonló az alap első fázisának befektetési stratégiájához, amely a régióban 12 befektetést hajtott végre az energiaipar, az oktatás, az egészségügy, a távközlés és az ipar területén. Az alap célja a közép- és kelet-európai régió és Kína együttműködésének további erősítése, a dinamikusan fejlődő vállalkozások felkutatása és felkarolása, hozzájárulva

ezáltal a KKE régió gazdaságainak növekedéséhez, és stabil megtérülést biztosítva a befektetők számára - ismerteti az Exim.” (Kína-KKE, 2018).

Az együttműködés fejlesztését megelőzte az ázsiai regionális kapcsolatokat erősítő Ázsiai Fejlesztési Bank tevékenysége, amely messze az ázsiai régió túlmutató szervezetté vált már az alapításától kezdve. A nemzetközi pénzügyi intézményt még 1966 decemberében hozták létre és azóta csak bővül, és ezen keresztül erősödik Kína nemzetközi befolyása. A pénzügyi intézmény ma is érvényes aktuális céljai az alábbiakban összegezhetők (ADB, 1966; ADB, 2000 és ADB, 2006):

- Erősíteni és gyorsítani a gazdasági fejlődést és együttműködést;
- Az állami- és a magántőke ösztönzése a beruházások fejlesztése érdekében (World Bank, 2013);
- A pénzügyi források előmozdítása és mozgósítása a fejlődő országok hatékony gazdasági fejlesztése érdekében;
- Azon beruházási projektek ösztönzése, amely a tagországok gazdasági érdekei szempontjából a legfontosabbak és kiemelt jelentőségűek;
- Hatékony koordináció a tagországok gazdasági tervei és lehetséges gazdaságpolitikái között. A források hatékony felhasználása. A külkereskedelmi kapcsolataik előmozdítása, különösen a régió országai közötti kapcsolatokra vonatkozóan (Vassiliou, 2003; Vassiliou, 2006);
- Műszaki és technikai segítség megadása a gazdasági célok megvalósítása érdekében;
- Más hasonló nemzetközi pénzügyi szervezetekkel is erősíteni a kapcsolatokat, amelyek megfelelnek a fenti céloknak.

2.6. Az ASEAN szerepe a nemzetközi gazdasági kapcsolatok erősítésében

A Délkelet-ázsiai Nemzetek Szövetsége (ASEAN – Association of Southeast Asian Nations) egy regionális nemzetközi szervezet, amely a Délkelet-Ázsiában található országok politikai, gazdasági és kulturális együttműködését segíti elő. A szövetség 1967. augusztus 8-án jött létre, alapító tagjai a Fülöp-szigetek, Indonézia, Malajzia, Szingapúr és Thaiföld. Az 1976-os bali csúcstalálkozó után a szervezet a gazdasági együttműködésre helyezte a fő hangsúlyt. Az 1980-as évek közepére megtorpant az együttműködés, de az 1991-es thai felvetésre, amelyben egy regionális „szabadkereskedelmi övezet” létrehozását javasolták, újra fellendült.

Ezen túlmenően az ázsiai országok gazdasági integrációja az ASEAN nemzetközi szervezet megalakításával már az 1970-es évek elejétől beindult. Ezek az ázsiai országok létrehoztak egy szerződéses rendszert a CMI (Chiang Mai Initiatives) elnevezéssel. A szerződés a bilaterális pénzügyi kapcsolatok erősítését hivatott megvalósítani. Később az ASEAN országok ezt a kapcsolatrendszert CMIM (Chiang Mai Initiatives Multilateralization) elnevezéssel multilaterális pénzügyi kapcsolatrendszerre fejlesztették. Az ASEAN ezt követően kibővült további három országgal, Kínával, Japánnal és Dél-Koreával, és így lett ASEAN+3 a szervezet elnevezése. Ezzel a három országgal vált teljessé az ASEAN gazdasági és pénzügyi integrációja. A CMIM rendszer lehetővé tette, hogy Ázsia gazdaságilag fejlett régiói szélesebb pénzügyi alapokat biztosítsanak az ASEAN továbbfejlesztéséhez. (Kato, 2009; ISDA, 2010; IOSCO, 2011).

Az ASEAN+3 komoly lépéseket tett az ADB (Asian Development Bank = Ázsiai Fejlesztési Bank) létrehozására, a Világbank és az IFC (International Finance Corporation = Nemzetközi Pénzügyi Társaság) pedig jelentős mértékben segítette a magánberuházások fellendítését a szervezet országaiban. Ezzel párhuzamosan a szervezet túllépte a nemzeti kereteket a tagországok egymásközi kereskedelmi forgalmának fellendítése érdekében. (Armstrong - Baron, 2004; Acharya et al, 2007; IOSCO, 2011; Australia Reserve Bank, 2013).

A külkereskedelmi kapcsolatok erősítése érdekében szükség volt arra, hogy Kína és az ASEAN országok vámtarifáinak csökkentése és megszüntetése alapvetően három ütemezési terv („early harvest” program, „normál” és „érzékeny”) alapján történjen. Az „early harvest” program bizonyos mezőgazdasági termékek (pl: élőállat, hús, hal, tejtermékek, növényi termékek, zöldségek, gyümölcsök) esetében gyorsított vámleépítést írt elő. A legtöbb normál ütemezési terv hatálya alá tartozó termék vámtarifáit Kína és az ASEAN-6 (Brunei, Indonézia, Malajzia, Fülöp-szigetek, Szingapúr, Thaiföld) 2010-re, Kambodzsa, Laosz, Mianmar és Vietnám 2015-re szüntette meg (Völgyi, 2011; Chia-Tan, 2011; Choi, 2008).

A normál ütemezési terv alá eső vámtarifasorok vámtarifáinak megszüntetése Kína és az ASEAN-6 között (Aizenman, 2010):

- a vámtarifasorok legalább 40 százaléknál 0-5 százalék közötti vámtarifa alkalmazása 2005. július 1-jére,

- a vámtarifasorok legalább 60 százaléknál 0-5 százalék közötti vámtarifa alkalmazása 2007. január 1-jére,

- a vámtarifasorok 100 százaléknál 0 százalékos vámtarifa alkalmazása 2010. január 1-jére, kivétel: néhány vámtarifasornál (számuk nem haladhatja meg a 150-et) 0 százalékos vámtarifa alkalmazása 2012. január 1-jétől.

Az áru- és szolgáltatáskereskedelem és a befektetések liberalizálásáról szóló tárgyalások 2005 és 2007 között zajlottak. Ennek eredményeként 2008-ban Japán hét ASEAN tagállammal (Vietnám, Thaiföld, Szingapúr, Fülöp-szigetek, Malajzia, Indonézia, Brunei) kötött gazdasági partnerségi egyezményt (EPA), többek között a piackutatás, a mérnöki tervezés, a turizmus, a fuvarozás, a telekommunikáció, az egészségügy és a rekreáció terén. (Rathus, 2010a; Rathus, 2010b; Oh – Park, 2010).

Részben ezek a bilaterális egyezmények képezik az alapját annak az esernyőszerű Japán-ASEAN Átfogó Gazdasági Partnerségi Egyezménynek, amely 2008 decemberében lépett hatályba. A Japán és az ASEAN tagállamok közötti áruskerkedelem liberalizálásáról röviden a következőket lehet elmondani (Aizenman, 2010):

Laosz, Mianmar és Kambodzsa vámlebontásának ütemezése megegyezik. A három ország a legtöbb áru esetében 2023-ra, illetve 2026-ra vállalta a vámok megszüntetését. Ugyanakkor a vámok leépítése nem terjed ki minden termékre. Egyes termékek esetében mindhárom ország fenntartja az Egyezmény hatályba lépésekor érvényes vámtarifákat, amelyek csak tizennyolc év elteltével csökkennek le öt százalékra.

Az ASEAN tagállamok közül egyedül Szingapúr vállalta a vámok azonnali lebontását. Japán, Thaiföld, Malajzia, Indonézia, Vietnám, Brunei és a Fülöp-szigetek vámtarifáinak nagy része tíz éven belül szűnik meg. A vámtarifák leépítése azonban itt sem vonatkozik minden árura. Bizonyos termékeknél ezek az országok is fenntartják az Egyezmény hatályba lépésekor érvényes vámtarifákat (Zhenglong, 2010; MOF, 2007).

A CMI a már meglévő ASEAN swap egyezményre épült, és tovább bővítette azt. Érdekes módon nem teljesen világos, hogy ki játszotta a vezető szerepet a Chiang Mai Kezdeményezés létrehozásában, de annyi bizonyos, hogy a japán Pénzügyminisztérium (MOF, 2007) nem hivatalos tárgyalásokat folytatott az Egyesült Államokkal és a kelet-ázsiai országokkal, hogy megnyerje a támogatásukat a CMI kialakításához. Japánnak sikerült meggyőznie az Egyesült Államokat, hogy ez a kezdeményezés teljesen különbözni fog az Ázsiai Monetáris Alaptól (Hidetaka 2005; Park–Wyplosz, 2010; Chey, 2009). A CMI létrehozásának elsődleges célja a 1997/98-as ázsiai pénzügyi válsághoz hasonló valutakrízis elkerülése, illetve egy ennek ellenére bekövetkező krízis okozta pénzügyi-gazdasági sokk hatásainak enyhítése volt.

2007-re a nyolc ország között összesen tizenhat bilaterális valuta-swap egyezmény működött, amelyek értéke elérte a 80 milliárd dollárt. Az egyes országok a szerződésben szereplő összeg húsz százalékát hívhatják le automatikusan. Az ASEAN öt alapító országa (Indonézia, Malajzia, Thaiföld, Szingapúr és a Fülöp-szigetek) 1977-ben írta alá az ASEAN Swap Megállapodást. A CMI-ban az ASEAN+3 országok közül nyolc (Kína, Japán, Dél-Korea, ASEAN-5) vesz részt és az előírt program végrehajtásával vehető igénybe. A CMI ilyen tekintetben tehát kiegészítette az IMF hitelezési tevékenységét (Henning, 2002; Rasiah et al, 2010; Strauss-Kahn, 2009).

3. ANYAG ÉS MÓDSZER

A tudományos kutatásaimban az SPSS adatösszesítés alapján elvégzett statisztikai összehasonlítási elemzési módszert alkalmaztam. Ennek során a felhasznált különböző gazdasági jellemzők alapján hasonlítottam össze az egyes országokat. Ez a statisztikai rendszer a legfőbb gazdasági jellemzők alapján sorolta be és csoportosította az egyes országokat. Továbbá a gazdasági jellemzők vagy gazdasági változók komponenseket alkotnak, amelyek között az összefüggéseket a koordináta-rendszer szemlélteti. Az elemzés a koordináta-rendszer negyedeibe sorolta az országokat, attól függően, hogy az országok egyes gazdasági változói mennyire növekvő vagy csökkenő jellegűek.

Az SPSS-en alapuló kutatási módszert azért tartom fontosnak, mert a program világosan, logikusan és tényszerűen tárja fel a gazdasági folyamatokat leíró gazdasági változókat és a köztük lévő gazdasági összefüggéseket.

Az országok besorolása ilyen formában függött a gazdasági jellemzőik alakulásától, változásaitól, továbbá, hogy ezek a gazdasági változások milyen nagyságrendben következtek be a vizsgált időszakban. Emellett a koordináta-rendszer vizuálisan is kifejezésre juttatja, hogy az egyes országok milyen relatív távolságban állnak egymástól. A koordináta-rendszeren belüli elhelyezkedés már eleve négy csoportba osztja a vizsgált országokat.

3.1. A komponensek gazdasági változók szerinti felépítése

A kutatásaimban alkalmazott SPSS statisztikai elemzés alapján az alábbi gazdasági jellemzőket vagy gazdasági változókat alkalmaztam, feltüntetve azt is, hogy az egyes változók mely komponensekbe kerültek a programban:

„X” Főtengely, Komponens-1:

IEX053 (Export/Import, külkereskedelmi cserearány, 2005, Import = 100),

IEX174 (Export/Import, külkereskedelmi cserearány, 2017, Import = 100),

GDPNöv7 (GDP-növekedés, 2005-2017, 2005 = 100)

„Y” Főtengely, Komponens-2:

E05171 (Export változása, 2005-2017, 2005 = 100),

I05172 (Import változása, 2005-2017, 2005 = 100),

(Mínusz) ÁllAdGDP8 (Államadósság a GDP %-ában, éves átlag, 2005-2017)

„Y” Főtengely, Komponens-3:

KülMéE5 (Külkereskedelmi mérlegegyenleg változásának mértéke, 2005-2017, 2005 = 100),

Fel156 (Feldolgozott termékek aránya az export %-ában, 2014-2015)

A fentiek alapján látható, hogy az országok minden esetben a gazdasági változóik alapján a koordináta-rendszerben csak négy csoportba sorolhatók a komponensek közötti összefüggések alapján. Azonban az országok gazdasági jellemzői – azaz a gazdasági változóik – alapján egy sokkal egységesebb, a koordináta-rendszertől eltérő csoportosítást nyújtja a statisztikai elemzés az országok számára, attól függően, hogy a statisztikai elemző programon belül hány országcsoportot kívánunk kialakítani. Ezt a dendrogram grafikonon mérhetjük le (Ábra-6 és Ábra-7).

Az SPSS egy széles körben használt program a statisztikai elemzésekhez a társadalomtudományban. Az SPSS-n alapuló elemzési módszert használják a piackutatók, az egészségügyi kutatók, a vállalatok, a kormányok, az oktatási kutatók, a marketingszervezetek és az adatbányászok is (Cattell, 2001; Lin, 2001; Slutsky – Bernard, 2012).

Az eredeti SPSS kézikönyv a "szociológia legbefolyásosabb könyveinek" egyikeként írta le, amely lehetővé teszi a hagyományos kutatók számára, hogy saját statisztikai elemzéseket végezzenek (Nie et al, 1970, 2008). A statisztikai analízis mellett a programban megtalálható az adatkezelés, az adatválasztás, a fájl átalakítása, a származtatott adatok létrehozása és az adatkódokumentáció, azaz metaadat- szótár tárolása az adatfájlban, amelyek a bázis szoftver jellemzői (Kelner – Wellman, szerk. 2000; Wellman et al, 2006; Wellman, 2001).

Az SPSS, hasonlóan sok Windows programhoz, többablakos technikával dolgozik. Külön ablakban kezelhetjük az adatbázist, mely leginkább egy - 7 - Huzsvai László – Vincze Szilvia (2012) SPSS-könyv táblázatkezelő adatbázishoz hasonlít, külön ablakban jelenik meg az eredmény, és külön-külön ablakban szerkeszthetjük a syntaxokat és szkripteket. A syntax az SPSS belső nyelve, melyben a párbeszédablakokban beállított utasításokat tárolhatjuk és futtathatjuk. Ezen belső nyelv segítségével olyan utasításokat is kiadhatunk, amelyeket a párbeszédpanelből nem. Az SPSS kiterjesztett matematikai, ill. mátrix műveletei, amelyekkel a legbonyolultabb számítási műveletek is elvégezhetők, csak ezen belső nyelven megírt nagyon egyszerű utasításokkal végezhetők el.

A mátrix eljárás tartalmazza az elemi mátrix műveletektől (összeadás, kivonás, szorzás, osztás) kezdődően a determináns, inverzmátrix, sajátérték, sajátvektor stb. meghatározását. Ezek a korreláció- és regressziószámításban alkalmazhatók. A ciklusutasítások, iterációs eljárások, automatikus adatbázis készítek is csak a syntax editor ablakban futtathatók. Syntaxot a legegyszerűbb módon a párbeszédablakok Paste utasításával hozhatunk létre. Ilyenkor megnyílik a syntax editor ablak és megjelennek a parancssorok. Az ilyen módon el nem érhető parancsokat, a szintaktikai szabályoknak megfelelően, saját kezűleg kell beírni. A szintaktikai leírás megtalálható az SPSS Syntax Reference Guide-ban. (Huzsvai – Vincze, 2012; lásd még részletesebben Wellman, 2001).

A szkriptek valójában sax basic nyelven írt függvények és eljárások sorozata. Ez a nyelv, néhány speciális szabálytól eltekintve, nagyon hasonlít a Visual Basicre. A programhoz szállított példa szkriptek tanulmányozása után, könnyedén elkészíthetők a saját szkriptek. A szkriptek segítségével az SPSS minden lehetőségét ki lehet aknázni. Az ún. autoszkriptek segítségével egy esemény bekövetkezésekor végrehajtódik egy utasítássorozat, amivel például egy kimutatástáblázat létrehozásakor automatikusan beállítható, hogy mely változók jelenjenek meg a kimutatás soraiban, oszlopaiban, legyen-e részösszegzés, és ezek milyen formátumot vegyenek fel. A szkriptek és syntaxok egymás között átjárhatók (szkriptből futtathatunk syntaxot és syntaxból szkriptet). (Huzsvai – Vincze, 2012; további részletekhez lásd Sajtos – Mitev, 2007).

3.2. Klaszteranalízis sajátossága: mire jó a klaszteranalízis?

A klaszteranalízis kiindulópontja az elemek közötti hasonlóság vagy távolság. Ezzel kapcsolatban általában rendelkezünk előzetes információkkal, amelyek alapján kiszámítjuk ezeket a hasonlóságokat vagy távolságokat. Más esetekben csak a hasonlóságok vagy távolságok mértékéről rendelkezünk információkkal.

A klaszteranalízis és a diszkriminancia-analízis is csoportosítással foglalkozik. A diszkriminancia-analízis megköveteli a klaszterekbe tartozás előzetes ismeretét, és ez alapján kialakít egy csoportosító szabályt. Ezzel szemben a klaszteranalízisnél nem rendelkezünk előzetes ismerettel, a csoportok az adatok alapján alakulnak ki. Minden klaszter elemei viszonylag hasonlók egymáshoz, de különböznek más klaszterek elemeitől, a csoportok száma pedig előzetesen nem ismert (Münnich et al, 2006).

A statikus vizsgálatomhoz a klaszteranalízis, diszkriminancia-analízis módszerét alkalmaztam. Célom az adatok és a vizsgálati eredmények összehasonlítása, a trendek és az országcsoportok alapján a többváltozós kapcsolatrendszer vizsgálatára.

A klaszteranalízis több szempontból is igen hasznos eljárás. Először is, gyakran szükség van arra, hogy a „valódi” csoportokat határozzuk meg. A klaszteranalízis egy objektív módszert kínál a csoportok kialakításához. Másodsor, a klaszteranalízis adatredukció céljából is használható. Az adatredukció a főkomponens-analízis kapcsán értelmezhető. Harmadrészt a

klaszteranalízis segítségével kapott esetleg meglepő klaszter-csoportosulások új fényt vethetnek az eddig vizsgált kapcsolatok rendszerére (Münnich et al, 2006; további részletekhez lásd Huzsvai – Vincze, 2012; Sajtos – Mitev, 2007).

A klaszteranalízis rendszerét úgy használtam, hogy az SPSS szerint feldolgozott adatok alapján a rendszer maximum öt csoportba sorolta a vizsgált 24 országot. Megvizsgáltam, hogy az egyes országok – a gazdasági változók szerint – mely osztályokba sorolódnak. A hasonló gazdasági jellegű országok mindig egy csoportba sorolódnak, más szempontból viszont az egyes országok külön-külön is egy-egy csoportot alkothatnak, aszerint, hogy hány csoportra történő bontást kívánok elvégezni. Viszont előfordulhat az is, relatív kevés – pl maximum öt – csoportba sorolás esetén, hogy van egy, esetleg két ország, amely önállóan egy-egy „országcsoporthoz” alkot – egy ország, egy csoport gyakorlatnak megfelelően. Ez a helyzet akkor áll fenn, amikor az adott ország gazdasági jellemzője lényegesen eltér az összes többi vizsgált országtól.

3.3. Hierarchikus eljárások

A hierarchikus eljárások az egyes személyek, objektumok, esetek közötti távolság meghatározásával kezdődnek. A csoportok, klaszterek kialakítása történhet összevonáson vagy felosztáson alapuló módszerekkel. Az összevonó módszerek abból indulnak ki, hogy minden egyes elem egy önálló csoportot alkot, majd fokozatosan vonják össze az egyelemű csoportokat egyetlen nagy csoportba. Ezzel szemben a lebontó módszerben az összes elem egyetlen csoportba tartozik, és ezt a csoportot osztjuk fel kettőre, majd egyre több csoportra addig, amíg minden elem egy önálló csoportot nem alkot. Az összevonó módszernél kezdetben minden egyes elem külön klasztert alkot. A klaszterek a megfigyelési egységek egyre nagyobb klaszterekben csoportosításával alakulnak ki. A folyamat addig folytatódik, amíg egyetlen klaszter lesz az egész. (Münnich et al, 2006).

Az egyszerű lánc, avagy a legközelebbi szomszéd elve

Ez a módszer a legkisebb távolságon, a legközelebbi szomszéd elvén alapul. Először az a két megfigyelési egység kerül egy klaszterbe, amelyek között a legkisebb a távolság. Ezután a következő legkisebb távolság kerül meghatározásra. Minden lépésnél a két klaszter közötti távolság a két legközelebbi pontjuk közötti távolság. Két klaszter akkor vonható össze, ha a

közöttük lévő távolság a legrövidebb (Münnich et al, 2006; további részletekhez lásd Huzsvai – Vincze, 2012; Sajtos – Mitev, 2007).

A kutatásaim során az SPSS statisztikai analízist választottam a fenti jellemzők alapján. Ez az elemzés véleményem szerint mind elméleti-matematikai, mind gyakorlati szempontból jól áttekinthető, átlátható. Ennek alapján világosan érthető és logikus jellege miatt könnyebben magyarázható. Ezzel a módszerrel a gazdasági jellemzők alapján a kutatásban szereplő országok egymáshoz viszonyított helyzete és csoportosítása – klaszterezése – közérthetőbb módon elvégezhető.

A további fejezetekben az SPSS rendszer szerint összegyűjtött gazdasági adatokat további statisztikai módszerek alapján elemzem, figyelembe véve az egyes országok gazdasági jellemzőit – változóit.

Az SPSS (Statistical Program for Social Sciences) statisztikai programcsomag segítségével kiszámíthatók 2005 és 2017 között az egyes országokhoz tartozó gazdasági változók összefüggései, ezeknek az összefüggéseknek az erőssége vagy a gyengesége. A kutatási módszer arra is rávilágít, hogy az adott országok a vizsgált gazdasági jellemzők alapján hogyan viszonyulnak egymáshoz, a koordináta rendszerben melyik negyedhez tartoznak. Továbbá szintén gazdasági jellemzőik szerint hogyan csoportosítja a rendszer az egyes országokat a megadott öt országcsoport esetében.

A Táblázat-1 összesítette az összegyűjtött statisztikai adatokat, országonként, gazdasági változókként, komponensenként, valamint országcsoportonként. Minden nemű csoportosítás az országokra vonatkozóan a kiválasztott országok gazdasági jellemzői szerint történt. Venezuela és Kína, sajátos és nagyon eltérő gazdasági jellemzői következtében, külön-külön egy-egy csoportként jelenik meg a többi országcsoporttól elkülönülten. Magyarország az ötödik országcsoportban található, de alapvetően ez csak az arányok és a trendek következménye, nem pedig a számszerűsített adatokból származik.

Az SPSS alapján az öt csoport az alábbiak szerint alakul, de ez a beosztás csak a vizsgált időszak fejlődési tendenciáin alapul, nem pedig a kezdeti- és végállapot gazdasági helyzetén:

Csoport-1 (10 ország): Ausztrália, Dél-Afrikai Köztársaság, India, Lengyelország, Mexikó,
Törökország, Argentína, Brazília, Indonézia, Oroszország

Csoport-2 (10 ország): Franciaország, Spanyolország, UK, USA, Kanada, Dél-Korea,
Japán, Magyarország, Németország, Olaszország

Csoport-3 (2 ország): Nigéria, Szaúd-Arábia

Csoport-4 (1 ország): Venezuela

Csoport-5 (1 ország): Kína

4. TUDOMÁNYOS KUTATÁSI EREDMÉNYEK

Kutatásaim során a WTO kormányközi megállapodásai alapján kialakított szabadkereskedelmi elvekből és gyakorlatából indultam ki, valamint a korábbi fejezetekben érintett hipotézisekből a világgazdaságban fontos szerepet játszó kiválasztott országok gazdasági – ezen belül elsősorban a külkereskedelmi áruforgalmat érintő – jellemzőiből. Ezek a gazdasági jellemzők átfogják a külkereskedelmi árukapcsolatok alapvető tulajdonságait és összefüggéseit.

Amíg világgazdasági viszonylatban az export- és az importforgalom adott éven belül kiegyenlítődik, addig az egyes országok viszonylatában többnyire eltérők az adatok. Ezért fontos az export és az import alakulása mellett az egymáshoz viszonyított arányuk. Ezt az arányt mérhetjük az exportált és importált termékek közötti arányokkal, azaz a külkereskedelmi cserearány alakulásával. Általában ez utóbbi a fejlődő országok esetében romló szokott lenni, főleg az elmúlt két évtizedben. A kutatásaimban a cserearány alakulását a kiválasztott országok esetében 2005-ben és 2017-ben vizsgáltam.

4.1. A kutatás célja és az elemzés tárgya

Az export és az import egymáshoz viszonyított arányát a külkereskedelmi mérlegegyenleg alakulásán keresztül is lehet vizsgálni, amely az adott időszakban – 2005 és 2017 között – a fejlődő országok esetében jelentős deficittel zárult. A külkereskedelmi mérleg deficitje szintén hozzájárul az államadósság GDP-re vonatkoztatott arányának a növekedéséhez. Ugyanakkor a GDP növekedése növelheti az exportot az egyes országok esetében, miközben az import-helyettesítő ágazatok fejlesztése csökkenti az importot és lényegében javíthatja a külkereskedelmi mérlegegyenleget is. Mindezek a folyamatok indokolták a korábban említett gazdasági változók bevitelét a 24 ország viszonylatában folyó elemzésekbe, azaz az export, az import, a külkereskedelmi cserearány alakulása 2005-ben és 2017-ben, a külkereskedelmi mérleg egyenlege, a feldolgozott termékek aránya az exporton belül, továbbá a GDP növekedése és az államadósság GDP-hez viszonyított aránya.

Táblázat-1: A 24 vizsgált ország gazdasági jellemzői 2005 és 2017 között, millió USA dollár alapján (százalékban)

Változók	IEX053 (Export/ Import 2005)	IEX174 (Export / Import 2017)	GDP Növ7 2005- 2017	E05171 Export 2005- 2017	I05172 Import 2005- 2017	ÁllAdGDP8 (<i>minusz</i>) Államadóssá g a GDP %- ában, 2005-2017	KülMÉE 5 Külkeres - kedelmi mérleg- egyenleg , 2005- 2017	Fel156 Feldolgozott termékek aránya az export %- ában, 2014-2015
Ausztrália-1	85	101	67,5	77,6	66,4	54,8	-3,7	20
Indonézia	114,5	107,4	188	72,3	88,4	31,4	-37	10
Argentína	141	87,3	176	40,6	108,4	65,3	-26	17,6
Brazília	153	138,3	95	61,3	130,3	73,4	-30	9,9
Oroszország	195	148	69,7	39,6	54,7	14,2	23,7	55
Dél-Afrikai K	83	88	22,2	58,2	45	32	-19	80
Mexikó	94	95	32,2	77,8	77,6	22,4	-82	80
Törökország	63	67	49	95,8	77,4	31,9	-46	75
Lengyelország	88	100,2	54	122	89,5	50,1	54	90
India	70	67	170	168,2	174,4	54,47	-190	41
Franciaország-2	92	85,7	8,7	9,2	13,6	81,4	-64	95
UK	75	68,5	17,4	19,8	21,9	67,2	-28	95
Spanyolország	66,6	91	2,5	46,3	7,1	65,4	-71	90
USA	52	64	36	67	33,2	99,5	-3,5	95
Magyarország	95	105,9	5,3	56,6	39,1	73,6	66	90
Németország	125	124	15,2	37	35,1	72,5	44	95
Kanada	108	95,3	35,7	13,3	35,4	99,5	73	35,1
Japán	115	103,8	-10,8	5	25,7	195,5	-70	95
Dél-Korea	109	120	51	85,2	67	40,5	290	80
Olaszország	97	120	-2,7	23	6,3	115,2	331	95
Nigéria-3	243	104	191	1,7	132	11,43	-89	8
Szaúd-Arábia	304	162,4	142	11,9	186	1,8	-73	23
Venezuela-4	233	299	663	-34,7	36,3	28	-12	20
Kína-5	115	123	387	199	155	11,5	481	85
Változók	IEX053	IEX174	GDP Növ7	E05171	I05172	ÁllAdGDP8 (<i>minusz</i>)	KülMÉE 5	Fel156
Komponensek	1 („X” főtengety)			2			3	
ÁTLAG	121,5	111,1	102,7	56,4	71,07	58	22	61,7

Forrás: UNCTAD Handbook of Statistics, 2018, New York, US, million US Dollar
Dél-Afrikai K. = Dél-Afrikai Köztársaság, USA = Egyesült Államok, UK= Egyesült Királyság
Merchandise trade

„X” Főtengely, Komponens-1: IEX053, IEX174, GDPNöv7
 „Y” Főtengely, Komponens-2: E05171, I05172, (Mínusz) ÁllAdGDP8
 „Y” Főtengely, Komponens-3: KülMÉE5, Fel156

1. E05171 = Export változása, 2005-2017, 2005 = 100
2. I05172 = Import változása, 2005-2017, 2005 = 100
3. IEX053 = Export /Import, külkereskedelmi cserearány, 2005, Import = 100
4. IEX174 = Export /Import, külkereskedelmi cserearány, 2017, Import = 100
5. KülMÉE5 = Külkereskedelmi mérlegegyenleg változásának mértéke, 2005-2017, 2005 = 100
6. Fel156 = Feldolgozott (Hozzáadott értékű) termékek aránya az export %-ában, 2014-2015
7. GDPNöv7 = GDP-növekedés, 2005-2017, 2005 = 100
8. ÁllAdGDP8 = Államadósság a GDP %-ában, éves átlag, 2005-2017

Országcsoportok:

Csoport-1 (10 ország): Ausztrália, Dél-Afrikai Köztársaság, India, Lengyelország, Mexikó,
 Törökország, Argentína, Brazília, Indonézia, Oroszország

Csoport-2 (10 ország): Franciaország, Spanyolország, UK, US, Kanada, Dél-Korea, Japán,
 Magyarország, Németország, Olaszország

Csoport-3 (2 ország): Nigéria, Szaúd-Arábia

Csoport-4 (1 ország): Venezuela

Csoport-5 (1 ország): Kína

Táblázat-2: A 24 ország és az USA részesedése a világ összes exportjából 2005-ben és 2017-ben értékben és százalékban, millió USA dollárban

	2005	2017	vizsgált 24 ország részesedése 2017-ben (2005)	USA részesedése 2017-ben (2005)
<i>Világ összes EXPORT</i>	10 502 488	16 551 591	65,0 (64,4)%	9,1 (8,6)%
24 ország részesedése E	6 761 431	10 764 170	--	--
USA részesedése E	901 082	1 504 914	--	--
<i>Világ összes IMPORT</i>	10 777 642	16 607 237	65,6 (66,9)%	13,9 (16)%
24 ország részesedése I	7 215 997	10 892 486	--	--
USA részesedése I	1 732 706	2 307 946	--	--

Forrás: UNCTAD Handbook of Statistics, 2018, New York, US, million US Dollar

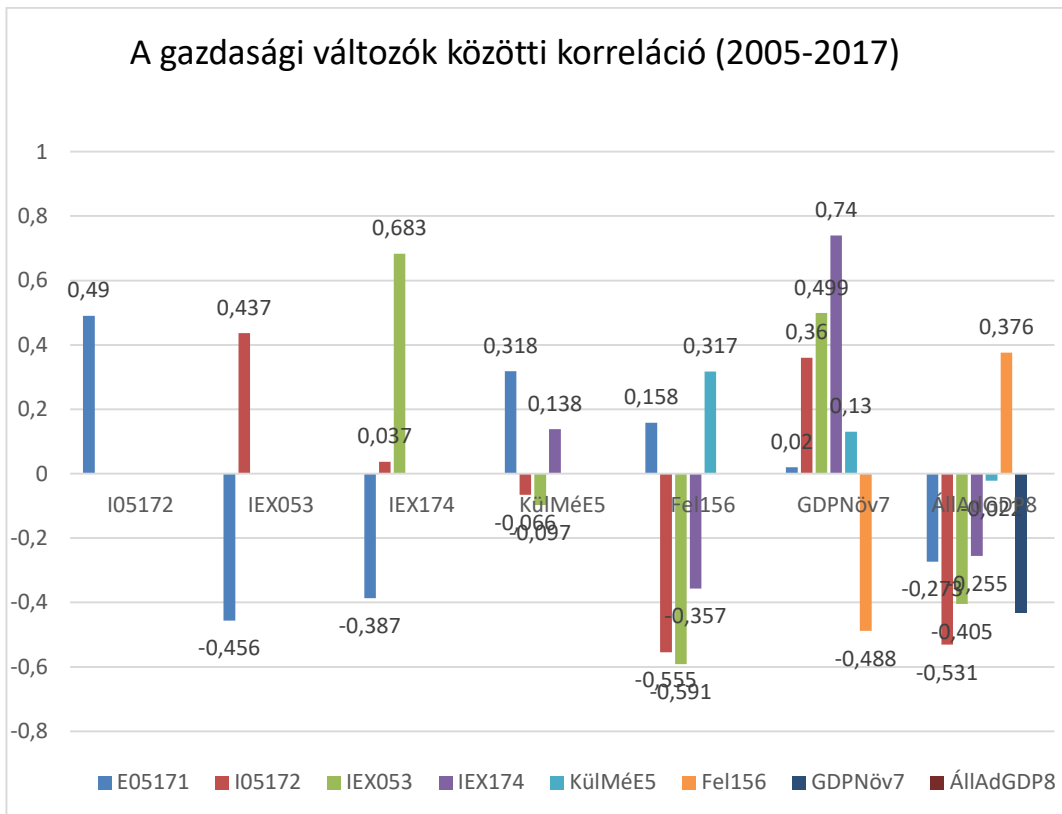
A Táblázat-2 adatai megmutatják, hogy a kutatásban kiválasztott 24 ország és az Egyesült Államok mekkora részesedéssel rendelkeznek a világ összes exportjából és importjából 2005-ben és 2017-ben. Ebből a táblázatból jól látható, hogy a vizsgált 24 ország közel kétharmados részesedése a világ teljes exportjából és importjából lényegében nem változott 2005 és 2017 között, míg az USA szerepvállalása a világ teljes importjából 2017-ben lényegesen csökkent 2005-höz képest. Az USA részesedésének csökkenése a világ teljes importjából és a minimálisan növekvő részesedése a világ teljes exportjából a növekvő amerikai államadósság következménye is lehet, valamint az ebből adódó exportexpánzióból vagy exportkényszerből is származhat. A kutatásba bevont 24 ország jelentős mértékű részesedése a világ teljes exportjából és importjából indokolja ezeknek az országoknak az elemzését.

Táblázat-3: A gazdasági változók közötti összefüggések mértéke (Correlation Matrix)

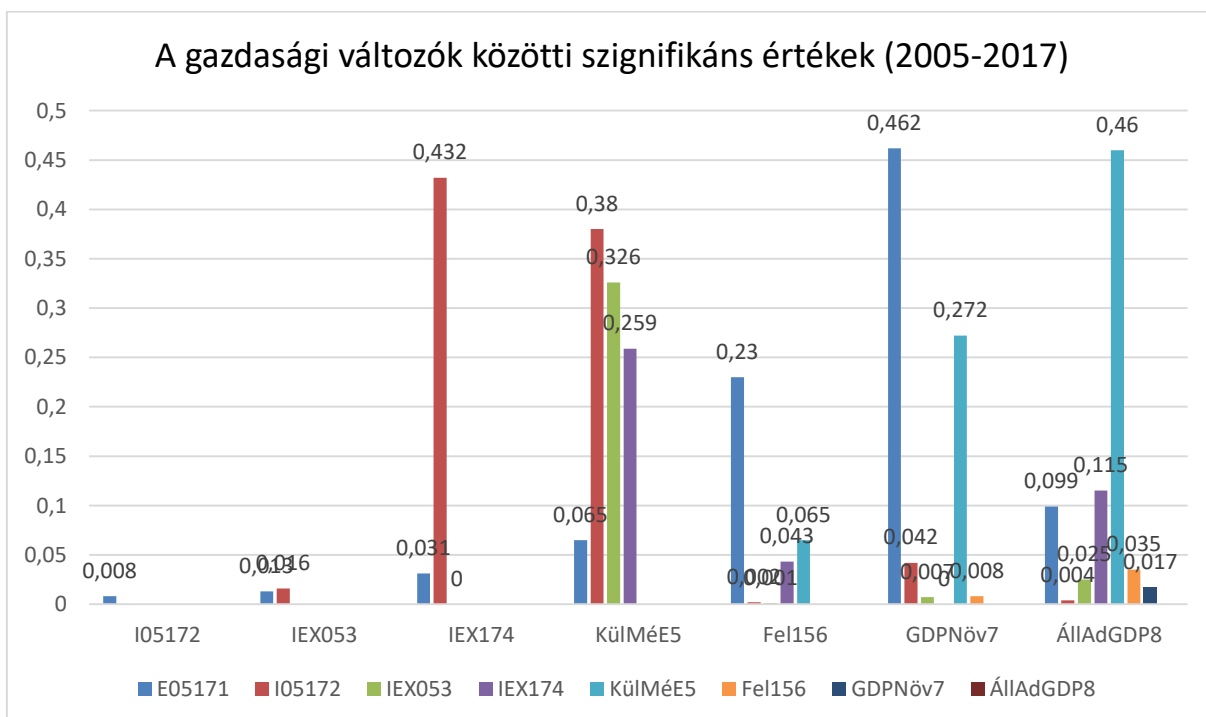
	E05171	I05172	IEX053	IEX174	KüIMéE5	Fel156	GDPNöv7	ÁllAdGDP8	
Correlation	E05171	1	0,49	-0,456	-0,387	0,318	0,158	0,02	-0,273
	I05172	0,49	1	0,437	0,037	-0,066	-0,555	0,36	-0,531
	IEX053	-0,456	0,437	1	0,683	-0,097	-0,591	0,499	-0,405
	IEX174	-0,387	0,037	0,683	1	0,138	-0,357	0,74	-0,255
	KüIMéE5	0,318	-0,066	-0,097	0,138	1	0,317	0,13	-0,022
	Fel156	0,158	-0,555	-0,591	-0,357	0,317	1	-0,488	0,376
	GDPNöv7	0,02	0,36	0,499	0,74	0,13	-0,488	1	-0,433
	ÁllAdGDP8	-0,273	-0,531	-0,405	-0,255	-0,022	0,376	-0,433	1
Sig. (1-tailed)	E05171		0,008	0,013	0,031	0,065	0,23	0,462	0,099
	I05172	0,008		0,016	0,432	0,38	0,002	0,042	0,004
	IEX053	0,013	0,016		0	0,326	0,001	0,007	0,025
	IEX174	0,031	0,432	0		0,259	0,043	0	0,115
	KüIMéE5	0,065	0,38	0,326	0,259		0,065	0,272	0,46
	Fel156	0,23	0,002	0,001	0,043	0,065		0,008	0,035
	GDPNöv7	0,462	0,042	0,007	0	0,272	0,008		0,017
	ÁllAdGDP8	0,099	0,004	0,025	0,115	0,46	0,035	0,017	

Forrás: Saját számítások az SPSS alapján. Nemzetközi adatbázis forrása a Táblázat-1ben található

Ábra-2: A gazdasági változók közötti korreláció (2005-2017)
Forrás: Saját számítások az SPSS alapján.

Ábra-3: A gazdasági változók közötti szignifikáns értékek (2005-2017)
Forrás: Saját számítások az SPSS alapján.

A *Táblázat-3* részletes áttekintést nyújt a kutatásban felhasznált gazdasági változók közötti összefüggésekről, valamint az egymáshoz viszonyított szignifikáns értékekről. A táblázat felső része a korrelációs, azaz összefüggő értékeket adja, míg a táblázat második része a gazdasági változók közötti szignifikáns értéket mutatja. Akkor beszélünk szoros korrelációs összefüggésekről a változók között, ha minél közelebbiek ezek az értékek az 1-hez vagy a 0,99-hez, azaz a 100%-hoz vagy a 99%-hoz. Ha az értékek a 0,500-hoz, azaz 50%-hoz közeliek, akkor közepes erősségűek az összefüggések a gazdasági változók között. Amennyiben alatta vannak az 50%-os (0,500) szintnek, akkor gyenge az összefüggés, ha pedig lényegesen az 50%-os szint alatt van ez az érték, akkor az SPSS-n alapuló statisztikai elemzés szempontjából nem lényeges az adat.

Ha az összefüggések értékei a gazdasági változók között mínusz előjellel szerepelnek a táblázatban, akkor a gazdasági változók közötti összefüggések fordítottan értelmezhetők. Ebben az esetben nem az érték lesz kisebb, csak fordított összefüggésekről van szó, továbbá csökkenő gazdasági tendenciáról beszélhetünk. A pozitív értékek esetében mindig gazdasági növekedésről lehet szó.

A *Táblázat-3* esetében az egyik legszorosabb összefüggés a külkereskedelmi cserearány 2005. évi értéke és a 2017. évi értékei között van 0,683 értékben, azaz 68,3%-ban. A második legjelentősebb összefüggés a külkereskedelmi cserearány 2005. évi értéke valamint a feldolgozott termékek exporton belüli aránya között mutatkozik, amelyeknek korrelációs értéke 0,591, azaz 59,1%. Ez azt jelenti, hogy a vizsgált országok általában az egységnyi importra jutó export csökkenését, azaz a külkereskedelmi cserearányuk romlását, az exportjukban növekvő mértékű nagyobb feldolgozottsági szintű termékek arányával kívánták ellensúlyozni.

Közepes mértékű korrelációs összefüggés áll fenn a 2005 és a 2017 közötti időszakban a vizsgált országok exportnövekedése és importnövekedése között, amely jelzi, hogy a teljes országcsoportban nagyjából egyenletesen alakult az export és az import növekedésének az aránya. Az eddigiekben az egymással azonos növekedési arányú korrelációs összefüggésekről volt szó. A továbbiakban fordított összefüggésű korrelációs értékekről lesz szó. Ezen a téren a legjelentősebb fordítottan arányos korrelációs érték a -0,555, azaz -55,5%, ami azt jelenti, hogy a kiválasztott országok az exportjukban a nagyobb feldolgozottsági szintű termékek arányának növelésével tudták csökkenteni 2005 és 2017 között az importjukat. Azonban az importjuk csökkentésével nőtt az államadósságuk mértéke a GDP százalékában, amelyet jelez a -0,531-es

korrelációs érték, azaz -53,1%. Ez fordítva is igaz, mert a kiválasztott országok exportjában a nagyobb feldolgozottsági szintű termékek arányának csökkenésével 2005 és 2017 között növekedett az importjuk. Azonban az import növekedésével csökkent az államadósságuk mértéke a GDP százalékában.

További fordított korrelációs érték a -0,488, azaz -48,8%, mert a kiválasztott országok esetében a nagyobb feldolgozottsági szintű termékek arányának exporton belüli növekedésével a GDP-növekedés kisebb mértékű volt. Viszont ez fordítva is igaz, mert a kiválasztott országok a nagyobb feldolgozottsági szintű termékek exportjukhoz viszonyított arányának csökkenésével a GDP növekvő mértékű volt a vizsgált időszakban. Ez azt is jelentheti, hogy a kiválasztott országokban a belföldi fogyasztás mértéke megnőtt a nagyobb feldolgozottsági szintű termékek iránt, ezért ezek exportja csökkent, viszont a GDP növekedése jelezheti az ilyen jellegű termékek termelésének növekvő mértékét.

Ugyanakkor a külkereskedelmi mérleg egyenlegének alakulása lényegében nem hatott a GDP-ben mért államadósságuk változásaira, ezt is bizonyítja az elhanyagolhatóan kicsi, -0,022-es korrelációs érték. Ezek a folyamatok nyomon követhetők a Táblázat-3-ban.

A gazdasági változók közötti szignifikáns értékek esetében fordított a helyzet a fentiekkel szemben, mert ebben az esetben akkor a legerősebb a szignifikáns, ha az érték „0” értéket mutat vagy ahhoz nagyon közeli. Amennyiben lényegesen nagyobb a szignifikáns érték a „0”-nál a gazdasági változók között, akkor a statisztikai elemzés szempontjából nem lényeges az adat. Általában a szignifikáns értékeknél nincs fordított arányosság, illetve mínusz érték, már csak azért sem, mert a „0” érték nem lehet mínusz. 0 vagy ahhoz közeli érték esetében jelentős a szignifikáns összefüggés a gazdasági változók között.

A legerősebb szignifikáns összefüggés a külkereskedelmi cserearány 2005. évi és 2017. évi értékei között van, azaz 0,000. Ezen túlmenően a legjelentősebb szignifikáns 0,002 érték volt, azaz a vizsgált országok esetében a magasabb feldolgozottsági szintű termékek exporton belüli arányának növelésével párhuzamosan nőtt az importjuk 2005 és 2017 között.

A külkereskedelmi cserearány 2005-ben és 2017-ben, valamint a magasabb feldolgozottságú termékek exporton belüli aránya közötti szignifikáns 0,001 és 0,043 volt. 2005 és 2017 között az import növekedése együtt járt a kiválasztott országok GDP százalékában mért államadósságának a növekedésével, amelyeknek szignifikáns értéke 0,004.

Általában 2005-2017 között a vizsgált országok exportnövekedése jelentősen kapcsolódott az import növekedéséhez, amelyet jelez a szignifikáns értékük, nevezetesen 0,008 pont. Szintén 0,008 érték jött ki a feldolgozott termékek exporton belüli arányának növekedése és a GDP növekedése között.

2017-ben külkereskedelmi cserearány nagysága és a külkereskedelmi mérleg egyenlege között nem volt lényeges, szignifikáns összefüggés. Viszont szignifikáns kapcsolat van a 2005-ös külkereskedelmi cserearány és a GDP növekedése között 0,007 értékben, ami azt jelenti, hogy a GDP változása nem véletlenszerűen áll összefüggésben a külkereskedelmi cserearány értékével. 2005-2017 között a GDP-növekedés és a GDP %-ában mért államadósság 0,017 értékben szoros kapcsolatban áll egymással, ami azt jelenti, hogy jelentősen megdrágultak a termelési költségek fedezéséhez szükséges hitelek nemzetgazdasági szinten.

A két gazdasági változó – nevezetesen a 2005 és a 2017 közötti exportnövekedés és a 2005. évi külkereskedelmi cserearány – közötti összefüggés erős, mert a szignifikáns érték 0,013 volt. Ez azt jelenti, hogy a kiindulási év külkereskedelmi cserearánya kapcsolatban áll és meghatározza az időszak alatt bekövetkező exportváltozás mértékét (fordított arányosságban, közepesen erős korrelációval). A magasabb feldolgozottságú termékek aránya az export százalékában és a GDP százalékában mért államadósság közötti szignifikáns 0,035 értékű. Amikor a feldolgozott termékek aránya nőtt az exportban, akkor a 2005-2017 közötti GDP százalékában mért államadósság növekedhetett. A kettő között egyenes arányosság van, de a korreláció nem jelentős a két gazdasági változó között. A 2005 és 2017 közötti importnövekedés és a GDP növekedése között az erős szignifikáns összefüggés 0,042 értékű. Amennyiben a 2005 és a 2017 közötti import növekedett, ez nem gátolta a GDP növekedését, viszont a GDP csökkenő mértékű növekedése kiválthatta az import növekedését, azaz a növekvő hazai szükségleteket így növekvő importból lehet fedezni. Ugyanakkor a GDP növekedésével a hazai szükségleteket mindinkább hazai termelésből lehet fedezni, így az import szükségszerűen csökkenhet.

A 2005 és 2017 közötti importnövekedés és a 2005-ös külkereskedelmi cserearány közötti erős szignifikáns érték (0,016) és a közepes korrelációs érték alapján van kapcsolat a két változó között. Ha a 2005 és 2017 közötti időszakban az importnövekedés számottevő, akkor az induló év külkereskedelmi cserearánya nem a legjobb a vizsgált országok között. Ez részint a külkereskedelmi mérleg deficitjét növelheti, vagy az aktívumát csökkentheti, valamint növelheti az államadósság mértékét a GDP százalékában.

Táblázat-4: A Kaiser-Meyer-Olkin módszer alkalmazása (KMO and Bartlett's Test)

Kaiser-Meyer-Olkin Measure of Sampling Adequacy.		,408
Bartlett's Test of Sphericity	Approx. Chi-Square	126,516
	df	28
	Sig.	,000

Forrás: Saját számítások az SPSS alapján.

A Táblázat-4 megmutatja a KMO (Kaiser – Meyer – Olkin) értéket, amely jelzi a táblázat első sorában, hogy a rendelkezésre álló adatok megfelelőek az elemzések elvégzéséhez, a második sorban szereplő adat 100% feletti értéket mutat, nevezetesen 126,516. A táblázat utolsó sora mutatja a szignifikáns értéket, a „0” szintet, amely a már korábban ismertetett Táblázat-3-hoz kapcsolódóan jelzi, hogy szoros szignifikancia áll fenn a gazdasági változók között. Ez a táblázat is azt támasztja alá, hogy az SPSS statisztikai program jól alkalmazható ezen adatbázis alapján.

A Táblázat-5 megmutatja, hogy az egyes gazdasági változók milyen nagyságrendben, milyen súlyozottan vannak jelen a statisztikai elemzésben a rendelkezésre álló gazdasági adatok révén. A táblázatban átlósan elhelyezkedő és „a” betűvel jelzett adatok az egyes gazdasági változókhoz kapcsolódnak, és amennyiben az egyes változókhoz kapcsolódó adatok a 0,500-as, azaz 50%-os érték felett vannak, akkor erős összefüggésben állnak ezek a gazdasági változók a statisztikai elemzésben. Ha alatta vannak, de közel ehhez a 0,500-as szinthez, akkor közepesen erős összefüggésben állnak ezek a gazdasági változók a statisztikai elemzésben, viszont amennyiben lényegesen alatta helyezkednek el ehhez a szinthez mérten, akkor gyenge összefüggésben állnak ezek a gazdasági változók ebben a statisztikai elemzésben.

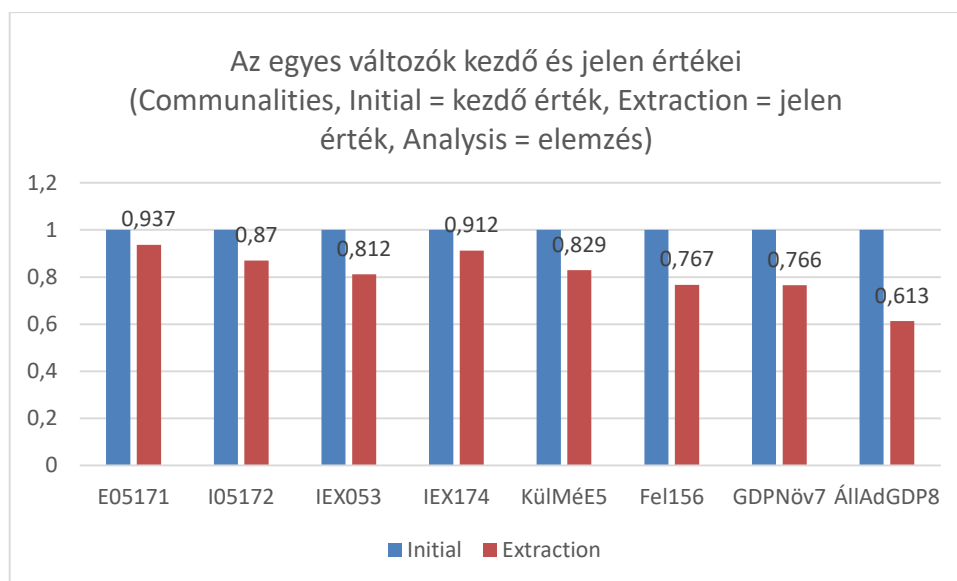
Táblázat-5: A Kaiser-Meyer-Olkin érték kiszámítása a gazdasági változók értékeinek átlaga alapján (Anti-image Matrixes)

	E05171	I05172	IEX053	IEX174	KüIMéE5	Fel156	GDPNöv7	ÁllAdGDP8
E05171	,233 ^a	-0,919	0,898	-0,419	-0,56	-0,451	0,098	0,518
I05172	-0,919	,299 ^a	-0,909	0,6	0,458	0,509	-0,255	-0,38
IEX053	0,898	-0,909	,375 ^a	-0,671	-0,456	-0,303	0,284	0,508
IEX174	-0,419	0,6	-0,671	,463^a	0,103	0,155	-0,716	-0,249
KüIMéE5	-0,56	0,458	-0,456	0,103	,233 ^a	-0,041	-0,113	-0,271
Fel156	-0,451	0,509	-0,303	0,155	-0,041	,664^a	0,176	-0,207
GDPNöv7	0,098	-0,255	0,284	-0,716	-0,113	0,176	,645^a	0,205
ÁllAdGDP8	0,518	-0,38	0,508	-0,249	-0,271	-0,207	0,205	,506^a

Forrás: Saját számítások az SPSS alapján.
a. Measures of Sampling Adequacy(MSA)

Ebben a Táblázat-5-ben a Fel156 (Feldolgozott termékek aránya az export %-ában) gazdasági változó a legerősebb 0,664-es értékkel, azaz 66,4%-ban. Szintén erősnek számít a GDPNöv7 (GDP-növekedés) gazdasági változó 0,645-ös értékkel, az ÁllAdGDP8 (GDP százalékában mért államadósság 2005-2017 között) gazdasági változó 0,506-os értékkel közepes erősségű, valamint a külkereskedelmi cserearány 2017. évi nagysága közepesen erős a 0,463-as értékkel. Lényegében ez a négy gazdasági változó a legmeghatározóbb jelentőségű a gazdasági-statisztikai elemzésben. Természetesen az elemzésben szintén fontos a többi gazdasági változó, mivel ezeknek komoly hatása van az előbbi négy változó alakulására.

Táblázat-6: Az egyes változók kezdő és jelen értékei (Communalities, Initial = kezdő érték, Extraction = jelen érték, Analysis = elemzés)

Extraction Method: Principal Component Analysis.

Forrás: Saját számítások az SPSS alapján.

A Táblázat-6 az elsődleges komponens-elemzés (principal component analysis) elnevezésű táblázat viszont jelzi az alábbi gazdasági változóknak a fontosságát a többivel szemben:

- az E05171 (2005 és a 2017 közötti exportnövekedés) gazdasági változó 0,937-es értékkel,
- a I05172 (2005 és a 2017 közötti importnövekedés) változó 0,870-es értékkel,
- a IEX053 (2005-ös külkereskedelmi cserearány) 0,812-ös értékkel,
- az IEX174 (2017-es külkereskedelmi cserearány) 0,912-es értékkel, és végül
- a KülMÉE5 a 0,829-es értékkel.

A 0,800 és 1,000 közötti korrelációs értékek nagyon erős összefüggéseket jeleznek.

Viszont ezzel még a többi változó szerepe nem lett lényegesen gyengébb, mert valamennyi változó a 0,500-ös értékhatár felett áll. Az elemzéseknél a kiindulási alap minden gazdasági változó esetében az 1,000-es érték, ehhez mérten az elemzések során öt gazdasági változó állt a 0,800-as érték felett.

A két legjelentősebb gazdasági változó az E05171 (2005 és a 2017 közötti exportnövekedés), 0,937-es értékkel, valamint az IEX174, a 0,912-es értékkel, azt mutatja, hogy az exportnövekedésnek és a külkereskedelmi cserearány 2017-es értékének van súlyozott szerepe a kutatásba bevont országok gazdasági jellemzőinek kialakításában. Az előző táblázatban (Táblázat-5) jelzett legfontosabb gazdasági jellemző, a Fel156 (Feldolgozott ipari termékek aránya az export %-ában) biztosíték arra, hogy az exportált termékek feldolgozottsági szintje egyrészt növelheti a nemzetközi versenyképességüket a világpiacon, másrészt a nagyobb feldolgozottsági szint nagyobb exportbevételt biztosíthat, amely további termelési kapacitásbővítést és innovatív fejlesztést tesz lehetővé.

Táblázat-7: A gazdasági változók összegzése (Total Variance Explained)

Component	Initial Eigenvalues		
	Total	% of Variance	Cumulative %
1	3,290	41,126	41,126
2	1,870	23,376	64,502
3	1,346	16,827	81,329
4	,537	6,718	88,047
5	,514	6,426	94,473
6	,302	3,771	98,245
7	,122	1,530	99,775
8	,018	,225	100,000

Forrás: Saját számítások az SPSS alapján.

Az SPSS alapú statisztikai elemzéshez fontos ismeretet ad a Táblázat-7, amely megmutatja, hogy a három komponensbe sorolt nyolc változó biztosítja az elemzés teljesítéséhez szükséges adatbázis valamivel több, mint 80%-át, azaz 81,329%-ot, amely szintén jóval több a 60%-os vagy az 50%-os szinthez képest. Ennek alapján elmondható, hogy a rendelkezésre álló adatbázis bőven megfelel a szükséges elemzések elvégzéséhez a 24 ország vonatkozásában.

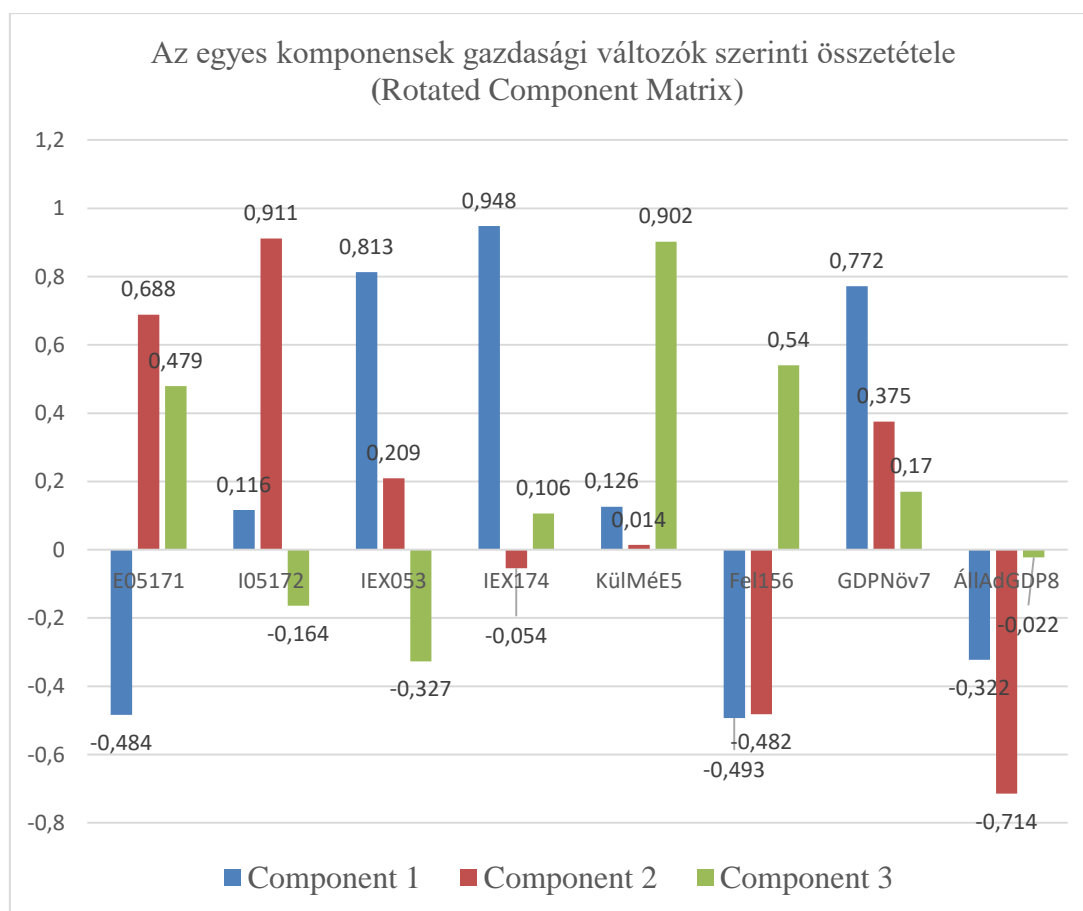
Táblázat-8 fontossága abban áll, hogy megadja a komponensek gazdasági változók szerinti felépítését, mivel a komponensek összehasonlítása lényegében a gazdasági változók alapján történik, és amelyek viszont kapcsolódnak az egyes országokhoz a további elemzések során. Az egyes gazdasági változók csak abban az egy komponensben szerepelhetnek, amelyben a legnagyobb értékkel jelennek meg. A legnagyobb számértékük adja meg azt, hogy melyik komponensben vannak jelen a legnagyobb súllyal. Egy gazdasági változó csak egy komponensben szerepelhet, viszont minden egyes gazdasági változónak valamelyik komponenshez kell tartoznia.

Táblázat-8: Az egyes komponensek gazdasági változók szerinti összetétele
(Rotated Component Matrix)

Component 1: IEX053, IEX174, GDPNöv7

Component 2: E05171, I05172, (Mínusz) ÁllAdGDP8

Component 3: KülMÉE5, Fel156

Forrás: Saját számítások az SPSS alapján.
Extraction Method: Principal Component Analysis.
Rotation Method: Varimax with Kaiser Normalization

Rotated Component Matrix a koordináta rendszerben az eredetitől eltérően 90 fokkal elforgatva jeleníti meg a rendszer a gazdasági változók értékeit.

Az első komponens három gazdasági változót tartalmaz, amelyek a következők:

„X” Főtengely, Komponens-1: IEX053, IEX174, GDPNöv7.

A második komponens három gazdasági változót tartalmaz, amelyek a következők:

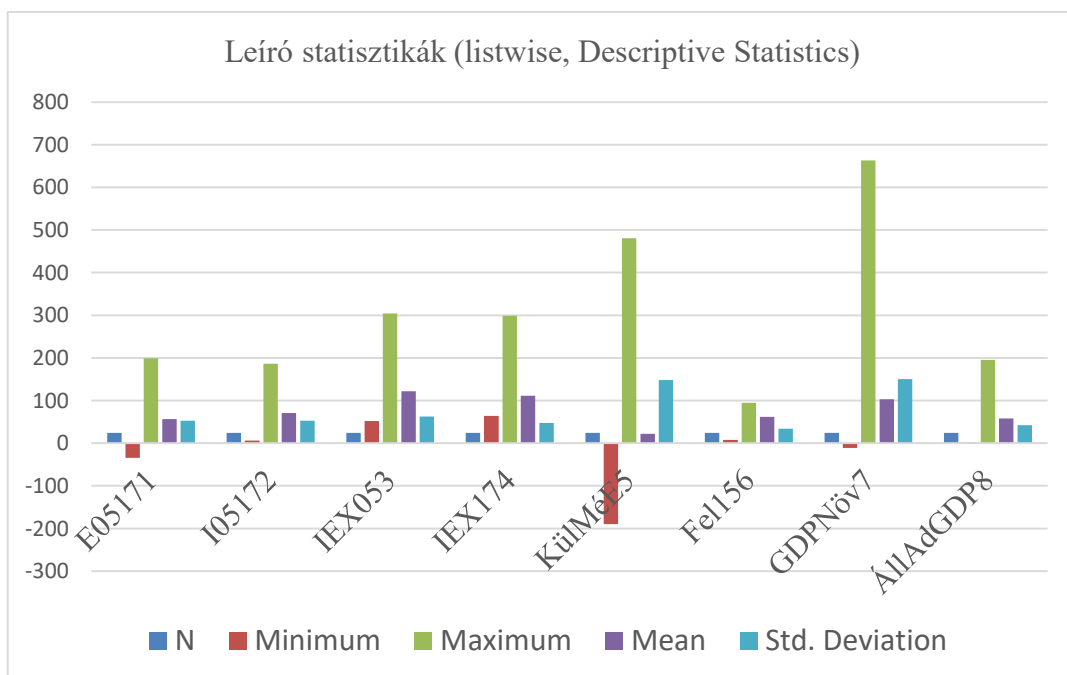
„Y” Főtengely, Komponens-2: E05171, I05172, (Mínusz) ÁllAdGDP8.

A harmadik komponens két gazdasági változót tartalmaz, amelyek a következők:

„Y” Főtengely, Komponens-3: KülMÉE5, Fel156.

Ezeknek a komponenseknek és ezen keresztül a gazdasági változóknak az egymáshoz viszonyított arányát koordináta-rendszerben történő ábrázolással lehet a legjobban megérteni, ahol már az egyes országok csoportosítása is megtörténik a koordináta-rendszer különböző negyedeibe történő besorolás szerint. Az egyes országok elhelyezkedése a koordináta-rendszerben, rangsorolásuk, valamint országcsoportokba történő besorolásuk az országok gazdasági jellemzői alapján történik, amely gazdasági jellemzők a három komponensbe sorolódnak. A további fejezetekben az országok gazdasági jellemzők szerinti csoportosításáról lesz szó.

Táblázat-9: Leíró statisztikák (listwise, Descriptive Statistics)

Forrás: Saját számítások az SPSS alapján.

A Táblázat-9 összesítetten mutatja be az egyes gazdasági változók legfontosabb adatait, aszerint, hogy a 24 ország gazdasági változói közül melyik a legkisebb és a legnagyobb értékű, milyen átlagértékek számíthatók ki az egyes változók értékei alapján, valamint az egyes változókon belül milyen átlagos eltérések számíthatók ki a minimum és a maximum értékek között. Ennek alapján elmondható, hogy a 24 ország és a nyolc gazdasági változó értékei közül a 2005 és 2017 közötti időszakban a legkisebb értékkel India rendelkezik a KülMÉE5 értéke (külkereskedelmi mérlegegyenleg változásának mértéke), azaz csökkenő mértéke szerint 2017. év végére, amely „-190,00” százalék volt.

Az egyes minimum értékek eltérnek az adott gazdasági változók terén annak megfelelően, hogy ezeken a kategóriákon belül mely országoknak voltak minimum értékei. Például az E05171 (2005 és a 2017 közötti exportnövekedés) terén a legnagyobb visszaesés, vagyis a legkisebb minimál érték „- 34,70” százalék volt Venezuela esetében. Azonban az I05172 (2005 és a 2017 közötti import növekedés) gazdasági változó terén Olaszország esetében volt a legkisebb a növekedés ez alatt az időszak alatt, + 6,3 százalékkal.

Ezzel szemben a táblázat megmutatja, hogy a maximum értékek az egyes gazdasági változók terén hogyan alakultak és mely ország esetében következtek be ezek a növekedési trendek, ütemek. Valamennyi ország közül Venezuela érte el a legnagyobb növekedési ütemet, mégpedig a GDPNöv7 (GDP-növekedés) terén, 663%-kal ebben az időszakban. A második legnagyobb növekedési ütemet az összes ország és valamennyi gazdasági változó esetében Kína érte el a KülMÉE5 (a külkereskedelmi mérlegegyenleg) pozitív változása terén, 481 százalékos növekedési ütemével ezalatt az időszak alatt. Ezt a teljesítményt Kína a GDP nagyfokú növekedésével érthette el, amely területen viszont 387 százalékos növekedést produkált, Venezuela után másodikként ezalatt az időszak alatt.

Míg Venezuela a világgazdaság egészében a konjunkturálisan gyorsan növekvő kőolajigényeknek köszönhette ezt a teljesítményt, erősítve ezzel az országnak az egyoldalú gazdasági függőségét a kőolajexporttól. Ezzel szemben Kína a sokoldalú, diverzifikált gazdaságával és több gazdasági ág egyidejű fejlesztésével ért el jelentős gazdasági fellendülést és kiemelkedő GDP növekedési ütemet, megtartva az erőteljes exportnövekedését az import számottevő növekedési üteme mellett is (Táblázat-1 és UNCTAD, 2018).

A táblázat „Mean” (Átlag) oszlopa az egyes változók esetében számított átlagértékeket adja. 2017 végére a 24 ország viszonylatában elmondható, hogy az exportjuk és az importjuk mennyisége eltérő ütemben nőtt, tehát a külkereskedelmi áruforgalmon belül arányeltolódás jött létre az import nagyobb mértékű növekedése következtében. Ezzel ellentétben, hogy Kínában is jelentős volt ugyan az importnövekedés (155%), de lényegesen kisebb az export 199%-os növekedéséhez képest 2005 és 2017 között. A kedvező kínai külkereskedelmi cserearány alakulásánál Oroszországé volt csak valamivel jobb a 148%-os arányával, míg Kína esetében ez 123% volt 2017 végére.

Az átlagérték a GDPNöv7 (GDP-növekedés) terén kimagasló volt, mert a kiválasztott országok 102,7%-os növekedést értek el 2005 és 2017 között. A GDP csökkenése csak Japánban és Olaszországban következett be ezalatt az időszak alatt, ezzel is jelezve az országok erőteljes gazdasági növekedési ütemét a GDP növekedésén keresztül. A 24 ország esetében a legkisebb átlagérték a KülMÉE5 (külkereskedelmi mérlegegyenleg változásának mértéke) növekedési üteme terén következett be, amely 22% volt. Ez a pozitív érték végső soron Kínának, Dél-Koreának és Olaszországnak volt köszönhető a magas növekedési ütemük következtében. Sok ország komoly visszaesést könyvelhetett el ezen a téren, ezért volt ennyire alacsony ez az átlagos növekedés a 24 ország esetében.

Figyelemre méltó a 24 ország esetében az egyes gazdasági változók terén megállapítható eltérések nagysága. A táblázatban szereplő angol kifejezés, a St. Deviation, a tapasztalati szórást jelenti. A legnagyobb eltérés a 24 ország esetében a GDPNöv7 terén következett be 150,26 értékkel, amely jelzi, hogy nagyon szélsőségesek a különbségek az országok között. Ezen a téren Venezuela érte el a legnagyobb GDP növekedési ütemet 663%-kal, míg Japán a legkisebb értéket teljesítette, azaz visszaesett 10,8%-kal 2005 és 2017 között. A második legnagyobb eltérés a KülMÉE5 alakulásában következett be 148,24 ponttal, amiről már korábban szó volt.

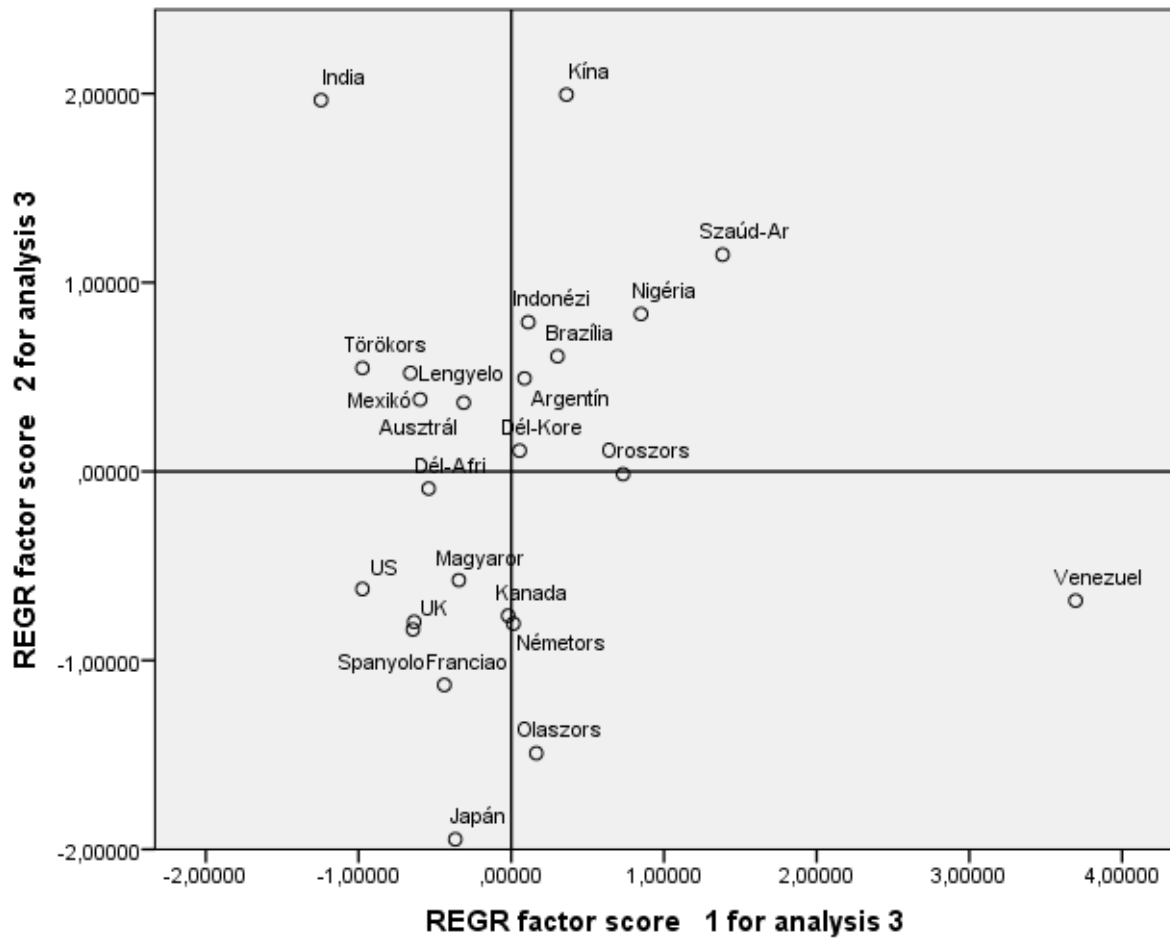
Ezzel szemben a legkisebb eltérés a 24 ország között a Fel156 terén volt 34,34 értékkel. Az országok gazdasági teljesítménye ezen a téren viszonylag kiegyensúlyozott volt és ténylegesen nem volt szélsőséges eltérés. Azonban a Táblázat-9 adatai megmutatják, hogy a világgazdaság jelen kutatásban kiemelt 24 országa milyen radikálisan eltérő gazdasági eredményeket ért el egymáshoz viszonyítva számos más gazdasági változó esetében.

4.2. A külkereskedelmi cserearány, az export, az import és a GDP változásai közötti összefüggések alakulása

Az eddigi elemzések során a gazdasági változók különböző összefüggéseinek vizsgálatára került sor, annak alapján, hogy mennyire szoros a korrelációs összefüggés közöttük, vagy pedig a szignifikáns eltérések mennyire minimálisak közöttük. A gazdasági változók közötti összefüggések minden esetben az országok gazdasági jellemzőiből adódtak, viszont az eddigi fejezetekben csak a változók közötti összefüggések vizsgálata állt a kutatás középpontjában.

A további fejezetekben viszont a gazdasági jellemzők összefüggésein keresztül az országok összehasonlítása és ezen keresztül a csoportosítás kerül előtérbe. Ezek a csoportosítások sajátos rangsorba helyezik az országokat a 24 ország viszonylatában és az egyes országcsoportokon belül is.

Az Ábra-4 ábrázolja az „X” főtengeyen a komponens-1 gazdasági változóit az IEX053, az IEX174, valamint a GDPNöv7 összefüggésében. Az „Y” Főtengeyen a komponens-2 három gazdasági változója szerepel: E05171, I05172, valamint a (Mínusz) ÁllAdGDP8.

Ábra-4: Faktoranalízis, 1. és 2. faktorok
Forrás: Saját számítások az SPSS alapján

„X” Főtengety, Komponens-1:

IEX053 (külkereskedelmi cserearány, 2005, Import = 100),

IEX174 (külkereskedelmi cserearány, 2017, Import = 100),

GDPNöv7 (GDP-növekedés, 2005-2017, 2005 = 100)

„Y” Főtengety, Komponens-2:

E05171 (Export változása, 2005-2017, 2005 = 100),

I05172 (Import változása, 2005-2017, 2005 = 100),

(Mínusz) ÁllAdGDP8 (Államadósság a GDP százalékában, éves átlag, 2005-2017)

Az Ábra-4 első negyedében (jobbra fent) az alábbi országok szerepelnek: Kína, Nigéria, Szaúd-Arábia, Argentína, Brazília, Indonézia, Dél-Korea, Oroszország.

Az első negyedben az „X” tengelyhez viszonyítva általában azok az országok vannak, amelyekben az import és a GDP növekvő mértékű 2005 és 2017 között, miközben ezzel egyidőben a külkereskedelmi cserearány javul.

Ezek között a gazdasági változók között az összefüggés azt mutatja, hogy a GDP növekedési folyamata nem minden esetben feltétlenül az export növekedésén alapul, hanem előfordulhat, mint ebben az esetben – az első negyedhez tartozó országok általános helyzetében – is, hogy a GDP-növekedés az import növekedésére is épül. Ez a gazdaságfejlesztési módszer nem azért alakult ki, hogy az importösztönző gazdaságpolitikát erősítse, hanem az adott ország egyfajta sajátos elmaradásából és a világgazdaságot meghatározó fejlett országoktól való gazdasági függésből adódik. Ennek megfelelően hol romlik, hol némileg javul a külkereskedelmi cserearány.

Ugyanakkor az import fontos lehet abban az esetben, amikor bizonyos beruházások jóval nagyobb költségekkel járnak, mintha azon beruházások helyett a hazai piac szükségleteit inkább külföldről beszerzett árukkal kívánnák biztosítani. Ebben az esetben az importot helyettesítő beruházások költségei jóval inkább meghaladják magának az importált áruknak a beszerzési költségeit, miközben a hazai importhelyettesítő beruházások során előállított termékek esetleg még a hazai piacon sem lehetnek versenyképesek a külföldről beszerzett termékekkel szemben. Az importkorlátozó vámokat pedig a protekcionista vámpolitika esetleges nemzetközi korlátozása miatt nem alkalmazhatja az adott nemzeti kormány.

Az import növekedésére épülő GDP-növekedés emellett viszont növeli az országok külgazdasági függőségét, ezáltal csökkenti az exportorientált gazdasági stratégiájuk érvényre jutását, valamint az importhelyettesítő hazai termelés bővítését célzó beruházások megvalósítását. Azonban az importhelyettesítő hazai termelés fellendítése nem számítható az importot korlátozó protekcionista intézkedésnek, mivel közvetlenül nem az importált termékek behozatalát korlátozza védővámok alkalmazásával.

Az első negyedben lévő országok esetében 2005-ben és 2017-ben az „X” tengelyen a komponens-1-hez tartozó gazdasági változók, azaz a GDP és a külkereskedelmi cserearány kedvezően alakulhatott az export növekedésének következtében. Emellett kedvező gazdasági

fordulat a GDP-ben számolt államadósság viszonylag alacsony szintje. 2005 és 2017 között éves átlagban az államadósság a GDP százalékában azért kismértékű, mivel a GDP növekedési üteme meghaladta az államadósság növekedését. A GDP növekedéséhez végső soron a külkereskedelmi áruforgalomban bekövetkező kedvező változások járultak hozzá, amely főként az export növekedéséből adódik.

A világgazdaság egyik fontos országa maradt továbbra is Oroszország, amely változatlanul a világgazdaság legjelentősebb fosszilis energia exportőre. Ez az ország gazdasági adataiból is jól látszik, mivel az ipari feldolgozott termékek aránya az exportban 55%, ami a 24 ország átlagához (61,7%) mérten kisebb. Az ország importnövekedése 2005 és 2017 között 54,7%-ot ért el, miközben az exportjának a növekedési üteme 39,6% volt. Ennek ellenére Oroszország külkereskedelmi cserearánya a komoly romlás ellenére is kedvező maradt, mivel ez 2005-ben 195% volt és 2017-re is csak 148%-ra csökkent. Az ország tartósan pozitív külkereskedelmi cserearánya hozzájárulhatott 2005 és 2017 között az GDP-ben számolt alacsony szintű államadósságához, amely 14,2% volt évi átlagban. Az alacsony államadósság mértékéhez az ország gazdasági növekedése, ezen belül a GDP dinamikus növekedése is hozzájárult, amely 69,7% volt ebben az időszakban. Oroszország gazdasági szerkezete diverzifikált és exportszerkezetére is nagyobb részt ez elmondható, bár kiemelkedő az energiahordozók aránya.

2005 és 2017 között Kína kétségteljesen jelentősen növelte importját, 155%-kal a 2005. évi szinthez képest, miközben a feldolgozott termékek aránya a teljes exportból elérte a 85%-ot, amely a kiválasztott országok átlagához képest (61,7%) lényegesen nagyobb teljesítmény. Kínában a GDP növekedése messze kimagasló volt (387%), bár Venezuela (663%) után csak második lehetett, ugyanakkor Venezuelában csak a kőolajexport alakulása meghatározó, tehát szinte kizárólag az alapanyag termelésre koncentrált. Kína ezzel szemben mindinkább diverzifikáltabb gazdasági szerkezetének köszönhetően az export egyre összetettebb áruszerkezetével és ezen belül a feldolgozott termékek magas arányával tudta rendkívüli GDP-növekedését megvalósítani. Emellett Kína nemzetközileg is alacsony mértékű államadóssággal rendelkezett, amely 11,5% volt.

2017 végére Kína jelentős mértékű exportnövekedést ért el, lényegében kétszeresével, 199%-kal nőtt az exportja, azaz megháromszorozta a 2005. évi értéket. Ez jóval felülmúlta az import értékének növekedését, amely 155% volt 2017 végére. Ez is lehetővé tette azt, hogy a 2005-ben 115%-os külkereskedelmi cserearánya 123%-ra emelkedjen 2017-re.

Összehasonlítva – a koordináta-rendszer második negyedébe tartozó – Indiával, a világgazdaság második legnépesebb országával, amelynek ennél sokkal kevésbé volt kedvező a gazdasági helyzete. Az import növekedése a 174,4%-os értékével ugyan jóval meghaladta Kína importnövekedését, eközben az exportnövekedés alatta maradt nem csak a kínai szintnek, de az indiai importnövekedés mértékénél is alacsonyabb, 168,2%-os volt. Ez a növekedési ütembeli különbség az export és az import között elvezetett a külkereskedelmi árucsereforgalom változásához, amelyhez hozzájárult a 2005-ben is kedvezőtlen külkereskedelmi cserearány (70%) további romlása 2017 végére (67%). A feldolgozott termékek aránya a teljes exporton belül 41% volt, fele a kínai értéknek, az indiai GDP-növekedés 170% volt, amely nemzetközi összehasonlításban nagyon magas, de kevesebb, mint a fele a kínai GDP növekedési ütemnek. Az indiai államadósság 54,47% volt a GDP arányában számolva, tehát majdnem ötszöröse a GDP-arányos kínai államadósság mértékének.

Új, feltörekvő és erőteljes gazdasági növekedést mutat Dél-Korea, amely Kelet-Ázsiában mind jelentősebb szerepet játszik. A 2005 és 2017 közötti időszakban Dél-Korea 67%-kal növelte importját, viszont ezzel szemben az exportját 85,2%-kal tudta növelni. Dél-Korea képes volt a külkereskedelmi cserearányát 109%-ról 120%-ra javítani a 2005-2017 közötti időszakban. A dél-koreai külkereskedelmi cserearány kedvező irányú tendenciáját az ország az exportban meglévő 80%-os feldolgozott ipari termékkel is erősíteni tudta. Lényegében az export intenzitása segítette az ország gazdasági növekedését, amelyet legjobban a 2005-től 2017-ig terjedő időszakban a GDP évi átlagos 51%-os növekedési üteme mutat. Dél-Korea mindezen kedvező gazdasági viszonyai és a gazdaságilag felfelé ívelő pályája tették lehetővé a 2005 és 2017 közötti időszakban, hogy évi átlagban a GDP-ben számolt államadósság csak 40,5% legyen. Ez a szint, nemzetközi összehasonlításban és a gazdaságilag fejlett országokhoz viszonyítva is alacsony mértékű.

Indonézia gazdasági helyzete sajátosan ellentmondásosan alakult. Egyrészt azért, mert az importja 2005 és 2017 között jelentősen, 88,4 százalékkal nőtt, miközben az exportja valamivel kisebb mértékben 72,3 százalékkal, amely elvezethet a külkereskedelmi árucsereforgalom kedvezőtlenebb alakulásához. Másrészt a külkereskedelmi cserearány romlott, hiszen 114,5%-ról lecsökkent 107,4%-ra 2005 és 2017 között.

Indonézia mivel hagyományosan kőolaj-exportáló ország, ezért egy kedvezőbb világgazdasági konjunkturális felfutó időszakban a világpiacon megnövekvő kőolaj iránti igények következtében az olajkitermelést és -exportot felfuttatva könnyebben elérhető volt ezalatt az időszak alatt a GDP 188%-os növekedési üteme a nem kőolajexportőr országokkal ellentétben. Az egyoldalú, főleg a kőolajexportra összpontosító export és külkereskedelem, amely megmutatkozott az exporton belül az ipari feldolgozott termékek mindösszesen 10%-os arányában is, nagyon sebezhetővé tette Indonézia külkereskedelmét és egész nemzetgazdaságát. Ebből adódóan az ország meghatározó mértékben függött a kőolaj világpiacon árának szélsőséges vagy kiszámíthatatlan változásaitól, amely bármikor a GDP növekedését, az export növekedését, valamint a vállalatok jövedelmi szintjét és nyereségességét befolyásolhatta negatívan. A gazdasági növekedésből fakadó nagymértékű nyersanyagigény ellenkező oldalra sodorta Indonéziát, napjainkra kőolajimportőr országgá vált. Ez magyarázatot szolgáltat a 88,4%-os importnövekedési ütemre is, ugyanakkor más megvilágításba helyezi az ennél kisebb mértékű (72,3%-os) exportnövekedést, hiszen ezutóbbi egyébként is jónak számító érték, de a kőolajexport megszűnése méginkább kedvező megvilágításba helyezi ezt a mutatót.

A gazdaság szereplőinek esetleges jövedelemveszteségei kihatással lesznek az adókon keresztül a kormányzati költségvetési bevételek alakulására, végső soron a jövőbeni államadósságok visszafizetésének lehetőségeire is. A vizsgált időszak alatt Indonéziának nem volt komoly mértékű államadóssága, hiszen annak a GDP-hez viszonyított aránya átlagosan 31,4% volt. Ennek az alacsony mutatószámoknak köszönhetően az államadósság emelkedése még nagyon sokáig nem szab gátat Indonézia számára a kiegyensúlyozott növekedésben.

Az előbb vizsgált Indonéziához képest Argentína gazdasági helyzete kevésbé kedvező, mivel 2005 és 2017 között az exportjának növekedési üteme 40,6%-os, ezzel szemben az import növekedési üteme 108,4%. Ez is szerepet játszott a külkereskedelmi cserearány kedvezőtlen alakulásában, mert ez az érték 2005-ben 141%, míg 2017-ben már csak 87,3% volt. Az exportban az ipari feldolgozott termékek aránya 17,6%, ami nagyon elenyésző az alapanyag- és a nyersanyagexport nagyságához képest a teljes exporton belül. A GDP 176%-os nagyon magas növekedési üteme nem egy nemzetközileg versenyképes ország dinamikus fejlődését és GDP-növekedését mutatja 2005 óta, hanem egy egyoldalú exportszerkezetű, néhány alapanyag világpiacon árától nagymértékben függő gazdaságét. Egy diverzifikáltabb gazdasági szerkezettel egy diverzifikáltabb exportszerkezetet hozhatna létre Argentína a gazdasági fejlődés és a kevésbé egyoldalú exportszerkezet kialakítása érdekében.

Argentína 65,3%-os, Indonéziával összehasonlítva nagyobb mértékű eladósodása a GDP százalékában számolt államadósság tekintetében jelzi azt, hogy a tartósan magasabb import az export alacsonyabb növekedésével szemben gyengíti az ország általános pénzügyi helyzetét, a gazdasági növekedéshez szükséges hiteleket drágíthatja és növeli azok kamatait. A dráguló beruházások visszafogják a termelés bővítését és vele együtt az innovatív technológiai fejlesztéseket. Végző soron az ország versenyképességét rontják a dráguló innovációs fejlesztések, amelyek emelik a termelési költségeket és végül a termékek árát is.

Argentína esetében megállapítandó, hogy sajátos a helyzete, mert ugyan a GDP növekedési üteme nagyon magas és a feldolgozott ipari termékek aránya kismértékű az exportban, azonban az ország nagyon magas GDP növekedési üteme döntően az alapanyagtermelésnek és kevésbé értékes, alacsonyabb feldolgozottsági szintű könnyűipari termékek exportjának az eredménye. Az alapanyagtermelésnek kiemelkedő a súlya a nemzetgazdaságban, amely tükröződik az export szerkezetében is. A hazai belső piac a számottevő GDP-növekedés mellett sem tudott kellő mértékben bővülni és az exportnövekedés sem túl jelentős, miközben a belföldi piaci szükségleteket komoly mértékben importból fedezik. Ezek a gazdasági viszonyok már eddig is a külkereskedelmi cserearány romlásához vezettek, és várható ennek további jövőbeni romlása.

A legutóbbi időben Brazília komoly gazdasági fellendülést ért el, amely azonban jelentős mértékű importnövekedésre épült. Az import növekedése 2005 és 2017 között 130,3% volt, miközben az export növekedése ennek kevesebb, mint a felét érte el, 61,3%-ot. Közben a 2005-ben még 153%-os külkereskedelmi cserearány 2017-re már 138,3%-ra csökkent. Az exportnak mindösszesen 9,9%-a volt ipari feldolgozott termék, miközben a GDP növekedési üteme ez alatt az időszak alatt 95% volt. Ez jelzi azt, hogy Brazília gazdasági növekedése végsősoron a kőolajexportnak köszönhető. Jelentős kőolajexportja ellenére az ország komoly államadósságot halmozott fel, amit jól mutat ennek a 73,4%-os aránya a GDP százalékában.

Az a véleményem, hogy az exportorientált gazdasági stratégiára mindenképpen szüksége van, Brazíliának. A Táblázat-1 adataiból kitűnik, hogy 2005 és 2017 között a túlzott importnövekedés, amely kétszerese volt az exportnövekedésnek, jelentős deficitnövekedést eredményezett a külkereskedelmi mérlegegyenlegben, és ez hozzájárult a brazil nemzeti valuta leértékelődéséhez, ezzel együtt fokozva az ország romló exportlehetőségeit. Mindezek a jövőben tartóssá tehetik a GDP arányában mért államadósság nagyságát Brazília esetében. Az ország kedvező kőolajexport lehetőségei nem jelentettek megfelelő megoldásokat a gazdasági

nehézségek enyhítésére, mivel az export szerkezete is kedvezőtlenül alakult az alapanyagok és az energiahordozók túlságosan nagy arányának következtében. Brazília számára a válságból vagy gazdasági recesszióból való kitörés ezáltal nagyon megnehezült. Az említett ikerdeficit, azaz mind a költségvetési, mind a fizetési mérleg hiányának a növekedése értelemszerűen hat a jövőbeni államadósság alakulására.

Nigéria külkereskedelmi áruforgalma drasztikusan változott, 2005 és 2017 között az import növekedési üteme 132% volt és ezzel szemben csak egy 1,7%-os exportnövekedés áll, amely természetesen elvezet a külkereskedelmi cserearány komoly mértékű romlásához. 2005-ben ez figyelemre méltóan kedvező 243%-os érték volt, viszont 2017-re egészen 104%-ra csökkent. A magas, 191%-os GDP-növekedés az exportban lévő 8%-os feldolgozott ipari termékarányal párosult. A 11,4%-os államadósság a GDP százalékában csak a kőolajból származó hatalmas jövedelmeknek volt köszönhető. Gyakorlatilag a közel 200 milliós ország belső fogyasztási igényeit szinte kizárólag importból fedezik, amely a kőolajexportból eredő bevételekből finanszírozható. Az ország feléli szinte minden belső pénzügyi tartalékát.

2005 és 2017 között Szaúd-Arábia esetében is szélsőségesen alakult az import növekedésének üteme az export növekedési ütemével szemben, mivel az import 186%-kal nőtt, míg az export 11,9%-kal. A kedvezőtlenebbül alakuló külkereskedelmi árucseret forgalom ellenére is Szaúd-Arábia bőven elfogadható szinten tudta tartani a külkereskedelmi cserearányát, mert bár 2005-ben ez az érték még 304% volt és 2017-re ez már ugyan közel a felére csökkent (162,4%), de még így is az exporttermékek árindexe jóval meghaladja az importtermékekét. 2005 és 2017 között a szaúdi export 23%-a volt feldolgozott ipari termék, amely lényegesen magasabb, mint Nigéria esetében. Ez a nagyfokú eltérés annak köszönhető, hogy Szaúd-Arábia jelentős mértékben fejlesztette vegyiparát és a nyersolaj mellett a különböző kőolajszármazékok – többek között ipari alkoholok – előállítására és exportjára is komoly hangsúlyt fektet.

Szaúd-Arábia esetében a GDP növekedési üteme nemzetközi összehasonlításban is igen kimagasló, 142%-os, amely viszont nem a legmagasabb, de a legmagasabbak közé tartozik a kiválasztott 24 ország közül, hiszen a hetedik helyen van Venezuela, Kína, Nigéria, Indonézia, Argentína és India után. Az első hét országból öt ország kőolaj-exportáló országnak számít. 2017-ig Szaúd-Arábia, Nigéria, Kína, Oroszország, Mexikó és Venezuela rendelkezik a legkisebb államadóssággal a GDP százalékában, valamennyien a GDP-hez viszonyítva 30% alatti szinten vannak, amelyből Szaúd-Arábiának van a legkisebb államadósága 1,8%-kal.

Megállapítható, hogy azokban a fejlődő országokban, ahol az ipari feldolgozott termékek aránya az exportban alacsony szinten áll – ezek az országok lényegében kőolaj-exportáló országok – nagyon magas az importjuk növekedési üteme, miközben az exportjuk növekedési üteme lényegesen alacsonyabb az importjuknál, vagy az exportjuk növekedési üteme csökkent, esetleg visszaesett és emellett külkereskedelmi cserearányuk is romló tendenciájú a 2005 és 2017 közötti időszakban. Ez a kedvezőtlen külkereskedelmi árucsereforgalom abból adódik, hogy ezek az országok a belső fogyasztásukat ahelyett, hogy hazai importhelyettesítő beruházásokkal és az azokból adódó belföldi árú kínálatból oldanák meg, importból kívánják fedezni. Az exportjuk nagymértékben kőolaj, így az exportjukban alacsony az ipari feldolgozott termékek vagy félkésztermékek aránya.

A hazai belső beruházások a nemzetközileg is jelentős kőolajbevételek ellenére alacsony szintűek, mivel az ipartelepítés és a beruházások számára szükséges infrastruktúrális háttér nem áll rendelkezésre, vagy nagyon hiányos. Ennek megfelelően ezek az országok a rendelkezésre álló kőolajbevételeiket a napi belföldi piaci szükségletekre, fogyasztási igényeik kielégítésére fordítják, így a szükséges tőkefelhalmozásra nem jut elegendő pénzügyi forrás, amely viszont a jövőbeni gazdasági fejlődésükhöz és fellendülésükhöz nélkülözhetetlen.

Ezeknek az országoknak a GDP-növekedési üteme is a kőolajexportból származó árbevételüktől függ, amely a kőolaj éppen aktuális világpiaci árának függvénye, így ezek az országok nagyon sebezhetővé váltak, mint a világgazdaság felé túlzottan nyitott gazdaságok. Az államadósság aránya a GDP százalékában nemzetközi összehasonlításban is viszonylag alacsony mértékű, de ez sem jelent teljes mértékű pénzügyi biztonságot a jövőbeni eladósodottság alakulására nézve. Hiszen ezek az országok jelentős pénzügyi kockázatokat vállalnak az egyoldalú gazdasági fejlődésükkel és ennek megfelelően a növekvő egyoldalú külgazdasági függőségükkel.

Az Ábra-4 második negyedében (balra fent) az alábbi országok szerepelnek: India, Lengyelország, Mexikó, Törökország, Ausztrália. A második negyedben azok az országok vannak, amelyeknél az „X” tengelyhez kapcsolódó gazdasági változókkal összefüggésben általában a GDP és a külkereskedelmi cserearány csökken vagy csak kisebb mértékben növekszik.

Az „Y” tengely esetében ugyanakkor az import és az export növekvő mértékű, míg az államadósság a GDP százalékában viszont csökkenő tendenciájú. Az államadósság a GDP százalékában mínusz előjellel szerepel, ez azt jelenti, hogy az „Y” tengelyen a „0” tól felfelé lévő tartomány negatív előjelűvé válik, tehát ez csökkenést mutat ennél a gazdasági változónál az országok esetében. Az államadósság a GDP százalékában fordítottan arányos a többi gazdasági változóhoz képest ebben a két tartományban.

Az „X” tengelyen a koordináta-rendszer második negyedében szereplő országok esetében 2005 és 2017 között a GDP és a külkereskedelmi cserearány általában csökkenő mértékű. Ez azt jelenti, hogy az „Y” tengelyhez tartozó változóknál az országok exportnövekedése és az GDP százalékában mért államadósság értékének csökkenése ellenére mégis romlott a külkereskedelmi cserearány, amely főként az import növekedésére vezethető vissza.

Törökország sok szempontból lemaradt a negyedében lévő másik két nagy népességű ország gazdasági teljesítményétől, de ettől függetlenül az importjának a növekedési üteme 77,4% volt, míg exportja már 95,8% növekedési ütemet ért el. Ennek ellenére jelentős mértékben kedvezőtlen volt Törökország külkereskedelmi cserearányának az alakulása, mivel ez 2005-ben 63%-os és alig növekedett 67%-ra 2017 végére. Ugyanakkor az exportban a feldolgozott termékek aránya 75%-os volt, amely kedvezőbb a 24 ország 61,7%-os átlagos szintjéhez képest. A GDP növekedése nemzetközi összehasonlításban kiemelkedő volt a 49%-os gyarapodással, amely segítette az államadósság mértékének alacsony szinten tartását (31,8%).

Ausztrália exportjában a feldolgozott termékek 20%-os aránya a fejlett országok körében nagyon alacsonynak tekinthető, illetve nemzetközi viszonylatban és a 24 ország esetében is alacsonynak számít, de ugyanakkor magas GDP-növekedést ért el 67,5%-kal, miközben 2005 és 2017 között az államadósság aránya évi átlagban 54,8% volt. A magas GDP-növekedéssel Ausztrália stabilizálni tudta a gazdasági fejlődését, amit a 2005-ben viszonylag kedvezőtlen, 85%-os külkereskedelmi cserearány 2017-re 101%-osra való javulása is mutat.

A koordináta-rendszer második negyedébe tartozó Mexikó szintén viszonylag stabil gazdasági fejlődést tudott elérni a GDP 32,2%-os növekedési ütemével, az államadósságának a GDP-hez viszonyított 22,4%-os arányával és külkereskedelmi cserearányának stabil mértékével (2005-ben 94%, 2017-ben 95%). A közel változatlan külkereskedelmi cserearány hozzájárult a külkereskedelmi forgalom irányonként azonos növekedéséhez (az import növekedése 77,6%-os, az exporté 77,8%-os volt), miközben a cserearányt pozitívan befolyásolta az, hogy az exportban a feldolgozott termékek aránya elérte a 80%-ot. Kőolaj-exportáló ország jellege ellenére kedvező exportstruktúrával rendelkezik. (Táblázat-1; UNCTAD, 2018).

2005 és 2017 között Lengyelország esetében egyértelműen javult a külkereskedelmi cserearány, 88%-ról 100,2%-ra. Ezt a javuló tendenciát nagymértékben támogatta a feldolgozott ipari termékek magas aránya (90%) a lengyel exportban, illetve a GDP 54%-os növekedése, míg 2005 és 2017 között az államadósság aránya évi átlagban a GDP 50,1%-a volt.

Az Ábra-4 harmadik negyedében (jobbra lent), az alábbi országok szerepelnek: Venezuela, Kanada, Németország, Olaszország. Ez a csoport csak és kizárólag a vizsgált változók és a mutatószámok értékei, tendenciái alapján jöhetett létre, ugyanis Németország GDP-je alig marad el a másik három ország GDP-jének összegétől.

A harmadik negyedben azok az országok szerepelnek, amelyek esetén – hasonlóan az első negyedben lévő országokhoz – az X tengelyhez kapcsolódó gazdasági változókkal összefüggésben általában a GDP és a külkereskedelmi cserearány növekvő mértékű, miközben az export és az import csökken és az államadósság is növekszik a GDP százalékában a fordított arányosságnak megfelelően. Az Y tengely itt negatív tartományú, de az államadósság viszont növekvő mértékű. Az X tengelyhez tartozó változók – a külkereskedelmi cserearány – ebben az esetben tehát javulást mutatnak. A külkereskedelmi árucsereforgalom kedvezőbben alakult, amelynek révén csökkenhetett az államadósság mértéke a GDP százalékában.

Az Ábra-4 harmadik negyedéhez tartozik Venezuela, amely OPEC tagország és jelentős kőolajexporttal rendelkezik, ami lehetővé tette, hogy 2005 és 2017 között a kiválasztott 24 ország közül a legjelentősebb GDP növekedési ütemet érje el, 663%-ot. Viszont a feldolgozott ipari termékek aránya az exporton belül mindösszesen 20%-os szinten áll, ezáltal könnyen sebezhetővé téve az országot a kőolaj világpiaci árának mozgásától és általában a világgazdasági változásoktól. Az ország importjának a növekedési üteme 36,3% volt ezalatt az időszak alatt, míg az exportja jelentősen visszaesett, 34,7%-kal, ezzel jelezve az ország más

gazdasági ágazatainak gyengébb teljesítményét és a világpiaci igényekhez való kisebb mértékű alkalmazkodását. Venezuela tartani tudta a kedvező külkereskedelmi cserearányát (233, illetve 299 százalék) és a GDP százalékában mért államadósság alacsony átlagos szintjét (28%).

Japán mellett a másik visszaeső gazdaságú ország Olaszország volt, amelynek importnövekedése 6,3% volt, ami a legkisebb a vizsgált országok között – ennél még Spanyolország importnövekedése is némileg nagyobb volt, nevezetesen 7,1%. Viszont bármennyire is szerény mértékű az ország 23%-os exportnövekedése, ez még mindig nagyobb mértékű volt, mint az importnövekedés a vizsgált időszakban, így Olaszország 331%-os pozitív külkereskedelmi mérlegegyenleg-változást ért el. Ezzel a külkereskedelmi aktívummal, és a 2005-ös 97%-os külkereskedelmi cserearány 2017-re 120%-ra javulásával Olaszország elérte az ország meggyengült gazdaságának néminemű stabilizációját. Az exportban a feldolgozott ipari termékek aránya nagyon magas, 95%-os, de sem ez az arány, sem az aktívan növekvő export nem tudta a gazdasági növekedést előmozdítani, mert a GDP 2,7%-os évi átlagban csökkent 2005 és 2017 között. Az ország romló gazdasági helyzete és a némileg javuló külkereskedelmi cserearánya jelzi azt, hogy az olasz exporttermékek kevésbé versenyképesek a világpiacon, amely viszont az eddiginél is lényegesen nagyobb innovációs fejlesztéseket követel meg a termelőktől.

Olaszországban a csökkenő GDP még a növekvő export ellenére is jelentős államadósságot eredményezett, amely elérte a GDP 115,2%-át – Japán mögött a második legmagasabb értékkel a 24 ország esetében. Általában az ország kedvezőtlen gazdasági teljesítménye a külföldi és a hazai beruházók aktivitásának a csökkenéséhez vezetett, amely a GDP további, növekvő visszaesését eredményezheti.

Az Európai Unió legerősebb és a világgazdaság egyik legjelentősebb gazdasága Németország, amely tartós, bár nem kimagasló exporttöbblettel rendelkezik. 2005 és 2017 között az import 35,1%-kal nőtt, viszont ezt egy ennél némileg nagyobb, 37%-os növekedésű export ellensúlyozta. Ráadásul Németország kedvező cserearányal zárta a külkereskedelmét, mert 2005-ben ez az érték 125% volt, amely a 2017-es 124%-os szintet figyelembe véve lényegében nem csökkent, ezzel is jelezve az ország versenyképes gazdaságát és exportját a világpiacon. Az exportjában a feldolgozott ipari termékek aránya elérte a 95%-ot. A német GDP dinamikus növekedése, amely évi átlagban elérte a 15,2%-ot, egy nagyon erős, iparilag fejlett és diverzifikált gazdaságú ország esetében komoly eredmény. Ebben az esetben nem egy

nemzetközileg keresett energiahordozó pillanatnyi világpiaci árának az emelkedése folytán következhetett be a GDP növekedése, hanem általában az egész német gazdaságot átfogó innovatív gazdasági fejlesztés és termeléstehnológiai haladás eredménye volt.

Kanada szintén egy iparilag erős gazdaság, minimálisan romló külkereskedelmi cserearányával és az exportban a feldolgozott ipari termékek alacsony arányával. A vizsgált időszakban az importja 35,4%-kal, míg az exportja csak 13,3%-kal nőtt. 2005-ben az ország külkereskedelmi cserearánya 108%-os volt, 2017-re ez lecsökkent 95,3%-ra. Az ország romló külkereskedelmi cserearánya jelzi az ország exportjának csökkenő versenyképességét, illetve azt, hogy a zömmel alapanyag vagy kőolajpala exportja nem biztosít elegendő exportbevételeket a szükséges import ellensúlyozására. A kanadai exportban a feldolgozott ipari termékek 35,7%-os aránya egy gazdaságilag fejlett ország viszonylatában szerény teljesítménynek számít. A 35,1%-os GDP-növekedés inkább az alapanyagtermeléssel és a világpiaci igényekhez kapcsolódó energiahordozó, a kőolajpala kitermelésével és exportjával függ össze. Kanada gazdasága nem annyira diverzifikált és ezért világgazdasági szempontból nem annyira versenyképes, amelyet a külkereskedelmi helyzete is jól jellemez. Kanadának ez az általános gazdasági helyzete vezetett a gazdaságilag fejlett országok viszonylatában is magas, a GDP százalékában számolt 99,5%-os államadósságához. Lényegében az ország évi GDP-je az államadósságának a kiegyenlítésére szolgál, amelyből már nehéz lehet egy társadalmi jóléti helyzetet teremteni.

Az Ábra-4 negyedik negyedében (balra lent) az alábbi országok szerepelnek: Magyarország, Franciaország, Spanyolország, UK, USA, Japán, Dél-Afrikai Köztársaság.

A negyedik negyedben azok az országok vannak, amelyekre – az „X” tengelyhez kapcsolódó gazdasági változókkal összefüggésben – általában a GDP és a külkereskedelmi cserearány csökkenése, romlása vagy csak kisebb mértékű növekedése, javulása a jellemző.

Ezzel párhuzamosan az „Y” tengelyhez tartozó változók alapján, a negyedik negyedben lévő országok gazdasági helyzetére jellemző, hogy az államadósság a GDP százalékában növekvő mértékű volt a vizsgált időszakban, amelyhez hozzájárult az export szerény növekedése is (pl Japán). Viszont néhány országban már az import szerényebb növekedése is hozzájárult az államadósság kedvezőbb alakulásához a GDP százalékában, például Spanyolországban, Magyarországon és a Dél-Afrikai Köztársaságban.

A világgazdaság első számú, legjelentősebb országa az Egyesült Államok. Gazdasági helyzete és lépései minden esetben komoly világgazdasági kihatással járnak, ezért is volt fontos bevonni az USA-t a jelen kutatásba. Az Egyesült Államok importja 33,2%-kal növekedett a 2005 és 2017 közötti időszakban, azonban az exportja, a kedvező konjunkturális kilátások következtében, kétszeresen nagyobb, 67%-os mértékű növekedési ütemet ért el. Azonban az adatok jól mutatják, hogy az export kétszeres növekedési üteme ellenére is jelentősen kedvezőtlen a külkereskedelmi cserearánya, annak ellenére hogy a 2005-ös 52%-ról 2017-re 64%-ra javult az ország külkereskedelmi cserearánya. Ez a szerény növekedési tendencia a 67%-os exportnövekedéssel és az ahhoz képest visszafogottabb, 33,2%-os importnövekedéssel is magyarázható. A külkereskedelmi cserearány javulásához hozzájárult az USA növekvő GDP-je, amely növekedés 36%-os volt a 2005-ös állapothoz képest, valamint – az export jelentős versenyképességét biztosítva – a feldolgozott termékek exporton belüli 95%-os aránya is. Azonban az ilyen aktív és magas szintű feldolgozott termékarány az exportban sem tudta ellensúlyozni a magas államadósságot, amely a GDP 99,5%-a volt. (Táblázat-1; UNCTAD, 2018).

A magas államadósságot a GDP százalékában 2017 végére nem tudták egy nagyon erős és dinamikus, magas feldolgozottságú termékexporttal ellensúlyozni. A magas államadósság a GDP százalékában következhet az USA költségvetési deficitjéből, a korábbi államadósságok törlesztéséből és az ehhez járuló magas kamatokból, az elvárt, de elmaradó további termékek exportjából, más országokkal folytatott gazdasági kapcsolatokban visszamaradt amerikai tartozásokból, valamint más országoknak az USA-val szemben fennálló külkereskedelmi tartozásaiból is.

A kínai gazdaságnak az Egyesült Államokkal szembeni térdnyerése figyelhető meg, amely főleg a külkereskedelmet meghatározó mutatószámokban nyilvánul meg: az export nagyobb növekedési üteme az importtal szemben, kedvező külkereskedelmi cserearányok alakulása, a GDP nagyobb növekedési üteme, valamint az államadósság kisebb mértéke a GDP százalékában. Természetesen Kínának vannak különböző jellegű lemaradásai az Egyesült Államokkal szemben, amely jól érzékelhető az exportban a feldolgozott ipari termékek alacsonyabb arányából is. A kínai gazdaságnak az exporttermékek minőségi szintjét is szükséges emelni a nemzetközi versenyképesség növelésének érdekében.

Az Egyesült Királyság (UK) gazdasági helyzete nem olyan kedvező a világgazdaságban, mint az Egyesült Államoké. Bár az importnövekedése 21,9%-os, ezáltal kisebb, mint az USA esetében és alig nagyobb az exportjuk növekedéséhez (19,8%) mérten. A külkereskedelmi cserearány az UK esetében is tartósan romló – 2005-ben 75%, míg 2017-ben 68,5% – és hasonlóan alacsony szintű, mint az Egyesült Államok esetében, viszont a brit GDP 17,4%-os növekedése lényegesen kisebb ütemű, mint az Egyesült Államoké. Az UK államadóssága a GDP százalékában 2005 és 2017 között átlagosan 67,2%-os volt, bár korábbi gazdasági becslések szerint ez a 2010-es évek elején lényegesen nagyobb lehetett. Az UK kilépési szándéka az Európai Unióból nagyon kedvezőtlen pénzügyi helyzetbe hozta a brit gazdaságot már most is. Jelentős a bankok kiáramlása Londonból, a külföldi beruházások drasztikusan csökkennek, amely jelentősen rontja a következő évek várható gazdasági növekedését és a munkanélküliség növekedését válthatja ki, az adók várható csökkenése növeli a költségvetési mérleg negatív alakulását, emellett a fizetési mérleg deficitje is növekedhet, és az államadósság növekedése is várható (Táblázat-1; UNCTAD, 2018).

A 2017 tavaszáig eszközölt kínai befektetések, amelyek közel 40 milliárd fontnak megfelelő összegre tehetőek, alapjában véve nem oldják meg hosszabb távon Nagy-Britannia gazdasági nehézségeit. Az Európai Unióból történő brit kilépéssel nem várható az EU-tól semmilyen segítség, míg az Egyesült Államok jelentős mértékű államadóssága a GDP százalékában lényegében kizárja az Egyesült Államok bármilyen segítségét irányukba.

Az Európai Unió mediterrán térségének országai komoly gazdasági nehézségekkel küszködnek, amely elsődlegesen szintén az alacsony GDP növekedésből és a GDP-re vetített magas államadósságból következik. Leginkább Olaszország GDP-arányos államadósságának a mértéke a legkirívóbb, mert a legutóbbi néhány évben még a görög államadósságot is túlszárnyalta.

Az Európai Unió mediterrán térségében lévő, egyik legkülönösebb gazdasági helyzetű országa, Spanyolország. Az exportnövekedése elérte tíz év alatt a 46,3%-ot, míg az importja csak 7,1%-os növekedést ért el ezen időszak alatt. Viszont ez elősegítette Spanyolországban a külkereskedelmi cserearány javulását, mivel 2005-ben ez az érték 66,6% volt, addig 2017-re ez az arány már 91%-ra emelkedett. Ebből is látszik, hogy nem annyira a 2,5%-os évi átlagos GDP növekedés segítette a külkereskedelmi cserearány javulását, hanem az exportpiaci változások. Spanyolország GDP-ben számolt államadóssága évi átlagban 2005 és 2017 között 65,4% volt,

amely jóval kevesebb, mint a spanyolnál fejlettebb gazdaságú országok (pl Egyesült Államok, UK, Kanada, Japán, Németország és Franciaország) GDP-arányos államadósága.

Franciaországnak az utóbbi időben romló gazdasági helyzete azzal magyarázható, hogy az import növekedése csak 13,6%-os, amely ugyan nagyobb az export 9,2%-os növekedésénél, de ilyen időtávban egy fejlett országnál elenyésző. Az országban a külkereskedelmi cserearány romlása is megfigyelhető, mivel a 2005-ben mért 92%-ról 85,5%-ra csökkent 2017-re. Ez a romló folyamat tartósnak ígérkezik és inkább növekvő mértékű, mintsem csökkenő lenne. 2005 és 2017 között Franciaország GDP növekedése 8,7% volt, amely általában a fejlett gazdaságú országokhoz viszonyítva alacsony növekedési ütemnek tekinthető. Ugyanakkor ez nem a legrosszabb érték, mivel a fejlett országok nem mindegyike ért el GDP-növekedést a vizsgált időszakban, hiszen Japán jelentős, 10,8%-os csökkenést produkált, illetve még Olaszországban is 2,7%-os visszaesést regisztráltak. Franciaország GDP százalékában mért államadósága jelentős volt, de a fejlett országok viszonylatában közepesen magasnak tekinthető. A 24 ország átlagában a GDP növekedés 102,7% volt, amelyhez képest a francia szint nagymértékben elmaradt.

A kutatásban vizsgált további ország a Dél-Afrikai Köztársaság, ahol az export jóval meghaladta az import növekedési ütemét és ebből is adódóan a külkereskedelmi cserearány enyhén növekvő, de továbbra is kedvezőtlen maradt 2005 és 2017 között (83% illetve 88%). Ehhez társul a feldolgozott termékek 80%-os aránya az ország exportjában, ami a fejlődő országok esetében kimagaslónak mondható. Ezek a külgazdasági folyamatok hozzájárultak a Dél-Afrikai Köztársaság viszonylag stabil, 22,2%-os GDP növekedési üteméhez. A relatív konzisztens gazdasági fejlődés hozzásegítette az országot egy tartósan alacsony szintű, 32%-os államadósághoz a GDP százalékában mérve.

2005 és 2017 közötti időszakban Magyarország számára gazdaságilag kedvező helyzet alakult ki, amit alátámaszt az is, hogy hazánk importnövekedése 39,1%-os volt, miközben az exportnövekedés 56,6%-os szintet ért el. Ez a kedvező export-import forgalomban bekövetkezett arány is hozzájárult az optimálisan alakuló hazai külkereskedelmi cserearányhoz, amely a 2005-ös 95%-ról 2017-re 105,9%-os szintre javult.

Ezek a kedvező külkereskedelmi cserearány-változások annak is köszönhetőek, hogy az exportunkban kiemelkedő, 90%-os volt a feldolgozott ipari termékek aránya. Ez akkor is jelentős, ha figyelembe vesszük, hogy a feldolgozott ipari termékek egy része re-export termék, azaz egy korábbi feldolgozott ipari termék importjából adódott a feldolgozott ipari exportunk számottevő része. Az is hozzátartozik ugyanakkor az exportunk magas feldolgozott ipari termék arányához, hogy egy részük nem volt kellően versenyképes a világpiacon. Ez részint a technológiai elmaradásból, részint a kellő szakértelem hiányából következett. Esetenként előfordult, hogy az ilyen termékeket a világpiaci ár alatt kellett értékesíteni a külkereskedelmünk során. Kétségtelen az is, hogy bizonyos marketingtevékenységünkben is elmaradhattunk a világpiaci versenytársainktól. Emellett a hazai logisztikai – külkereskedelmet és a belkereskedelmet is kiszolgáló infrastrukturális – hálózatot is szükséges lenne jobban fejleszteni. Fontos lenne az elektronikai, számítógépes információs hálózat fejlesztését is bővíteni. Ezek az elmaradások nem olyan vészesek, hogy ne lehetne ezeket a nehézségeket kiküszöbölni.

A külkereskedelemben elért pozitív eredményeink kapcsolódnak egy folyamatos GDP növekedési ütemhez, amely 2005 és 2017 között 5,3%-os volt, illetve a gazdasági változók – együttes hatásuk révén – jelentősen javítottak a GDP százalékában számolt államadósságunk mértékén, amely 2005 és 2017 között évi átlagban 73,6% volt. Nemzetközi viszonylatban a hazai GDP évi átlagos növekedési üteme 2005 és 2017 között szerénynek tekinthető – legalábbis a vizsgált 24 ország átlagához viszonyítva, amely 102,7% volt ezen időszak alatt. Ugyanakkor néhány fejlett országnak visszaesett vagy alacsonyabb volt a GDP növekedési üteme a hazaihoz mérten, így például Japán és Olaszország esetében jelentős visszaesés következett be, míg Spanyolország a magyarnál kisebb mértékű növekedést ért el. Más fejlődő országok jelentős GDP növekedési üteme az elmaradottabb gazdasági fejlettségi szintből adódott.

Ez a gazdasági összevetés hazánk és az ebben a negyedben szereplő országok között pusztán a mutatószámok változásának és tendenciáinak következménye, nem pedig a valós gazdasági teljesítmények összevetése.

A kiválasztott 24 ország közül Japán GDP-növekedési üteme a legrosszabb és csak utána következik Olaszország. Japán importja 25,7%-kal nőtt a vizsgált egy évtizedben, miközben az exportja csak 5%-kal bővült. Ez az alacsony exportnövekedés jelzi, hogy Japán az 1970-es évek exportorientált külgazdasági stratégiáján változtatott, annak súlypontját más irányba tolta el. Ezzel párhuzamosan a külkereskedelmi cserearányuk romlott, amit igazol a 2005-ben 115,7%-os arány 103,8%-ra történő csökkenése 2017-re. Egyébként az arány nemzetközi összehasonlításban nem rossz, mert a vizsgált 24 ország átlaga ezen a téren lényegében Japán adatával egyező, 111,1%-os.

Japán romló külkereskedelmi cserearánya mellett a feldolgozott ipari termékek 95%-os részesedése a japán exportból sem tudta megakadályozni az államadósság 195,5%-os mértékét a GDP százalékában. Ehhez társult a GDP 10,8%-os évi átlagos csökkenése, amely egy bő évtized vonatkozásában jelentős. Japán mellett csak Olaszország produkált csökkenő GDP-t, ugyanakkor jóval kisebb mértékben, mint a japán gazdaság.

Olyan diverzifikált gazdaságú és exportszerkezetű országok, mint például Japán, Olaszország, USA, UK és Franciaország esetében gazdasági fejlettségük ellenére is a GDP százalékában számolt államadósságuk vagy több, mint az évi GDP-jük nagysága, vagy majdnem az éves GDP-jükkel egyenértékű vagy közel kétharmada az éves GDP-jüknek. Emellett a külkereskedelmi cserearányukban romlás következett be. A romló külkereskedelmi cserearány az exportnövekedést is visszafogta, ezért a GDP-ben számolt államadósságuk nőhetett, tehát ezek a gazdasági változók szoros összefüggésben állnak egymással. Lényegében Ausztrália is idetartozik, azzal a különbséggel, hogy a GDP-ben számolt államadóssága közelít a 60%-hoz, viszont jelentősen kedvezőbb a külkereskedelmi cserearányának a javulása.

Megállapítható az is a vizsgált 24 ország esetében, hogy azokban az országokban, ahol a GDP növekszik, ott az exportban a feldolgozott ipari termékek aránya alacsony vagy csökkenő mértékű, mint például India, Argentína és Ausztrália esetében. Ugyanakkor ez fordítva is igaz, hogy azokban az országokban, ahol a GDP-növekedés csökkenő mértékű vagy alacsony szintű, ott az exporton belül a feldolgozott ipari termékek aránya viszont magas.

Ez azzal is magyarázható, hogy a GDP növekedése együtt járhat a foglalkoztatás növekedésével és belső piaci bővüléssel, tehát a hazai fogyasztó piac igényei megnőnek a feldolgozott ipari termékek iránt. A foglalkoztatás növekedésével a fizetőképes kereslet is nő, ennek megfelelően

a fogyasztási iparcikkek, azaz az exportra vihető feldolgozott ipari termékek aránya csökkenhet az exporton belül. Ebben az esetben jól érzékelhető, hogy nem kereskedelemeltérítésről van szó, tehát nem más országok importkorlátozása miatt csökken az egyes országok exportjában a feldolgozott ipari termékek aránya, hanem a belső fogyasztói piaci igények kielégítése céljából.

Brazília, Indonézia, Nigéria, Szaúd-Arábia és Venezuela esetében is megállapítható, hogy a GDP növekszik, és ezzel egyidejűleg az exporton belül a feldolgozott ipari termékek aránya alacsony. Az országok nagyon magas GDP növekedési üteme zömmel az alapanyagtermelésnek és ezen belül elsősorban az energiahordozók kitermeléséből és exportjából következik. Az egyoldalú gazdasági szerkezet következtében csak a kőolajkitermelő és bizonyos kőolajfinomító ágazatok jövedelmezősége biztosítja ezeknek az országoknak a GDP-növekedését.

Azokban az országokban, ahol a GDP-növekedés csökkenő mértékű, vagy egyértelmű a GDP-csökkenés, mint például Japán és Olaszország esetében, csökkenhet a foglalkoztatottság. A csökkenő belföldi piaci igények következtében a feldolgozott ipari termékek exportvolumene növekszik, tehát megnő az egyes országok exportjában a feldolgozott ipari termékek aránya.

Táblázat-10: A 24 ország rangsorolása a gazdasági változók szerint 2005 és 2017 között

Országok	IEX053	Országok	IEX174	Országok	GDPNöv7
Szaúd-Arábia	304	Venezuela	299	Venezuela	663
Nigéria	243	Szaúd-Arábia	162,4	Kína	387
Venezuela	233	Oroszország	148	Nigéria	191
Oroszország	195	Brazília	138,3	Indonézia	188
Brazília	153	Németország	124	Argentína	176
Argentína	141	Kína	123	India	170
Németország	125	Dél-Korea	120	Szaúd-Arábia	142
Kína	115	Olaszország	120	Brazília	95
Japán	115	Indonézia	107,4	Oroszország	69,7
Indonézia	114,5	Magyarország	105,9	Ausztrália	67,5
Dél-Korea	109	Nigéria	104	Lengyelország	54
Kanada	108	Japán	103,8	Dél-Korea	51
Olaszország	97	Ausztrália	101	Törökország	49
Magyarország	95	Lengyelország	100,2	USA	36
Mexikó	94	Kanada	95,3	Kanada	35,7
Franciaország	92	Mexikó	95	Mexikó	32,2
Lengyelország	88	Spanyolország	91	Dél-Afrikai K	22,2
Ausztrália	85	Dél-Afrikai K	88	UK	17,4
Dél-Afrikai K	83	Argentína	87,3	Németország	15,2
UK	75	Franciaország	85,7	Franciaország	8,7
India	70	UK	68,5	Magyarország	5,3
Spanyolország	66,6	India	67	Spanyolország	2,5
Törökország	63	Törökország	67	Olaszország	-2,7
USA	52	USA	64	Japán	-10,8
ÁTLAG	121,5	ÁTLAG	111,1	ÁTLAG	102,7
Változó sorszáma (SPSS)	3	Változó sorszáma (SPSS)	4	Változó sorszáma (SPSS)	7
Komponensbesorolás	1	Komponensbesorolás	1	Komponensbesorolás	1

Forrás: Saját számítások az SPSS alapján

Táblázat-10: A 24 ország rangsorolása a gazdasági változók szerint 2005 és 2017 között
(Folytatás)

Országok	E05171	Országok	I05172	Országok	(Minus) ÁllAdGDP8
Kína	199	Szaúd-Arábia	186	Japán	195,5
India	168,2	India	174,4	Olaszország	115,2
Lengyelország	122	Kína	155	USA	99,5
Törökország	95,8	Nigéria	132	Kanada	99,5
Dél-Korea	85,2	Brazília	130,3	Franciaország	81,4
Mexikó	77,8	Argentína	108,4	Magyarország	73,6
Ausztrália	77,6	Lengyelország	89,5	Brazília	73,4
Indonézia	72,3	Indonézia	88,4	Németország	72,5
USA	67	Mexikó	77,6	UK	67,2
Brazília	61,3	Törökország	77,4	Spanyolország	65,4
Dél-Afrikai K	58,2	Dél-Korea	67	Argentína	65,3
Magyarország	56,6	Ausztrália	66,4	Ausztrália	54,8
Spanyolország	46,3	Oroszország	54,7	India	54,47
Argentína	40,6	Dél-Afrikai K	45	Lengyelország	50,1
Oroszország	39,6	Magyarország	39,1	Dél-Korea	40,5
Németország	37	Venezuela	36,3	Dél-Afrikai K	32
Olaszország	23	Kanada	35,4	Törökország	31,9
UK	19,8	Németország	35,1	Indonézia	31,4
Kanada	13,3	USA	33,2	Venezuela	28
Szaúd-Arábia	11,9	Japán	25,7	Mexikó	22,4
Franciaország	9,2	UK	21,9	Oroszország	14,2
Japán	5	Franciaország	13,6	Kína	11,5
Nigéria	1,7	Spanyolország	7,1	Nigéria	11,43
Venezuela	-34,7	Olaszország	6,3	Szaúd-Arábia	1,8
ÁTLAG	56,4	ÁTLAG	71,07	ÁTLAG	58
Változó sorszáma (SPSS)	1	Változó sorszáma (SPSS)	2	Változó sorszáma (SPSS)	8
Komponensbesorolás	2	Komponensbesorolás	2	Komponensbesorolás	2

Forrás: Saját számítások az SPSS alapján

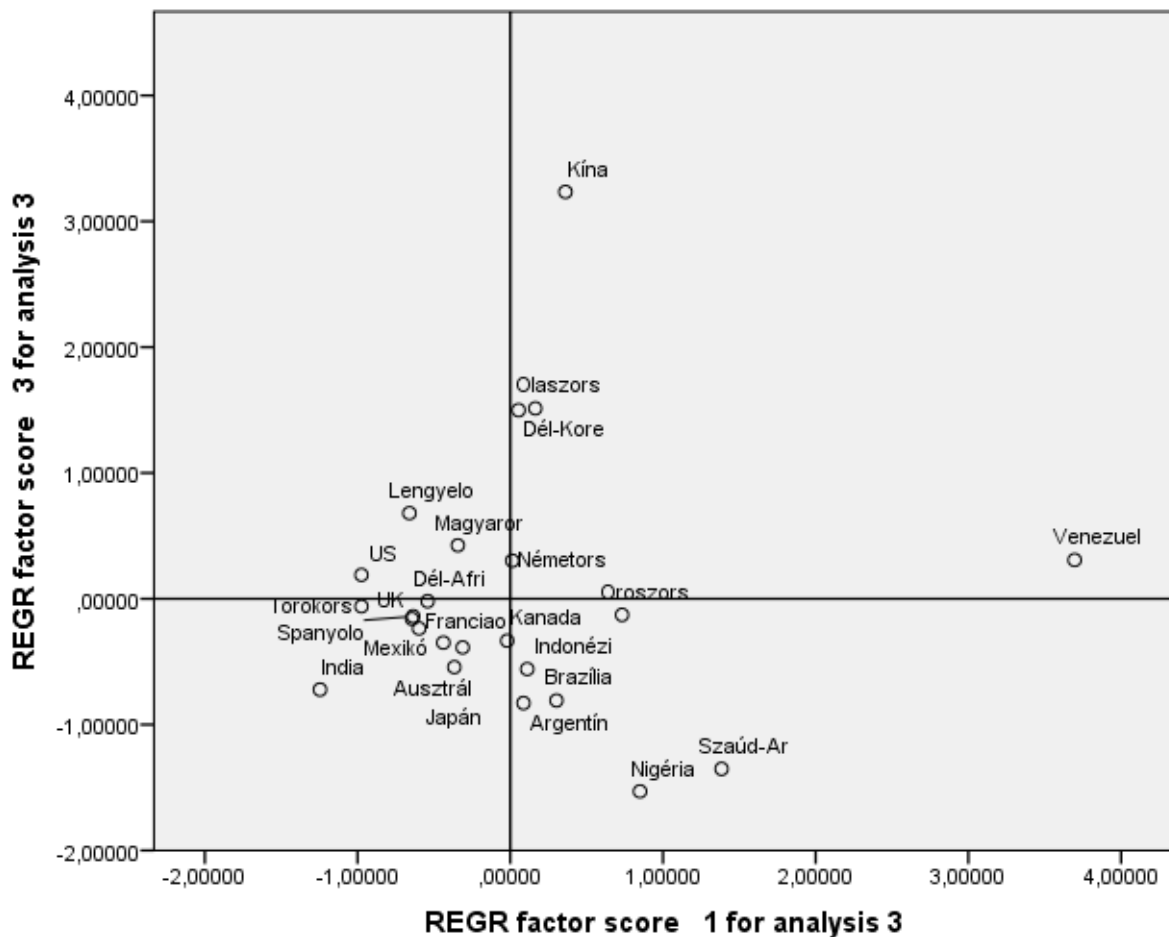
Táblázat-10: A 24 ország rangsorolása a gazdasági változók szerint 2005 és 2017 között
(Folytatás)

Országok	KülMéE5	Országok	Fel156
Kína	481	Franciaország	95
Olaszország	331	UK	95
Dél-Korea	290	USA	95
Kanada	73	Japán	95
Magyarország	66	Németország	95
Lengyelország	54	Olaszország	95
Németország	44	Lengyelország	90
Oroszország	23,7	Spanyolország	90
USA	-3,5	Magyarország	90
Ausztrália	-3,7	Kína	85
Venezuela	-12	Dél-Afrikai K	80
Dél-Afrikai K	-19	Mexikó	80
Argentína	-26	Dél-Korea	80
UK	-28	Törökország	75
Brazília	-30	Oroszország	55
Indonézia	-37	India	41
Törökország	-46	Kanada	35,1
Franciaország	-64	Szaúd-Arábia	23
Japán	-70	Ausztrália	20
Spanyolország	-71	Venezuela	20
Szaúd-Arábia	-73	Argentína	17,6
Mexikó	-82	Indonézia	10
Nigéria	-89	Brazília	9,9
India	-190	Nigéria	8
ÁTLAG	22	ÁTLAG	61,7
Változó sorszáma (SPSS)	5	Változó sorszáma (SPSS)	6
Komponensbesorolás	3	Komponensbesorolás	3

Forrás: Saját számítások az SPSS alapján

4.3. A külkereskedelmi cserearány, a külkereskedelmi mérleg, az export összetétele és GDP változásai közötti összefüggések alakulása

Az Ábra-5 ábrázolja a komponens-1 gazdasági változóit (IEX053, IEX174, GDPNöv7) a komponens-3 gazdasági változóival (KülMÉE5, Fel156) való összefüggésben.

Ábra-5: Faktoranalízis, 1. és 3. faktorok
Forrás: Saját számítások az SPSS alapján.

„X” Főtengey, Komponens-1:

IEX053 (külkereskedelmi cserearány, 2005, Import = 100),

IEX174 (külkereskedelmi cserearány, 2017, Import = 100),

GDPNöv7 (GDP-növekedés, 2005-2017, 2005 = 100)

„Y” Főtengey, Komponens-3:

KülMÉE5 (Külkereskedelmi mérlegegyenleg változásának mértéke, 2005-2017, 2005 = 100),

Fel156 (Feldolgozott (Hozzáadott értékű) termékek aránya az export %-ában, 2014-2015)

Az Ábra-5 első negyedében (jobbra fent) az alábbi öt ország szerepel: Kína, Olaszország, Dél-Korea, Németország, Venezuela.

Az „X” tengely komponens-1 gazdasági változók és az „Y” tengely komponens-3 gazdasági változók összefüggései alapján az ábra első negyedében azok az országok helyezkednek el, amelyeknél ezen gazdasági mutatókban növekedés vagy minimális mértékű csökkenés tapasztalható. Az ehhez a negyedhez tartozó országok külkereskedelmi mérlegegyenlegének („Y” tengely) a javulása vagy kisebb romlása és az exporton belül a feldolgozott termékek arányának bővülése összefügg a külkereskedelmi cserearány és a GDP növekedésével („X” tengely).

Kína érte el – a kutatásban szereplő 24 ország közül – a legnagyobb növekedési ütemet a külkereskedelmi mérlegegyenlegének terén, 481 százalékkal 2005 és 2017 között. Ezt a nagyon komoly gazdasági teljesítményt Kína azzal biztosította, hogy a GDP növekedési üteme kiemelkedő volt, emellett a külkereskedelmi cserearány javulása, valamint az export jelentős növekedése is hozzájárult a teljesítményéhez. A külkereskedelmi cserearány kedvező alakulását komoly mértékben befolyásolta az exporton belül a feldolgozott ipari termékek magas aránya is, amely 85% volt. A nagyobb hozzáadott értékű termékexport nagyobb exportbevételt eredményezett.

Olaszország jelentős növekedési ütemet ért el, 331 százalékban a külkereskedelmi mérlegegyenlegének terén 2005 és 2017 között, amely a kutatásban szereplő 24 ország közül Kína után és Dél-Koreát megelőzve a második legnagyobb növekedési ütem. Ez kiemelkedő gazdasági teljesítménynek tekinthető, amit Olaszország annak ellenére tudott elérni, hogy a GDP növekedési ütemében kismértékű, 2,7%-os visszaesés következett be. Ugyanakkor a külkereskedelmi cserearánya 120%-ra javult 2017-re, amely segítette az export 23%-os bővülését, ráadásul az exportnövekedés felülmúlta az importnövekedést (6,3%). Az ország külkereskedelmi cserearányának kedvező alakulásához döntő mértékben hozzájárult az exporton belüli feldolgozott ipari termékek 95%-os aránya is.

Dél-Korea kiemelkedő növekedési ütemet ért el, 290%-ot a külkereskedelmi mérlegegyenlegének növekedése terén 2005 és 2017 között, emellett 120 százalékosra javította a külkereskedelmi cserearányát. Ezt a gazdasági teljesítményt azzal tudta elérni, hogy a GDP 51%-os növekedési üteme nemzetközileg is kimagasló volt, továbbá a külkereskedelmi cserearányának hatására az export növekedése 87%-os volt, meghaladva az import 67%-os

növekedését is. A külkereskedelmi cserearány tartósan kedvező alakulását komoly mértékben befolyásolta az exporton belül a feldolgozott ipari termékek 80%-os aránya is.

Németország jelentős, 44 százalékos növekedést ért el a külkereskedelmi mérlegegyenleg terén 2005 és 2017 között. Ezt a kedvező gazdasági teljesítményt Németország azzal tudta biztosítani, hogy a GDP növekedési üteme szintén kiemelkedő volt és a külkereskedelmi cserearányát tartósan 124-125% környékén tartotta, mindezek mellett pedig az exportja az import 35,1%-os növekedésénél nagyobb mértékben, 37%-kal emelkedett. A külkereskedelmi cserearány kedvező alakulását komoly mértékben befolyásolta az exporton belül a feldolgozott ipari termékek 95%-os aránya is. Ugyanakkor Németország exportjában meghatározó volt a magas technológiai szintű feldolgozott termékek – mint a gépek, alkatrészek és precíziós eszközök, műszerek – aránya.

Venezuelában viszonylag alacsony mértékű, 12 százalékos csökkenés következett be a külkereskedelmi mérlegegyenleg terén 2005 és 2017 között. Ez a visszaesés azzal magyarázható, hogy az import növekedésével párhuzamosan az export jelentősen, 34,7%-kal csökkent a vizsgált időszakban. Ez elsősorban a kőolajexport visszaesésével és az olajárak csökkenésével függ össze.

Ez a visszaesés mindazok ellenére bekövetkezhetett, hogy a GDP növekedési üteme nemzetközileg is kiemelkedő volt – hiszen a kutatásba bevont 24 ország közül Venezuela produkálta a legnagyobb fejlődést, 663%-kal –, illetve hogy a külkereskedelmi cserearánya elérte a 299%-ot 2017 végére. A külkereskedelmi cserearány nagymértékű emelkedése az energiahordozók exportjának köszönhető. Ugyanakkor az exporton belül a feldolgozott ipari termékek kedvezőtlen, 20%-os aránya kisebb exportbevételeket tesz lehetővé.

Az Ábra-5 második negyedében (balra fent) az alábbi négy ország szerepel: Lengyelország, Magyarország, USA, Dél-Afrikai Köztársaság.

A második negyedben azok az országok vannak, amelyekben az „X” tengelyhez kapcsolódó gazdasági változókkal összefüggésben a külkereskedelmi cserearány és a GDP-növekedés 2005-2017 között csökkent, vagy csak kisebb mértékben emelkedett, míg a komponens-3 gazdasági változói – külkereskedelmi mérlegegyenleg és a feldolgozott termékek aránya az export %-ában – általában növekvő tendenciát mutattak.

Lengyelország 2005 és 2017 között figyelemre méltó 54%-os GDP növekedési ütemet produkált, és a külkereskedelmi mérlegegyenlegének növekedése terén szintén 54%-ot ért el. Ez utóbbi is komoly gazdasági teljesítménynek tekinthető, amelyet Lengyelország azzal tudott elérni, hogy a GDP növekedési üteme jelentős volt és így ennek következtében a külkereskedelmi cserearány javulása elősegítette az export 122%-os bővülését, miközben az import csak 89,5%-kal nőtt.

A külkereskedelmi cserearány kedvező alakulását komoly mértékben befolyásolta Lengyelország esetében, Kínához hasonlóan, az exporton belül a feldolgozott ipari termékek magas, 90%-os aránya is.

Magyarország szintén nemzetközileg kimagasló, 66%-os növekedési ütemet ért el a külkereskedelmi mérlegegyenlegének terén 2005 és 2017 között. Ez kedvező gazdasági teljesítménynek tekinthető, amit Magyarország annak ellenére el tudott érni, hogy a GDP növekedési üteme viszonylag szerény volt, ugyanakkor a külkereskedelmi cserearánya 95% és 105,9% volt 2005-ben, illetve 2017-ben. Utóbbi érték többek között az export 56%-os, az import 39,1%-os növekedésénél is nagyobb mértékű bővülésének köszönhető. Az Magyarország esetében is elmondható, hogy külkereskedelmi cserearánya kedvező alakulásához jelentős mértékben hozzájárult az exporton belül a magasabb hozzáadott értékű termékek 90%-os aránya.

Az USA (Egyesült Államok) külkereskedelmi mérlegegyenlege kis mértékben, 3,5 százalékkal csökkent 2005 és 2017 között, amely a kutatásban szereplő 24 ország viszonylatában nem tekinthető kiugró adatnak. Az USA 67%-os exportnövekedéséhez viszonyítva az importnövekedés ennek mindössze a felét tette ki, eközben a korábbi kedvezőtlen külkereskedelmi cserearánya némileg javult, 64%-ra emelkedett 2017 végére a 2005. évi 52%-os szintről. Az USA erőteljes exportnövekedést irányzott elő a 2000-es évek közepétől, azonban

a korábban felhalmozott külkereskedelmi mérlegének deficitjét nem tudta 2017-ig kellően mérsékelni, ennek egyik oka a külkereskedelmi cserearány kedvezőtlen mértéke.

Az USA exportjában kimagasló, 95%-os volt a feldolgozott ipari termékek aránya, amely jelzi azt, hogy az USA diverzifikált gazdasági szerkezete diverzifikált exportszerkezetet indukált magas minőségi színvonalon, és az USA dollár időnkénti leértékelődésével időről időre kedvezőbbé vált exporttermékeinek ára a világpiacon. A nemzeti valuta leértékelődésének az lett az eredménye, hogy az export áruforgalmát egyidejűleg tudta komparatív és kompetitív módon versenyképesé tenni a világpiacon. Az amerikai exporttermékek kompetitív jellege abból adódott, hogy az innovatív gyártástechnológiák alkalmazásával az exporttermékek versenyképesek lehettek a világpiacon, szorosan követve a világpiaci igények minőségi követelményeit. Az amerikai dollár leértékelődésével a nemzetközi viszonylatban egyébként költséges amerikai munkaerő árfelhajtó hatását az exporttermékek árában ki lehetett küszöbölni a leértékelődésből adódó ársökkenéssel, így azok könnyebben eladhatókká váltak a világpiacon.

A Dél-Afrikai Köztársaság viszonylag alacsony mértékű, 22,2%-os GDP-növekedés mellett néz szembe a külkereskedelmi mérlegegyenleg romlásával, amely 19 %-os volt 2005 és 2017 között. A vizsgált időszakban a Dél-Afrikai Köztársaságra jellemző, hogy az exportnak (58,2%) az importtal (45%) szembeni jelentősebb növekedése mellett is kedvezőtlen maradt a külkereskedelmi cserearánya. 2005-ben az egységnyi importra 83%-os export jutott, míg 2017-re ez alig növekedett, csupán 88% lett.

Mivel az ország GDP növekedése viszonylag kedvezően alakult, amely következett egyrészt abból, hogy a viszonylag alacsony (32%-os) államadósság nem gátolta a GDP-növekedést, másrészt abból, hogy az exporton belül 80%-os volt a feldolgozott ipari termékek aránya. Ez utóbbi biztosította az export versenyképességét a világpiacon.

Az Ábra-5 harmadik negyedében (jobbra lent) az alábbi hét ország szerepel: Oroszország, Kanada, Argentína, Brazília, Indonézia, Szaúd-Arábia, Nigéria.

A harmadik negyedben azok az országok vannak, amelyekben hasonlóan az első negyedben lévő országokhoz, az „X” tengelyhez kapcsolódó gazdasági változókkal összefüggésben a komponens-1 gazdasági változói (IEX053, IEX174 és GDPNöv7) általában növekedtek, míg a komponens-3 gazdasági változói (KülMÉE5 és Fel156) csökkentek. Az „Y” tengelyhez kapcsolódó gazdasági változók, nevezetesen a külkereskedelmi mérlegegyenleg változása csökkenő volt, amelyhez hozzájárult a feldolgozott ipari termékek arányának a csökkenése az exporton belül.

Oroszország 2005 és 2017 között szerényebb növekedési ütemet ért el, 23,7 százalékot a külkereskedelmi mérlegegyenlegének terén. Ezt a gazdasági teljesítményt Oroszország azzal tudta biztosítani, hogy a GDP 69,7%-os növekedési üteme nemzetközileg is kiemelkedő volt. Az ország külkereskedelmi cserearánya 195%-ról 148%-ra csökkent és ezzel párhuzamosan az exportja 39,6%-os mértékben növekedett, szemben az 54,7%-os importnövekedéssel. A külkereskedelmi cserearány romlása ellenére is tartósan kedvező szintjét komoly mértékben befolyásolta az exporton belül a nagyobb hozzáadott értékű termékek viszonylag magas, 55%-os aránya is.

Kanada esetében megállapítható, hogy a külkereskedelmi mérlegegyenleg változása a legkedvezőbb a negyedben lévő országok között, mivel a korábban is pozitív egyenlege 73 százalékkal nőtt 2005 és 2017 között. Ezt a pozitív egyenleget azzal együttvéve is el tudta érni az ország, hogy ebben az időszakban az importjának a növekedési üteme több mint kétszerese volt az export növekedéséhez viszonyítva. Azonban a külkereskedelmi kapcsolatok huzamosabb ideig az import irányába tolódtak el, ezért ez közrejátszott a külkereskedelmi cserearány szerényebb romlásához 2017 végére.

Mivel Kanada államadóssága a GDP százalékában majdnem a GDP egészét tette ki (99,5%), ez arra enged következtetni, hogy a külkereskedelmi mérlegegyenleg pozitív változása nem tudta érdemben befolyásolni az államadósság GDP-ben mért arányát. Kanada exportjából csak 35%-nyi a feldolgozott ipari termék, amely jelzi az alapanyagok – elsősorban az energiahordozók – exporton belüli nagy arányát.

Argentínában szignifikáns mértékben, 26%-kal romlott a külkereskedelmi mérlegegyenleg. Ez a 108,4%-os importnövekedésnek és az export mindössze 40,6%-os növekedésének tudható be, amely hozzájárult a romló külkereskedelmi cserearányhoz, nevezetesen a cserearány 141%-ról 87,3%-ra történő csökkenéséhez 2005 és 2017 között. Argentína mégis azzal tudta elérni ezt az alacsony, 26%-os csökkenést a külkereskedelmi mérlegegyenlegében, hogy a GDP 176%-os növekedési üteme kiemelkedő volt. Viszont mivel a nagymértékű GDP-növekedés egy fejletlen és alacsony szintű, az export százalékában nagyon szerény mértékű, 17,6%-os feldolgozott ipari termékarányval kapcsolódott össze, ezért az ország komoly exportbevételei nem lehetnek tartósak. Ezért várható, hogy a külkereskedelmi mérlegegyenleg tovább fog romlani a jövőben.

Brazília nemzetközileg szintén jelentős, 95%-os GDP növekedési ütemet ért el, viszont 30%-kal romlott a külkereskedelmi mérlegegyenlege 2005 és 2017 között. Ez a kedvezőtlen gazdasági trend annak ellenére következett be, hogy a GDP a növekedési üteme következtében tíz év alatt majdnem megduplázódott. 2005-ben az egységnyi importra 153 százalékos export jutott és ez csak mérsékelten csökkent 2017 végére, 138,3 %-os szintre. Ez a csökkenés Brazília esetében a külkereskedelmi mérleg 30%-os romlását okozta és ezt a folyamatot tovább erősítette az exporton belül a feldolgozott ipari termékek drasztikusan alacsony, 9,9%-os aránya. A feldolgozott ipari termékek ilyen alacsony aránya nem segítette az exportbevételek növekedését.

Indonézia sok tekintetben hasonlít Brazíliához, mivel szintén kimagasló, 184%-os GDP növekedési ütemet ért el, a vizsgált 24 ország közül a negyedik legnagyobb mértékben, viszont 37 százalékos volt a külkereskedelmi mérlegegyenlegének a romlása 2005 és 2017 között. Az országnak ez a kedvezőtlen gazdasági teljesítménye annak ellenére következett be, hogy a GDP értéke majdnem megháromszorozódott a vizsgált időszakban. Azonban az export 72,3%-os növekedése elmaradt a 88,4%-os importnövekedéstől és a külkereskedelmi cserearányban is némi romlás mutatkozott, mivel ez 114,5%-ról 107,4%-ra esett vissza 2017 végére. Indonézia számára is ugyanaz a gazdasági nehézség állt elő, mint Brazíliában, hogy a külkereskedelmi cserearány kedvezőtlen alakulásához és a külkereskedelmi mérlegegyenleg negatív változásához egyértelműen hozzájárult a feldolgozott ipari termékek drasztikusan alacsony, 10%-os aránya. Mind Nigériára, mind Brazíliára, mind pedig Indonéziára is igaz, hogy a feldolgozott ipari termékek kritikusan alacsony aránya az exportforgalomban nem haladta meg a 10%-ot 2005 és 2017 között.

Szaúd-Arábiában az előbbi két országhoz viszonyítva komolyabb mértékben következett be a külkereskedelmi mérlegegyenleg romlása, amely 73%-kal esett vissza 2005 és 2017 között, amellet, hogy nemzetközileg is jelentős GDP növekedési ütemet ért el. Szaúd-Arábia hatalmas, 186%-os importnövekedése mellett alig volt érdemi a 11,9%-os exportnövekedés a vizsgált időszak alatt. A külkereskedelmi forgalmának ez az ellentmondása, amelyben ennyire túlsúlyba került az import növekedése, hátrányosan érintette az ország külkereskedelmi cserearányának alakulását. Ennél az országnál is megállapítható, hogy a külkereskedelmi cserearánya drasztikusan negatív alakulásához és a külkereskedelmi mérlegegyenleg 73%-os csökkenéséhez hozzájárult a feldolgozott ipari termékek alacsony, 23%-os aránya az exportforgalomban. Ez a körülmény is jelzi az ország egyoldalú exportszerkezetét, és azt, hogy lényegében az energiahordozók exportjának növekedése befolyásolja elsődlegesen a GDP, végsősoron az ország gazdasági növekedését. A torz gazdasági szerkezet eredménye, az egy főre jutó magas GDP ellenére is, hogy a GDP nagyságának döntő része az energiaágazatban koncentrálódik.

Nigéria néhány területen hasonlít Braziliához, mivel szintén kiemelkedő GDP növekedési ütemet produkált, ráadásul jóval nagyobb mértékűt, mint Brazília. Nigéria a 24 ország közül a harmadik a GDP-növekedés ütemének terén Venezuela és Kína mögött. Nigériában -89 százalékkal változott a külkereskedelmi mérlegegyenleg 2005 és 2017 között, ez a kedvezőtlen külgazdasági helyzet annak ellenére következett be, hogy a 2005. évi GDP értékének majdnem háromszorosát érték el 2017 végére, Indonéziához hasonlóan. Azonban Nigéria exportja lényegében alig növekedett, az 1,7%-os emelkedést is szinte csak a kőolaj exportjára alapozva tudták biztosítani. Az import- és exportnövekedésben arányeltolódás, a külkereskedelmi cserearányában pedig drasztikus romlás következett be, utóbbi a 2005-ben még 243%-os szintről 104%-ra esett vissza 2017 végére. Az ország GDP-ben számolt államadósága szerencsére elég alacsony ahhoz, hogy a külkereskedelmi mérlegegyenleg további romlását még ellensúlyozni tudja.

Nigéria számára komoly gazdasági problémák álltak elő azzal, hogy a külkereskedelmi cserearánya kedvezőtlen alakulását és a külkereskedelmi mérlegegyenleg romlását nem tudja egy dinamikus fejlődő exportforgalommal ellensúlyozni. Ehhez hozzájárul az is, hogy a feldolgozóipar nem rendelkezik sem kellő mértékű termelési volumennel, sem megfelelő exportkapacitással, hogy a negatív hatásokat csökkentse vagy kiiktassa.

Megállapítható, hogy az országok külkereskedelmi mérlegegyenlegében komoly romlás következhet be azzal, hogy a magas GDP-növekedés ellenére romlik a külkereskedelmi cserearányuk, az export alacsony mértékben növekszik vagy visszaesik, valamint az exportnál jelentősebb importnövekedés következik be, továbbá azzal, hogy az exportjukban nagyon alacsony mértékű a feldolgozott ipari termékek aránya. Ebben az országcsoportban a külkereskedelmi mérlegegyenlegben bekövetkező csökkenést elsősorban az exportban a feldolgozott ipari termékek nagyon alacsony aránya okozza. A GDP növekedési üteme és a viszonylag kedvezőbb exportbevételek lényegében az alapanyagtermelésből és energiahordozók kitermeléséből adódnak. Erre klasszikus példa Argentína, Ausztrália, Brazília, Indonézia, Nigéria, Szaúd-Arábia, Venezuela.

Megállapítandó, hogy számos fejlődő ország küszködik az egyoldalú gazdaság problémájával, amely azt jelenti, hogy a kitermelő ágazattal együtt nem jöttek létre más gazdasági ágazatok, elsősorban egy kellő mértékű hazai feldolgozóipar, amelynek termelésével a hazai fogyasztói szükségletek kielégítését megoldhatták volna. Ezeknek az ágazatoknak a hiánya miatt a hazai fogyasztói szükségletek kielégítését túlnyomó részt csak importból tudják fedezni.

Mivel a fejlődő országokban nincs megfelelő feldolgozóipar, ezáltal nem alakult ki megfelelően diverzifikált gazdaság és vele együtt diverzifikált exportkapacitás a külkereskedelmi mérlegegyenleg balanszírozására. Ezek a gazdasági jellemzők érvényesek Nigériára, Venezuelára, Szaúd-Arábiára, Indonéziára és Argentínára, részben pedig Indiára és Brazíliára is.

Az Ábra-5 negyedik negyedében (balra lent) az alábbi nyolc ország szerepel: Japán, Ausztrália, Mexikó, India, Törökország, UK, Franciaország, Spanyolország.

A negyedik negyedben azok az országok vannak, amelyekben – hasonlóan a második negyedben lévő országokhoz – az „X” tengelyhez kapcsolódó gazdasági változókkal összefüggésben általában a komponens-1 gazdasági változói (IEX053, IEX174, GDPNöv7) csökkennek, emellett pedig a komponens-3 gazdasági változói (KülMÉE5, Fel156) is csökkennek. Ebben a negyedben az „Y” tengelyhez kapcsolódó gazdasági változónak, a külkereskedelmi mérlegegyenlegnek a visszaesése jellemző és az exporton belül a feldolgozott termékek aránya alacsony.

Japán és Spanyolország hasonló helyzetben van a külkereskedelmi mérlegegyenleg változását és a hozzáadott értékű termékek exporton belüli arányát tekintve. Japán külkereskedelmi mérlegegyenlege 70 százalékkal romlott 2005 és 2017 között, amely elsődlegesen a magas importnövekedésből adódott az export ennél jóval alacsonyabb növekedési ütemével szemben, emellett a külkereskedelmi cserearány is romló tendenciát mutatott. A külkereskedelmi mérlegegyenleg nagymértékű romlása is hozzájárult a drasztikusan magas, a GDP százalékában számított 195,5%-os államadósság mértékéhez. Az exportban a feldolgozott ipari termékek kedvező, 95%-os aránya sem volt képes ellensúlyozni a külkereskedelmi mérlegegyenlegben bekövetkezett jelentős romlást.

Spanyolországban a külkereskedelmi mérlegegyenleg romlása – amely valamivel nagyobb mértékű, mint Japánban – ellenére a külkereskedelmi forgalma valamivel kedvezőbb volt 2005 és 2017 között, mint az ázsiai szigetországnak. Ez abból következik, hogy az importja alig növekedett, míg az exportja nagyobb mértékű bővülésen esett át. Ez is hozzájárult az eddig kedvezőtlen külkereskedelmi cserearány javulásához, amely 66,6% volt 2005-ben, míg 91%-os szintre nőtt 2017 végére. Spanyolország esetében ez komoly javulást jelentett, még akkor is, ha a külkereskedelmi cserearány kedvezőtlen maradt.

A külkereskedelmi cserearány javulása továbbra is fontos az ország külgazdasági helyzetének erősödésében, de ez nem elegendő eredmény, mivel a külkereskedelmi mérlegegyenleg romlása káros hatásként növelheti az egyébként sem alacsony, 65,4%-os államadósság mértékét a GDP százalékában. Viszont az exportban meglévő feldolgozott ipari termékek 90%-os aránya sem tette lehetővé a külkereskedelmi mérlegegyenleg pozitív irányú változását. Japán és Olaszország gazdasági visszaeséséhez mérten a Spanyolországban meglévő, szinte minimális, 2,5%-os GDP-növekedés kedvezőnek számít.

A kutatásba bevont és romló külkereskedelmi mérlegegyenleggel rendelkező országok közül Ausztrália volt az, amelyben a legalacsonyabb volt a csökkenés mértéke (3,7%). Ez a viszonylag kedvező gazdasági teljesítményt Ausztrália azért tudta elérni, mert a GDP növekedési üteme relatív magas volt és a külkereskedelmi cserearányában is növekedés következett be 2017 végére. A kedvező gazdasági mutatók ellenére a külkereskedelmi cserearány azért javult csak kis mértékben, mert az exporton belül a feldolgozott ipari termékek aránya nagyon alacsony, 20%-os.

Mexikó GDP-növekedési üteme a 24 ország átlagánál is messze alacsonyabb mértékű. Azonban 82 százalékkal csökkent a külkereskedelmi mérlegegyenleg 2005 és 2017 között. Az ország gazdasági helyzete ennek ellenére némileg kedvezőbb képet mutat, mert az importja és az exportja nagyjából azonos növekedési ütemű – 77,6% illetve 77,8% – volt a vizsgált időszakban. Ennek eredményeként az enyhén kedvezőtlen külkereskedelmi cserearányában nem következett be változás a vizsgált időszakban. Bár Mexikó hagyományos kőolaj-exportáló ország, nem OPEC-tag, viszont a feldolgozott ipari termékek aránya az exportforgalomban elérte a 80 százalékot 2005 és 2017 között. Mexikó esetében a külkereskedelmi mérlegegyenleg kedvezőtlen változása jelzi, hogy a feldolgozott ipari termékek magas arányának ellenére az exportált ipari termékek elmaradnak a nemzetközi piaci igényektől, ezáltal nem versenyképes az ország exportja, és így nem biztosít elegendő exportbevételt az ország számára.

Mexikó példáján keresztül megállapítható, hogy adott időszakban, azonos mértékű export- és importnövekedés mellett tartós külkereskedelmi cserearány alakulhat ki. Ezen kívül a nemzetközileg elfogadható GDP-növekedés és a feldolgozott ipari termékek exporton belüli magas aránya ellenére is bekövetkezhet a külkereskedelmi mérlegegyenleg romlása. Mindez végsősoron visszavezethető a nemzetközi piaci igényektől elmaradó, kevésbé versenyképes ipari exporttermékekre.

Indiának sok tekintetben sajátos gazdasági jellemzői vannak, mivel nemzetközileg nagyon jelentős GDP növekedési ütemet ért el, a vizsgált 24-ből a hetedik legnagyobbat, viszont ezzel szemben 190 %-kal romlott a külkereskedelmi mérlegegyenleg. Az ország importja 174,4%-kal nőtt a korábbi évekhez képest, amiktől alig maradt el az export 168,2%-os növekedése. Viszont ez a szoros, közel azonos növekedési ütem az import és az export között sem hatott pozitívan a külkereskedelmi cserearány alakulására, ami a 2005. évi 70%-ról 2017-re 67%-ra csökkent.

Az ország külkereskedelmi cserearányának kedvezőtlen alakulásához és a külkereskedelmi mérlegegyenleg drasztikus romlásához India esetében is jelentősen hozzájárult a feldolgozott ipari termékek alacsony, 41%-os aránya az exportforgalomban. Komoly gazdasági nehézségeket okoz Indiának az is, hogy az általa exportált ipari termékek világpiaci versenyképessége rossz, így ez is komolyan hozzájárul a külkereskedelmi mérlegegyenleg negatív változásához.

Törökország külkereskedelmi helyzete rendkívül kedvezőtlen, annak ellenére, hogy a GDP növekedési üteme nemzetközi viszonylatban is jelentősnek mondható. Az ország exportnövekedéséhez mérten az import növekedése nem olyan hangsúlyos a 2005 és 2017 közötti teljes időszakban. Az érezhetően magasabb exportnövekedési ütem mellett is kedvezőtlenül alakult a külkereskedelmi cserearány Törökországban, emellett a külkereskedelmi mérlegegyenleg is 46%-kal visszaesett a vizsgált időszakban. A kedvezőtlen külkereskedelmi cserearány változatlanul nagy terhet jelent Törökország számára, annak ellenére, hogy a feldolgozott ipari termékek 75%-os aránya az exportforgalomban nemzetközileg is meghatározónak tekinthető.

Törökország importjában kiemelkedő részarányt foglalnak el az energiahordozók, amelyeket magas világpiaci áron képesek csak beszerezni, miközben az exportált feldolgozott ipari termékeket az elenyésző világpiaci versenyképességük miatt a termelési költségeikhez mérten – az eladhatóságuk érdekében – kénytelenek olcsóbban értékesíteni. A külkereskedelmi cserearány állapotának komolyabb javulására perspektivikusan nincs lehetősége Törökországnak. Az országban a külkereskedelmi mérlegegyenleg 46 százalékos romlása 2005 és 2017 között előrevetíti a további esetleges romlási tendenciát vagy a legjobb remények szerint is csak az esetleges minimális csökkenést.

Megállapítható, hogy Törökország számára a végső megoldást a nemzetközileg versenyképes vagy versenykéesebb exportalapok adhatják, amelyhez Törökországnak sokkal innovatívabb beruházásokra lenne szüksége, ezzel fellendítve a nagyobb hozzáadott értékű termékek arányának a növelését az exporton belül.

A UK (Egyesült Királyság) esetében is még viszonylag kismértékű a külkereskedelmi mérlegegyenleg romlása, amely 28 százalék volt a vizsgált időszak alatt. Ez a kedvezőtlen külkereskedelmi helyzet, az importnak az exporttal szembeni tartósan magasabb növekedésével magyarázható. Az importnak az exporttal szembeni túlsúlya következtében az ország kedvezőtlen külkereskedelmi cserearánya megmaradt szinte változatlanul a 2005 és 2017 közötti időszakban. A magas államadósság nem kedvezett az ország GDP növekedésének és jelentősen rontotta a gazdasági fellendülés lehetőségét. Az ország az egyre nagyobb kihívást jelentő külgazdasági nehézségekre nemigen tudott reagálni az egyébként magas, az exporton belül a feldolgozott ipari termékek 95%-os kedvező aránya ellenére sem.

Franciaország külkereskedelmi mérlegegyenlegének 64%-os csökkenése volt tapasztalható 2005 és 2017 között. Ez a folyamat elsősorban annak köszönhető, hogy az ország exportja 9,2%-kal, lényegesen kisebb mértékben növekedett, mint a 13,6%-kal bővülő importja, amelyhez társult a romló külkereskedelmi cserearány is. 2005-ben ez a külkereskedelmi cserearány 92%-os volt, míg 2017 végére 85,7 százalékra csökkent. Bár Franciaország számottevő, 81,4%-os államadóssággal rendelkezett a GDP százalékában, mégis viszonylag magas, 8,7%-os volt a GDP növekedési üteme. Emellett kedvezett az ország számára az exportban belül a feldolgozott ipari termékek 95%-os aránya is. Azonban a kedvező gazdasági adatok, az exportban a feldolgozott ipari termékek magas aránya és a GDP növekedési üteme sem volt elegendő a kedvezőtlen külkereskedelmi folyamatok megszüntetéséhez, illetve a külkereskedelmi cserearány javulásához. Várható a jövőben, hogy a francia külkereskedelmi mérlegegyenleg további romlása folytán az államadósság aránya növekedésnek indul.

Franciaország és hozzá hasonlóan ebben a negyedben szereplő országok tapasztalatai alapján várható a jövőben, hogy az import növekedési üteme nagyobb lesz, mint az export növekedési üteme, így a külkereskedelmi mérlegegyenleg további romlása egyre inkább az államadósság növekedése irányába fog hatni. Ez a hatás, amely nemcsak az euro, mint közös valuta gyengüléséhez vezethet, hanem előbb vagy utóbb a GDP-növekedést is lassítani fogja, mivel a gyengülő nemzeti valutával és az általánosan gyengülő gazdasági háttérrel jóval költségesebbek lesznek a beruházások és a munkahelyteremtések is.

Alapvetően nem a nemzetközi szervezetek által javasolt kereskedelemteremtés vagy kereskedelemeltérítés-csökkentés a fontos az országok közötti külkereskedelmi kapcsolatokban, hanem az adott ország számára kialakítandó diverzifikált termelési szerkezet és az ennek alapján létrejövő diverzifikált áruexport-szerkezet. Végül soron az országok számára a nemzetközileg versenyképes vagy versenyképesebb áruexport-alapok létrehozása adhatja meg a megoldást. Ezen felül lehetséges a kompetitív és komparatív előnyök elve szerinti termelési szerkezet kialakítása országonként.

Ez egyben felveti a nemzetközi munkamegosztás elmélyítését, és így a termékspecializációt vagy a résztermék- illetve alkatrészelőállítás specializációt. Ebben a vonatkozásban természetesen, hogy a nemzetközi szervezetek által javasolt kereskedelemteremtés vagy a kereskedelemeltérítés csökkentése előtérbe kerülhet. Az a folyamat, hogy országok vagy országcsoportok csak alapanyagok vagy energiahordozók, nyersanyagok termelésére álljanak rá, miközben más országok döntően feldolgozott ipari termékkel kereskedjenek, a további

egyoldalú gazdasági függőség és az eladósodás állandósuló spirálját vetíti előre. Ez a folyamat a szegény országokat még szegényebbé, a gazdag vagy gazdagabb országokat még gazdagabbá teszi.

Ez, a világgazdaság jelenlegi állapotát eddig is meghatározó folyamat vezetett el oda, hogy a világ teljes vagyonának 90 százaléka az emberiség 10 százalékának a birtokába került. Amennyiben a fenti egyoldalú külgazdasági függőség fennmarad, úgy ez a vagyoni koncentráció tovább folytatódik.

Ezzel szemben az egyik lehetséges megoldás, hogy a rendelkezésre álló pénzforrások ésszerűen, – a világgazdasági régiók és országok természeti-társadalmi, gazdaságföldrajzi sajátosságaihoz igazodó – innovatív beruházások megvalósításával kerüljenek felhasználásra a nemzetközi versenyképesség biztosítása érdekében.

A fejlődő országok elsősorban annak köszönhetően az olcsó áruexportjukat, hogy a munkaerő alacsony költségű volt. Ugyanakkor az amerikai dollár leértékelődésével a kedvezőbb árú amerikai exportcikkeket jobban keresték a világpiacon, mert a kedvező ár mellett jobb minőségűek voltak a termékek, amelyekkel szemben a fejlődő országok exportcikkei nem tudták felvenni a versenyt, így kevésbé voltak eladhatók.

A másik nagy probléma a fejlődő országok exportált árucikkeinek az amerikai dollár leértékelődésével az volt, hogy a fejlődő országok nemzeti valutái relatíve felértékelődtek az USA dollárral szemben, így az egyébként olcsónak tekinthető exportcikkeik megrágulhattak. Emellett a fejlődő országok számára – a relatíve felértékelődött nemzeti valutájuk okán – az exporttermékek ára némileg emelkedett az előbbieken alapján és ezzel párhuzamosan az importált termékek olcsóbbá váltak. A lényeg megfogalmazva általában igaz az, hogy ha a nemzeti valutát leértékelik, akkor az export olcsóbb lesz és az import drágább. Ellenkező esetben, ha a nemzeti valutát felértékelik, akkor export megrágul és az import olcsóbb lesz. A nemzeti valuta árfolyamának alakításánál fontos szempont az export ösztönzése és az importkorlátozás, vagy az import ösztönzése és az export korlátozása. Minden ország esetében az előző változat a cél, viszont a fizetési mérleg negatív jellege esetén a nemzeti valutát leértékelik, éppen ezért a valutaárfolyam alakítását több gazdasági tényező befolyásolja.

4.4. A kutatásba bevont országok csoportosítása gazdasági jellemzőik szerint

A disszertációmban a további táblázatok jelzik a kutatásomba bevont országok összehasonlítását gazdasági változók alapján. A Táblázat-11 azt jelzi, hogy a kutatásom teljes mértékben a 24 országra vonatkozik és ebből a kutatási rendszerből nem hiányzik egyik ország sem. A Táblázat-12 és a Táblázat-13 megmutatja, hogy az országok aszerint kerülnek be valamelyik csoportba, hogy a programban hány csoportra történő bontást határoztam meg.

Táblázat-11: A feldolgozottság mértéke: az Érték, a Hiányzó érték, és az Összesítés alapján (Case Processing Summary^a)

Cases					
Valid		Missing		Total	
N	Percent	N	Percent	N	Percent
24	100,0%	0	0,0%	24	100,0%

Forrás: Saját számítások az SPSS alapján.

Az Ábra-6 és az Ábra-7 megmutatja, hogy az egyes országok mely másik országgal vagy országokkal kerülnek egy klaszterbe vagy osztályba a tulajdonságaik és gazdasági változóik alapján. A Táblázat-14 azt mutatja meg, hogy nem pusztán az összes országra vonatkozik az SPSS rendszerű statisztikai elemzés, hanem valamennyi gazdasági változóra vonatkozik az elemzés, tehát egyik gazdasági változó sem maradt ki az elemzésből.

Táblázat-12: Az országok csoportosítása két főcsoportba sorolás esetén
(Agglomeration Schedule)

Stage	Cluster Combined		Coefficients	Stage Cluster First Appears		Next Stage
	Cluster 1	Cluster 2		Cluster 1	Cluster 2	
1	2	8	,223	0	0	4
2	22	23	,506	0	0	12
3	1	5	,912	0	0	5
4	2	6	1,352	1	0	8
5	1	7	1,925	3	0	9
6	11	13	2,679	0	0	10
7	10	12	3,632	0	0	10
8	2	9	4,880	4	0	12
9	1	4	6,318	5	0	17
10	10	11	8,153	7	6	15
11	15	17	10,113	0	0	20
12	2	22	12,273	8	2	14
13	20	24	15,409	0	0	18
14	2	14	18,783	12	0	16
15	10	16	23,220	10	0	19
16	2	21	30,609	14	0	18
17	1	3	38,526	9	0	19
18	2	20	47,058	16	13	22
19	1	10	58,424	17	15	21
20	15	18	78,542	11	0	23
21	1	19	100,715	19	0	22
22	1	2	131,928	21	18	23
23	1	15	184,000	22	20	0

Forrás: Saját számítások az SPSS alapján.

Ezen táblázatok (Táblázat-12 és a Táblázat-13, főleg a Táblázat-13) adják az országok csoportosítását a gazdasági változók, jellemzők alapján. Ez azért is fontos, mert a 24 ország csoportosítása lehetséges a két szélső formától a további köztes formáig bezárólag. Ez azt jelenti, hogy minden ország lehet egy külön országcsoport, ugyanakkor valamennyi 24 ország egy csoportot is alkothat. Az elemzésben használt koordináta-rendszer minden esetben csak 4 csoportba sorolja az országokat, mivel a koordináta-rendszernek összesen négy negyede van. Ezért volt célszerű a Dendrogram rendszer alkalmazása, amelyben a Táblázat-13 mellett az Ábra-6 és az Ábra-7 is jól láthatóan, grafikusán, gúlaszerűen is ábrázolja az országok csoportosítását. Az elemzésben a legcélravezetőbb az 5 országcsoport kialakítása a Táblázat-13 és az Ábra-7 szerint.

Táblázat-13: Az országok csoportosítása öt csoportba sorolás esetén (Cluster Membership)

Case	5 Clusters	4 Clusters	3 Clusters	2 Clusters
1:Dél-Afrika	1	1	1	1
2:Franciaország	2	2	2	1
3:India	1	1	1	1
4:Lengyelország	1	1	1	1
5:Mexikó	1	1	1	1
6:Spanyolország	2	2	2	1
7:Törökország	1	1	1	1
8:UK	2	2	2	1
9:USA	2	2	2	1
10:Argentína	1	1	1	1
11:Ausztrália	1	1	1	1
12:Brazília	1	1	1	1
13:Indonézia	1	1	1	1
14:Kanada	2	2	2	1
15:Nigéria	3	3	3	2
16:Oroszország	1	1	1	1
17:Szaúd-Arábia	3	3	3	2
18:Venezuela	4	3	3	2
19:Kína	5	4	1	1
20:Dél-Korea	2	2	2	1
21:Japán	2	2	2	1
22:Magyarország	2	2	2	1
23:Németország	2	2	2	1
24:Olaszország	2	2	2	1

Forrás: Saját számítások az SPSS alapján.

Országcsoportok:

Csoport-1 (10 ország): Ausztrália, Dél-Afriai Köztársaság, India, Lengyelország, Mexikó,

Törökország, Argentína, Brazília, Indonézia, Oroszország

Csoport-2 (10 ország): Franciaország, Spanyolország, UK, USA, Kanada, Dél-Korea, Japán,

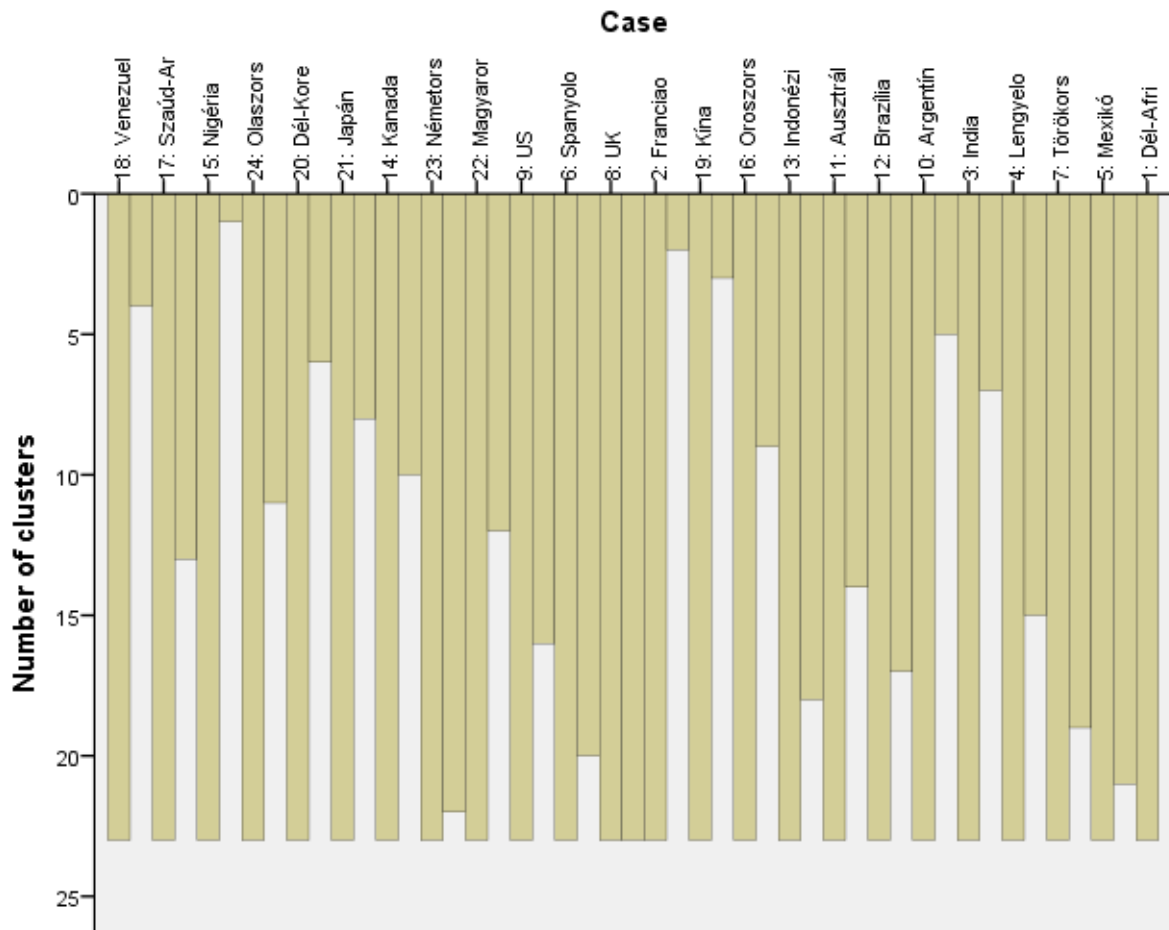
Németország, Olaszország, Magyarország

Csoport-3 (2 ország): Nigéria, Szaúd-Arábia

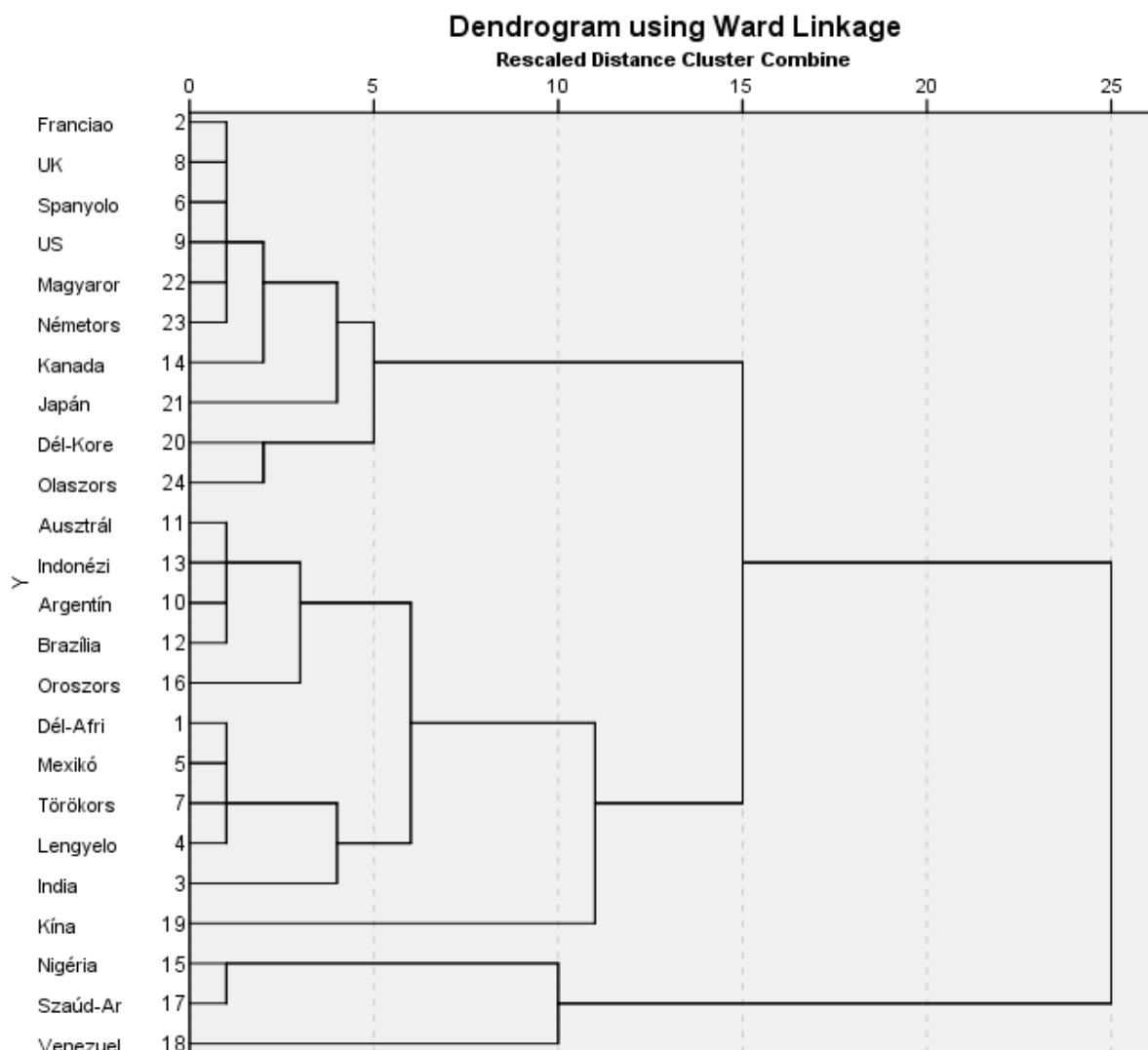
Csoport-4 (1 ország): Venezuela

Csoport-5 (1 ország): Kína

A Táblázat-13 (Cluster Membership) megadja, hogy 2, 3, 4, illetve 5 csoport esetében mely országok melyik csoportba sorolódnak. Az Ábra-7 esetében 0 -tól 25-ig terjedő skálabeosztásban tetszés szerinti 5-ös értékek szerinti sávos elosztásban láthatók, hogy az egyes 5-önkénti osztások vonalánál hány csoport jelenik meg az ábrán, és az egyes csoportoknál mely országok további csoportleosztásban találhatóak. A 25-ös sávos megosztásnál csak egy nagy országcsoport látható, míg a 20-as sávos megosztásnál két nagy csoport van. A 15-ös sávos megosztásnál 3 országcsoport látható, míg a 10-es sávos megosztásnál 5 országcsoport van, és így tovább lefelé haladva egyre több országcsoport található. Természetesen az egyes országcsoporton belüli országok gazdasági jellemzői, változói közelebb állnak és hasonlítanak egymáshoz, mint a más országcsoportokban elhelyezkedő többi ország gazdasági jellemzői.

Ábra-6: A 24 ország csoportosítása
Forrás: Saját számítások az SPSS alapján.

Ábra-7: A klaszterek felépítése országonként, 24 ország csoportosítása (Dendrogram rendszer)

Forrás: Saját számítások az SPSS alapján

Országcsoportok:

Csoport-1 (10 ország): Ausztrália, Dél-Afriai Köztársaság, India, Lengyelország, Mexikó, Törökország, Argentína, Brazília, Indonézia, Oroszország

Csoport-2 (10 ország): Franciaország, Spanyolország, UK, USA, Kanada, Dél-Korea, Japán, Németország, Olaszország, Magyarország

Csoport-3 (2 ország): Nigéria, Szaúd-Arábia

Csoport-4 (1 ország): Venezuela

Csoport-5 (1 ország): Kína

Táblázat-14: A statisztikai számítások mind a 24 országra vonatkoznak és nincsen hiányzó ország, az elemzésből nem maradt ki egyik ország sem (Case Processing Summary). (Ward Methods, magyarul: Összesítés a változók szerint a 24 országra vonatkozóan)

	Cases					
	Included		Excluded		Total	
	N	Percent	N	Percent	N	Percent
E05171 * Országok * Ward Method	24	100,0%	0	0,0%	24	100,0%
I05172 * Országok * Ward Method	24	100,0%	0	0,0%	24	100,0%
IEX053 * Országok * Ward Method	24	100,0%	0	0,0%	24	100,0%
IEX174 * Országok * Ward Method	24	100,0%	0	0,0%	24	100,0%
KülMÉE5 * Országok * Ward Method	24	100,0%	0	0,0%	24	100,0%
Fel156 * Országok * Ward Method	24	100,0%	0	0,0%	24	100,0%
GDPNöv7 * Országok * Ward Method	24	100,0%	0	0,0%	24	100,0%
ÁllAdGDP8 * Országok * Ward Method	24	100,0%	0	0,0%	24	100,0%

Forrás: Saját számítások az SPSS alapján.

A Táblázat-15 megadja azt, hogy az öt országcsoport esetében az egyes országcsoporton belül hogyan viszonyulnak egymáshoz az országok, a legkisebb és a legnagyobb érték, az országok értékei közötti legnagyobb különbség, vagy az értékek közötti különbségek átlaga szerint.

A Táblázat-16 lényege az, hogy az egyes országok az összes többi országgal szemben mekkora értékben térnek el egymástól. Ebben az esetben két ország számtani érték szerinti eltéréseit nem átlagszámítással határozzák meg. A Táblázat-16-ban az átló nulla értéket mutat, mivel ebben az esetben az adott ország saját magától nem térhet el. Az átlótól jobbra fenn lévő adatok megegyeznek a diagonáltól balra lefele található adatokkal.

A kutatásban szereplő 24 ország a világgazdaság teljes export- és importforgalmának közel a kétharmadát fedi le. Ez is mutatja, hogy ezeknek az országoknak jelentős súlya és meghatározó szerepe van a világkereskedelem alakulásában. Mindemellett ezek az országok nagyon sajátos és eltérő gazdasági jellemzőkkel bírnak.

Táblázat-15: Végleges összesítés (Case Summaries)

Országok	E05171	I05172	IEX053	IEX174	KülMéE5	Fel156	GDPNöv7	ÁllAdGDP8
Total 1 N	10	10	10	10	10	10	10	10
Mean	81,3400	91,2100	108,6500	99,9200	-35,6000	47,8500	92,3600	42,9970
Median	74,9500	83,0000	91,0000	97,6000	-28,0000	48,0000	68,6000	41,0500
Minimum	39,60	45,00	63,00	67,00	-190,00	9,90	22,20	14,20
Maximum	168,20	174,40	195,00	148,00	54,00	90,00	188,00	73,40
Std. Deviation	39,23471	38,31847	42,08460	26,53073	65,88186	32,04605	62,54094	19,36558
2 N	10	10	10	10	10	10	10	10
Mean	36,2400	28,4400	93,4600	97,8200	56,7500	86,5100	15,8300	91,0300
Median	30,0000	29,4500	96,0000	99,5500	20,2500	95,0000	11,9500	77,5000
Minimum	5,00	6,30	52,00	64,00	-71,00	35,10	-10,80	40,50
Maximum	85,20	67,00	125,00	124,00	331,00	95,00	51,00	195,50
Std. Deviation	26,95363	18,04945	22,87610	21,01205	144,49515	18,68514	19,53163	42,37347
3 N	2	2	2	2	2	2	2	2
Mean	6,8000	159,0000	273,5000	133,2000	-81,0000	15,5000	166,5000	6,6150
Median	6,8000	159,0000	273,5000	133,2000	-81,0000	15,5000	166,5000	6,6150
Minimum	1,70	132,00	243,00	104,00	-89,00	8,00	142,00	1,80
Maximum	11,90	186,00	304,00	162,40	-73,00	23,00	191,00	11,43
Std. Deviation	7,21249	38,18377	43,13351	41,29504	11,31371	10,60660	34,64823	6,80944

Forrás: Saját számítások az SPSS alapján

Táblázat-15: Végleges összesítés (Case Summaries) (Folytatás)

Országok	E05171	I05172	IEX053	IEX174	KülMÉE5	Fel156	GDPNöv7	ÁllAdGDP8
4 N	1	1	1	1	1	1	1	1
Mean	-34,7000	36,3000	233,0000	299,0000	-12,0000	20,0000	663,0000	28,0000
Median	-34,7000	36,3000	233,0000	299,0000	-12,0000	20,0000	663,0000	28,0000
Minimum	-34,70	36,30	233,00	299,00	-12,00	20,00	663,00	28,00
Maximum	-34,70	36,30	233,00	299,00	-12,00	20,00	663,00	28,00
Std. Deviation								
5 N	1	1	1	1	1	1	1	1
Mean	199,0000	155,0000	115,0000	123,0000	481,0000	85,0000	387,0000	11,5000
Median	199,0000	155,0000	115,0000	123,0000	481,0000	85,0000	387,0000	11,5000
Minimum	199,00	155,00	115,00	123,00	481,00	85,00	387,00	11,50
Maximum	199,00	155,00	115,00	123,00	481,00	85,00	387,00	11,50
Std. Deviation								
Total N	24	24	24	24	24	24	24	24
Mean	56,4042	71,0750	121,5042	111,0750	21,6042	61,6500	102,7042	58,0417
Median	51,4500	60,5500	102,5000	102,4000	-22,5000	80,0000	50,0000	54,6350
Minimum	-34,70	6,30	52,00	64,00	-190,00	8,00	-10,80	1,80
Maximum	199,00	186,00	304,00	299,00	481,00	95,00	663,00	195,50
Std. Deviation	52,86708	52,56496	62,79937	47,29743	148,23687	34,33938	150,25670	42,26467

Forrás: Saját számítások az SPSS alapján

Táblázat-16: Az országok eltérései az összesített gazdasági változók szerint (Proximity Matrix: Squared Euclidean distance)

case	1:Dél-Afrikai K.	2:Nigéria	3:Mexikó	4:Argentína	5:Brazília	6:Venezuela	7:Kína	8:Dél-Korea
1:Dél-Afrikai K.	0,000	14,681	,927	8,212	10,538	29,127	32,219	6,808
2:Nigéria	14,681	0,000	11,810	3,471	4,381	14,237	37,687	18,195
3:Mexikó	,927	11,810	0,000	7,049	8,419	29,201	29,690	7,704
4:Argentína	8,212	3,471	7,049	0,000	,980	16,175	30,856	11,419
5:Brazília	10,538	4,381	8,419	,980	0,000	22,397	30,577	11,835
6:Venezuela	29,127	14,237	29,201	16,175	22,397	0,000	44,472	30,994
7:Kína	32,219	37,687	29,690	30,856	30,577	44,472	0,000	14,753
8:Dél-Korea	6,808	18,195	7,704	11,419	11,835	30,994	14,753	0,000
9:India	16,971	24,978	13,408	15,695	16,345	47,142	37,492	28,314
10:Indonézia	7,336	4,198	5,906	1,569	2,356	16,500	27,113	10,409
11:Szaúd-Arábia	18,316	1,663	13,761	6,675	6,044	21,591	34,858	19,265
12:Törökország	3,950	22,949	4,635	13,355	16,442	40,201	36,375	15,025
13:Oroszország	9,440	8,307	8,279	8,821	8,649	20,859	28,804	7,251
14:Kanada	6,083	12,492	8,454	4,651	6,337	23,583	38,978	9,072
15:USA	9,539	38,730	13,435	22,797	27,226	50,805	51,017	22,291
16:Japán	17,318	32,846	20,191	19,297	20,636	42,956	61,005	23,444
17:Franciaország	2,982	19,439	5,433	11,178	14,387	30,165	45,933	11,871
18:Németország	4,488	15,940	5,481	9,814	10,724	27,558	31,636	4,906
19:Magyarország	2,059	17,405	3,556	9,000	10,284	30,324	29,564	4,000
20:Olaszország	11,715	30,558	16,304	18,727	20,517	37,863	33,529	6,385
21:Lengyelország	3,089	17,615	2,319	9,345	9,613	34,237	19,211	4,027
22:Spanyolország	1,967	23,463	4,566	13,681	16,619	35,245	43,262	11,804
23:UK	2,884	23,007	5,852	13,316	17,598	34,513	46,009	13,772
24:Ausztrália	3,752	10,176	4,138	3,224	4,242	25,415	31,051	8,969

Forrás: Saját számítások az SPSS alapján

Táblázat-16: Az országok eltérései az összesített gazdasági változók szerint (Proximity Matrix: Squared Euclidean distance) *(Folytatás)*

case	9: India	10:Indonéz ia	11:Szaú d-Arábia	12:Törökör szág	13:Oroszo rszág	14:Kanad a	15:USA	16:Japán
1:Dél-Afrikai K.	16,971	7,336	18,316	3,950	9,440	6,083	9,539	17,318
2:Nigéria	24,978	4,198	1,663	22,949	8,307	12,492	38,730	32,846
3:Mexikó	13,408	5,906	13,761	4,635	8,279	8,454	13,435	20,191
4:Argentína	15,695	1,569	6,675	13,355	8,821	4,651	22,797	19,297
5:Brazília	16,345	2,356	6,044	16,442	8,649	6,337	27,226	20,636
6:Venezuela	47,142	16,500	21,591	40,201	20,859	23,583	50,805	42,956
7:Kína	37,492	27,113	34,858	36,375	28,804	38,978	51,017	61,005
8:Dél-Korea	28,314	10,409	19,265	15,025	7,251	9,072	22,291	23,444
9:India	0,000	15,115	26,378	8,310	34,906	25,494	18,542	38,697
10:Indonézia	15,115	0,000	7,653	12,442	6,924	7,229	24,421	26,187
11:Szaúd-Arábia	26,378	7,653	0,000	26,893	9,682	18,163	45,394	38,340
12:Törökország	8,310	12,442	26,893	0,000	23,422	13,310	4,899	25,774
13:Oroszország	34,906	6,924	9,682	23,422	0,000	10,424	35,913	25,989
14:Kanada	25,494	7,229	18,163	13,310	10,424	0,000	15,264	9,308
15:USA	18,542	24,421	45,394	4,899	35,913	15,264	0,000	18,669
16:Japán	38,697	26,187	38,340	25,774	25,989	9,308	18,669	0,000
17:Franciaország	25,988	13,348	24,782	9,325	13,252	4,610	9,260	7,845
18:Németország	30,560	10,710	18,489	15,515	4,909	5,253	19,433	10,708
19:Magyarország	23,492	9,582	20,541	9,301	7,896	4,118	12,069	10,617
20:Olaszország	43,128	21,375	34,916	22,099	16,145	7,317	19,061	11,758
21:Lengyelország	13,770	8,161	18,473	6,453	10,173	9,802	13,591	19,676
22:Spanyolország	21,970	13,256	29,031	5,814	15,329	7,277	6,008	12,904
23:UK	21,361	15,194	28,835	4,816	19,468	7,004	4,314	12,727
24:Ausztrália	12,381	2,339	14,749	6,250	10,689	4,009	13,358	19,530

Forrás: Saját számítások az SPSS alapján

Táblázat-16: Az országok eltérései az összesített gazdasági változók szerint (Proximity Matrix: Squared Euclidean distance) *(Folytatás)*

case	17:Franciaország	18:Németország	19:Magyarország	20:Olaszország	21:Lengyelország	22:Spanyolország	23:UK	24:Ausztrália
1:Dél-Afrikai K.	2,982	4,488	2,059	11,715	3,089	1,967	2,884	3,752
2:Nigéria	19,439	15,940	17,405	30,558	17,615	23,463	23,007	10,176
3:Mexikó	5,433	5,481	3,556	16,304	2,319	4,566	5,852	4,138
4:Argentína	11,178	9,814	9,000	18,727	9,345	13,681	13,316	3,224
5:Brazília	14,387	10,724	10,284	20,517	9,613	16,619	17,598	4,242
6:Venezuela	30,165	27,558	30,324	37,863	34,237	35,245	34,513	25,415
7:Kína	45,933	31,636	29,564	33,529	19,211	43,262	46,009	31,051
8:Dél-Korea	11,871	4,906	4,000	6,385	4,027	11,804	13,772	8,969
9:India	25,988	30,560	23,492	43,128	13,770	21,970	21,361	12,381
10:Indonézia	13,348	10,710	9,582	21,375	8,161	13,256	15,194	2,339
11:Szaúd-Arábia	24,782	18,489	20,541	34,916	18,473	29,031	28,835	14,749
12:Törökország	9,325	15,515	9,301	22,099	6,453	5,814	4,816	6,250
13:Oroszország	13,252	4,909	7,896	16,145	10,173	15,329	19,468	10,689
14:Kanada	4,610	5,253	4,118	7,317	9,802	7,277	7,004	4,009
15:USA	9,260	19,433	12,069	19,061	13,591	6,008	4,314	13,358
16:Japán	7,845	10,708	10,617	11,758	19,676	12,904	12,727	19,530
17:Franciaország	0,000	3,788	2,538	8,926	8,418	1,800	1,582	8,235
18:Németország	3,788	0,000	1,077	5,709	5,433	5,957	8,357	8,961
19:Magyarország	2,538	1,077	0,000	5,034	2,933	3,019	4,747	5,770
20:Olaszország	8,926	5,709	5,034	0,000	12,240	11,171	11,894	15,501
21:Lengyelország	8,418	5,433	2,933	12,240	0,000	6,594	8,931	5,565
22:Spanyolország	1,800	5,957	3,019	11,171	6,594	0,000	1,878	6,901
23:UK	1,582	8,357	4,747	11,894	8,931	1,878	0,000	8,236
24:Ausztrália	8,235	8,961	5,770	15,501	5,565	6,901	8,236	0,000

Forrás: Saját számítások az SPSS alapján

5. ÖSSZEGZÉSEK ÉS ÉSZREVÉTELEK

Az eddigi fejezetekben a kutatásba bevont országok gazdasági helyzetének elemzését indokoltam, a hozzákapcsolódó elemzési módszerekkel és a nemzetközi szakirodalmi háttér ismertetésével. Ezt követően részletesen elemeztem az országok gazdasági jellemzőit az SPSS statisztikai rendszer felhasználásával és a kapott eredmények összesítésével. Az országok gazdasági jellemzőinek összehasonlító elemzésével megállapítottam az egyes országok hasonlóságait és különbségeit a gazdasági változók korrelációs és szignifikáns jellemzőinek a segítségével. Az országok csoportosítását a közel azonos vagy az egymáshoz nagyon közeli gazdasági jellemzők tették lehetővé. Az azonos vagy nagyon hasonló gazdasági jellegű országok között szorosabb gazdasági kapcsolatok alakulhatnak ki, míg a különböző gazdasági fejlettségi szintű országok között a jelentős különbségek miatt kisebb és kevésbé szorosabb gazdasági kapcsolatok lehetségesek. Ez utóbbi esetben a kevésbé fejlett országok általában egyoldalú gazdasági függőségi viszonyba kerülnek a gazdaságilag lényegesen fejlettebb országokkal szemben.

5.1. Fontosabb összegzések és észrevételek

Az SPSS statisztikai program szerint a négy legfontosabb és legmeghatározóbb jelentőségű gazdasági változó, amely a rendszer szerint a legjelentősebben indokolt: feldolgozott ipari termékek aránya az export %-ában (Fel156), külkereskedelmi mérlegegyenleg változásának mértéke (KülMÉ5), GDP %-ában mért államadósság (ÁllAdGDP8) és a GDP-növekedés (GDPNöv7). Elemzéseimben én is ezeket a gazdasági változókat tekintem a legfontosabb mutatóknak.

A további négy gazdasági változó, amely szoros összefüggésben áll egymással: 2005 és 2017 közötti exportnövekedés (E05171), ugyanezen időszak importnövekedése (I05172) és a 2005-ös, valamint a 2017-es külkereskedelmi cserearány (IEX053, valamint IEX174) azt mutatja, hogy milyen komoly hatása van az export- és importnövekedésnek és a külkereskedelmi cserearány nagyságának a kutatásba bevont országok gazdasági jellemzőinek elemzésében.

Az egyik felhasznált gazdasági adat, a Fel156 (Feldolgozott ipari termékek aránya az export %-ában) fontosságát az adja, hogy az exportált termékek feldolgozottsági szintje egyrészt növelheti a nemzetközi versenyképességet a világpiacon, másrészt a nagyobb feldolgozottsági szint nagyobb exportbevételt biztosíthat, amely további termelési kapacitásbővítést és innovatív fejlesztést tesz lehetővé.

A vizsgált országok döntő többségében a feldolgozott ipari termékek aránya az exportban fordított összefüggésben állt az import általános alakulásával. Ahol a magas hozzáadott értékű termékek aránya alacsony az exportban, ott a külkereskedelmi cserearányok romlása tapasztalható a 2005 és 2017 közötti időszakban. Viszont ahol a feldolgozott termékek exporton belüli aránya magas, azon országokban a külkereskedelmi cserearány alakulása kedvező tendenciát mutat. A GDP százalékában mért államadósság fordított összefüggésben áll az import, a külkereskedelmi cserearányok és a GDP növekedésének általános alakulásával.

Amennyiben magas a feldolgozott ipari termékek aránya az exportban, úgy nem számottevő az import növekedése, és amennyiben nő a GDP százalékában mért államadósság, úgy csökken az importtermékekre fordítható vásárlóalap nagysága, tehát az importnövekedés szintén csökken. Az import alakulásának komoly hatása van az export százalékában mért feldolgozott ipari termékek arányára és GDP százalékában mért államadósságra is. Amennyiben alacsony a feldolgozott ipari termékek aránya az exportban, akkor az import nőhet, mert a belföldi fogyasztói igényeket adott iparcikkekből csak külföldről beszerezhető importból lehetséges fedezni. Amennyiben csökken a GDP százalékában mért államadósság, úgy nő az importtermékekre fordítható vásárlóalap, tehát az importbeszerzések nagyobb mértékben nőhetnek. A GDP növekedésével párhuzamosan alacsony szintű a feldolgozott ipari termékek aránya az export százalékában, és fordítva is fennáll ez az összefüggés, azaz az export százalékában a feldolgozott ipari termékek alacsony arányával párhuzamosan magas a GDP növekedési üteme.

A külkereskedelmi mérlegegyenleg változásának terén a legnagyobb növekedési ütemet a vizsgált országok körében Kína érte el, 481%-os növekedési ütemével 2005 és 2017 között. Ezt a teljesítményt Kína az exportnövekedéssel és azon belül a nagyobb feldolgozottságú ipari termékek jelentős arányával érte el. Kína esetében ehhez hozzájárult a GDP nagyfokú növekedése is, amely 387%-os volt. 2005 és 2017 között Kína 199%-os exportnövekedése a legnagyobb volt a vizsgált országok körében.

Az USA példáján látható, mint ahogy a világgazdaság néhány más ország esetében is adódott, hogy a GDP százalékában mért magas államadósságot azok ellenére sem tudták csökkenteni, hogy dinamikus az exportnövekedés, illetve ezen belül jelentős a feldolgozott ipari termékek aránya és az import is szerényebb növekedésű.

A GDP-növekedés terén a vizsgált országok közül Venezuela érte el a legnagyobb növekedési ütemet ebben az időszakban. Míg Venezuela a világgazdaság egészében a konjunktúralisan gyorsan növekvő kőolajigényeknek köszönhette ezt a teljesítményt, erősítve ezzel az országnak az egyoldalú gazdasági függőségét a kőolajexporttól. Ezzel szemben Kína a sokoldalú, diverzifikált gazdaságával és több gazdasági ág egyidejű fejlesztésével ért el jelentős gazdasági fellendülést és kiemelkedő GDP növekedési ütemet, megtartva az erőteljes exportnövekedését az import számottevő növekedési üteme mellett is.

Megállapítható, hogy azokban a fejlődő országokban, ahol a feldolgozott ipari termékek aránya az exportban alacsony szinten áll, ezek az országok lényegében kőolaj-exportáló országok. Ezekben az országokban nagyon magas az import növekedési üteme, miközben az export növekedése ennél lényegesen alacsonyabb, vagy csökken és emellett a külkereskedelmi cserearányok is kedvezőtlenül alakultak, amelyek sok esetben elvezettek a romló külkereskedelmi mérlegegyenleghez is. Ezek a gazdasági folyamatok érzékelhetők például Brazília, Indonézia, Nigéria, Szaúd-Arábia, Venezuela és India esetében, valamint bizonyos mértékben vonatkoznak Mexikóra és Törökországra is.

A külkereskedelmi árucsereforgalom és a külkereskedelmi cserearányok kedvezőtlen alakulása abból adódik, hogy ezen országok a belső fogyasztásukat a hazai importhelyettesítő beruházásokból származó belföldi áru kínálat helyett importból kívánják fedezni. Az exportjuk zömmel kőolaj, így az exportjukban alacsony az ipari feldolgozott termékek vagy félkésztermékek aránya.

A nemzetközileg is jelentős, kőolajból származó árbevételek ellenére a hazai belső beruházások viszonylag alacsony szintűek, mivel az ipartelepítés és a beruházások számára szükséges tényezők, például az infrastrukturális háttér nem áll rendelkezésre vagy nagyon hiányos. Ennek megfelelően ezek az országok a rendelkezésre álló kőolajbevételeiket a napi belföldi piaci szükségleteikre, fogyasztási igényeik importból történő kielégítésére fordítják. A kőolaj-exportáló országok többségében a szélsőséges természeti tényezők, adottságok és az infrastrukturális beruházások megvalósításához szükséges óriási tőkenagyság mindaddig ellene hat a beruházások megvalósításának, amíg folyamatosan rendelkezésre áll kőolajból a rendkívül magas bevételi forrás. Ez nem ösztönzi a jövőbeni gazdasági fejlődésükhöz szükséges beruházások megvalósítását, ugyanakkor a hosszútávú, kiegyensúlyozott gazdasági növekedés nélkülözhetlenné teszi a beruházásbarát gazdaságpolitikák prioritásba helyezését.

Ezen országoknak a GDP növekedési üteme is a kőolajexportból származó árbevételüktől függ, amely az éppen aktuális kőolaj világpiaci árak függvénye, így ezek az országok gazdaságilag nagyon sebezhetőkké váltak, mint a világgazdaság felé túlzottan nyitott gazdaságok. Nemzetközi összehasonlításban is alacsony államadóságuk a GDP százalékában mérve sem jelent teljes mértékű pénzügyi biztonságot a lehetséges későbbi, jövőbeni eladósodásuk növekedésével szemben. Éppen ezért ezek az országok jelentős pénzügyi kockázatokat vállalnak az egyoldalú gazdasági fejlődésük eredményeként, az egyoldalú külgazdasági függőségükkel.

Néhány gazdaságilag fejlett ország viszonylata alapján megállapítható, például Kanada esetében, hogy gazdasága nem annyira diverzifikált és ezért világgazdasági szempontból nem annyira versenyképes, amelyet a külkereskedelmi helyzete is jól jellemez. Kanadának az általános gazdasági helyzete vezetett a gazdaságilag fejlett országok viszonylatában is magas, (USA-hoz hasonlóan) majdnem az évi GDP nagyságát kitevő államadóságához. Lényegében ennek az országnak az évi GDP-je az államadóságának a teljes kiegyenlítésére szolgál, amelyből már nehéz lehet egy társadalmi jóléti helyzetet teremteni.

Olyan diverzifikált gazdaságú és exportszerkezetű országok, mint például Japán, Olaszország, USA, UK és Franciaország esetében gazdasági fejlettségük ellenére is a GDP százalékában számolt államadósságuk vagy több, mint az évi GDP-jük nagysága, vagy majdnem az éves GDP-jükkel egyenértékű vagy közel kétharmada az éves GDP-jüknek. Emellett a külkereskedelmi cserearányukban romlás következett be. A romló külkereskedelmi cserearány az exportnövekedést is visszafogta, ezért a GDP-ben számolt államadósságuk nőhetett, tehát ezek a gazdasági változók szoros összefüggésben állnak egymással. Lényegében Ausztrália is idetartozik, azzal a különbséggel, hogy a GDP-ben számolt államadósága közelít a 60%-hoz, viszont jelentősen kedvezőbb a külkereskedelmi cserearányának a javulása.

Megállapítható az is a vizsgált 24 ország esetében, hogy azokban az országokban, ahol a GDP növekszik, ott az exportban a feldolgozott ipari termékek aránya alacsony vagy csökkenő mértékű, mint például India, Argentína és Ausztrália esetében. Ugyanakkor ez fordítva is igaz, hogy azokban az országokban, ahol a GDP-növekedés csökkenő mértékű vagy alacsony szintű, ott az exporton belül a feldolgozott ipari termékek aránya viszont magas.

Ez azzal is magyarázható, hogy a GDP növekedése együtt járhat a foglalkoztatás növekedésével és belső piaci bővüléssel, tehát a hazai fogyasztó piac igényei megnőnek a feldolgozott ipari termékek iránt. A foglalkoztatás növekedésével a fizetőképes kereslet is nő, ennek megfelelően a fogyasztási iparcikkek, azaz az exportra vihető feldolgozott ipari termékek aránya csökkenhet az exporton belül. Ebben az esetben jól érzékelhető, hogy nem kereskedelemeltérítésről van szó, tehát nem más országok importkorlátozása miatt csökken az egyes országok exportjában a feldolgozott ipari termékek aránya, hanem a belső fogyasztói piaci igények kielégítése céljából.

Argentína esetében megállapítandó, hogy sajátos a helyzete, mert ugyan a GDP növekedési üteme nagyon magas és a feldolgozott ipari termékek aránya kismértékű az exportban, azonban az ország nagyon magas GDP növekedési üteme döntően az alapanyagtermelésnek és kevésbé értékes, alacsonyabb feldolgozottsági szintű könnyűipari termékek exportjának az eredménye. Az alapanyagtermelésnek kiemelkedő a súlya a nemzetgazdaságban, amely tükröződik az export szerkezetében is. A hazai belső piac a számottevő GDP-növekedés mellett sem tudott kellő mértékben bővülni és az exportnövekedés sem túl jelentős, miközben a belföldi piaci szükségleteket komoly mértékben importból fedezik. Ezek a gazdasági viszonyok már eddig is a külkereskedelmi cserearány romlásához vezettek, és várható ennek további jövőbeni romlása.

Brazília, Indonézia, Nigéria, Szaúd-Arábia és Venezuela esetében is megállapítható, hogy a GDP növekszik, és ezzel egyidejűleg az exporton belül a feldolgozott ipari termékek aránya alacsony. Az országok nagyon magas GDP növekedési üteme zömmel az alapanyagtermelésnek és ezen belül elsősorban az energiahordozók kitermeléséből és exportjából következik. Az egyoldalú gazdasági szerkezet következtében csak a kőolajkitermelő és bizonyos kőolajfinomító ágazatok jövedelmezősége biztosítja ezeknek az országoknak a GDP-növekedését.

Szaúd-Arábia esetében megjegyzendő, hogy a belföldi fogyasztói piac bővülése a meghatározó állami alkalmazotti réteg számára juttatott magas jövedelemből és a lakosságnak viszonylag széleskörűen nyújtott szociális támogatásból adódik, amelyhez végsősoron az olajexportból származó bevételek biztosítják a fedezetet. Ilyenkor a szolgáltatói szektor bővülése sok esetben csupán a háztartásbeliek létszámának növekedéséből adódik, nem pedig a termeléshez kapcsolódó szolgáltatásokból, mint például a karbantartási és logisztikai szektor.

Azokban az országokban, ahol a GDP-növekedés csökkenő mértékű, vagy egyértelmű a GDP-csökkenés, mint például Japán és Olaszország esetében, csökkenhet a foglalkoztatottság. A csökkenő belföldi piaci igények következtében a feldolgozott ipari termékek exportvolumene növekszik, tehát megnő az egyes országok exportjában a feldolgozott ipari termékek aránya.

Megállapítható, hogy az országok külkereskedelmi mérlegegyenlegében komoly romlás következhet be azzal, hogy a magas GDP-növekedés ellenére romlik a külkereskedelmi cserearányuk, az export alacsony mértékben növekszik vagy visszaesik, valamint az exportnál jelentősebb importnövekedés következik be, továbbá azzal, hogy az exportjukban nagyon alacsony mértékű a feldolgozott ipari termékek aránya. Ezekben az országokban a külkereskedelmi mérlegegyenlegben bekövetkező csökkenést elsősorban az exportban a feldolgozott ipari termékek nagyon alacsony aránya okozza. A GDP növekedési üteme és a viszonylag kedvezőbb exportbevételek lényegében az alapanyagtermelésből és energiahordozók kitermeléséből adódnak. Erre klasszikus példa Argentína, Ausztrália, Brazília, Indonézia, Nigéria, Szaúd-Arábia, Venezuela.

Mexikó példáján keresztül megállapítható, hogy adott időszakban, azonos mértékű export- és importnövekedés mellett tartós külkereskedelmi cserearány alakulhat ki. Ezen kívül a nemzetközileg elfogadható GDP-növekedés és a feldolgozott ipari termékek exporton belüli magas aránya ellenére is bekövetkezhet a külkereskedelmi mérlegegyenleg romlása. Mindez végsősoron visszavezethető a nemzetközi piaci igényektől elmaradó, kevésbé versenyképes ipari exporttermékekre.

Megállapítandó, hogy számos fejlődő ország küszködik az egyoldalú gazdaság problémájával, amely azt jelenti, hogy a kitermelő ágazattal együtt nem jöttek létre más gazdasági ágazatok, elsősorban egy kellő mértékű hazai feldolgozóipar, amelynek termelésével a hazai fogyasztói szükségletek kielégítését megoldhatták volna. Ezeknek az ágazatoknak a hiánya miatt a hazai fogyasztói szükségletek kielégítését túlnyomó részt csak importból tudják fedezni.

Mivel a fejlődő országokban nincs megfelelő feldolgozóipar, ezáltal nem alakult ki megfelelően diverzifikált gazdaság és vele együtt diverzifikált exportkapacitás a külkereskedelmi mérlegegyenleg balanszírozására. Ezek a gazdasági jellemzők érvényesek Nigériára, Venezuelára, Szaúd-Arábiára, Indonéziára és Argentínára, részben pedig Indiára és Brazíliára is.

Sok olyan fejlődő országban – mint a Dél-Afrikai Köztársaság vagy Törökország – és néhány olyan fejlett ország esetében – mint amilyen Spanyolország –, ahol jelentősebb az export növekedése és mégis számottevő a külkereskedelmi mérlegegyenleg romlása, ott ebben az esetben az exportált ipari termékek világpiaci versenyképességének hiánya okozza a romló tendenciát. Megállapítható, hogy ezen országok számára a végső megoldást a nemzetközileg versenyképes vagy versenyképesebb exportalapok adhatják, amelyhez sokkal innovatívabb beruházásokra lenne szükség, ezzel fellendítve a nagyobb hozzáadott értékű termékek arányának a növelését az exporton belül.

Alapvetően nem a nemzetközi szervezetek által javasolt kereskedelemteremtés vagy kereskedelemeltérítés-csökkentés a fontos az országok közötti külkereskedelmi kapcsolatokban, hanem az adott ország számára kialakítandó diverzifikált termelési szerkezet és az ennek alapján létrejövő diverzifikált áruexport-szerkezet. Végsősoron az országok számára a nemzetközileg versenyképes vagy versenyképesebb áruexport-alapok létrehozása adhatja meg a megoldást. Ezen felül lehetséges a kompetitív és komparatív előnyök elve szerinti termelési szerkezet kialakítása országonként.

A kompetitív előnyök a korszerű, innovatív termelés technológiával előállított termékek versenyképességét jelentik. A komparatív előnyök realizálása alapvetően az alacsonyabb termelési költségekkel lehetséges. Az alacsonyabb előállítási költségek többféle módon jelenhetnek meg (pl. olcsó munkaerő, kedvező természeti adottságok, korszerű technológia) vagy csupán komplementer formában érvényesülhetnek. Ezért sok esetben a fejlődő országok vállalatai bedolgozó szerepet játszanak a fejlett országok végtermékeinek előállításában. Ilyenkor a külföldi működőtőke-áramlás (FDI) meghatározó szerephez jut.

Ez egyben felveti a nemzetközi munkamegosztás elmélyítését, és így a termékspecializációt vagy a résztermék- illetve alkatrész előállítás specializációt. Ebben a vonatkozásban természetes, hogy a nemzetközi szervezetek által javasolt kereskedelemteremtés vagy a kereskedelemeltérítés csökkentése előtérbe kerülhet. Az a folyamat, hogy országok vagy országcsoportok csak alapanyagok vagy energiahordozók, nyersanyagok termelésére álljanak rá, miközben más országok döntően feldolgozott ipari termékkel kereskedjenek, a további egyoldalú gazdasági függőség és az eladósodás állandósuló spirálját vetíti előre. Ez a folyamat a szegény országokat még szegényebbé, a gazdag vagy gazdagabb országokat még gazdagabbá teszi.

Ez, a világgazdaság jelenlegi állapotát eddig is meghatározó folyamat vezetett el oda, hogy a világ teljes vagyonának 90 százaléka az emberiség 10 százalékának a birtokába került. Amennyiben a fenti egyoldalú külgazdasági függőség fennmarad, úgy ez a vagyoni koncentráció tovább folytatódik.

Ezzel szemben az egyik lehetséges megoldás, hogy a rendelkezésre álló pénzforrások ésszerűen, – a világgazdasági régiók és országok természeti-társadalmi, gazdaságföldrajzi sajátosságaihoz igazodó – innovatív beruházások megvalósításával kerüljenek felhasználásra a nemzetközi versenyképesség biztosítása érdekében.

A fejlődő országok elsősorban annak köszönhetően az olcsó áruexportjukat, hogy a munkaerő alacsony költségű volt. Ugyanakkor az amerikai dollár leértékelődésével a kedvezőbb árú amerikai exportcikkeket jobban keresték a világpiacra, mert a kedvező ár mellett jobb minőségűek voltak a termékek, amelyekkel szemben a fejlődő országok exportcikkei nem tudták felvenni a versenyt, így kevésbé voltak eladhatók.

A másik nagy probléma a fejlődő országok exportált árucikkeinek az amerikai dollár leértékelődésével az volt, hogy a fejlődő országok nemzeti valutái relatíve felértékelődtek az USA dollárral szemben, így az egyébként olcsónak tekinthető exportcikkek megdrágulhattak. Emellett a fejlődő országok számára – a relatíve felértékelődött nemzeti valutájuk okán – az exporttermékek ára némileg emelkedett az előbbieken alapján és ezzel párhuzamosan az importált termékek olcsóbbá váltak. A lényeg megfogalmazva általában igaz az, hogy ha a nemzeti valutát leértékelik, akkor az export olcsóbb lesz és az import drágább. Ellenkező esetben, ha a nemzeti valutát felértékelik, akkor export megdrágul és az import olcsóbb lesz. A nemzeti valuta árfolyamának alakításánál fontos szempont az export ösztönzése és az importkorlátozás, vagy az import ösztönzése és az export korlátozása. Minden ország esetében az előző változat a cél, viszont a fizetési mérleg negatív jellege esetén a nemzeti valutát leértékelik, éppen ezért a valutaárfolyam alakítását több gazdasági tényező befolyásolja.

Franciaország és a kutatásban hozzá hasonlóan szereplő országok (például UK, Japán és Brazília) tapasztalatai alapján várható a jövőben, hogy az import növekedési üteme nagyobb lesz, mint az export növekedési üteme, így a külkereskedelmi mérlegegyenleg további romlása egyre inkább az államadósság növekedése irányába fog hatni. Ez a hatás, amely nemcsak a nemzeti valuta gyengüléséhez vezethet, hanem előbb vagy utóbb a GDP-növekedést is lassítani fogja, mivel a gyengülő nemzeti valutával és az általánosan gyengülő gazdasági háttérrel jóval költségesebbek lesznek a beruházások és a munkahelyteremtések is.

Az elemzéshez kapcsolódó és a kutatásból származtatott fontosabb tapasztalatok a következők:

Az Egyesült Államok és Kína között kiújult a kereskedelmi háború, amelynek oka az volt, hogy a kínai export nem megfelelő minőségű termékekkel látja el az amerikai (USA) és a latin-amerikai piacokat, ezzel csökkentve az amerikai belföldi áruellátás színvonalát és rontva az amerikai exportlehetőségeket. A kínai exporttermékek gyakran a fejlett technológiával előállított áruk másolatából állnak, amely minőségromlást eredményez, mivel a gyártás nem az eredeti technológiával és alapanyagokkal történik.

Japán a nemzetközi piacokon komoly térvésztestet szenvedett el. Ennek oka az, hogy sok újonnan iparosodott ázsiai ország – Dél-Korea, Malajzia, Vietnám, Thaiföld és természetesen Kína – jelent meg termékeivel a világpiacon, elsősorban olcsó műszaki és fogyasztási iparcikkkel, valamint ruházati- és cipőtermékekkel.

Az Európai Unió világgazdasági térnyerése is csökkent az utóbbi időben, amely elsősorban az amerikai technológiai fejlettségi szinttől való lemaradás következménye. Bár ez a lemaradás nem behozhatatlan, de attól még érezhető a technológiai visszaesés, amely a know-how-k, licencek és a csúcstechnológia késői átvétele terén tapasztalható. Az európai pénzpiacok, árutőzsdék aktivitása mindinkább elmarad az amerikai és az ázsiai vetélytársakkal szemben, amihez hozzájárul többek között, hogy az eurózóna legtöbb országában a pénzügyi rendszer gyengülése összefüggésben áll a gazdasági nehézségekkel. Ilyen a munkanélküliség növekedése, az államadósság növekedése, a külkereskedelmi mérlegegyenleg folyamatos romlása. Jelentős az államadósság az eurózóna országaiban, mint például Görögországban, Olaszországban, Portugáliában, Franciaországban és Spanyolországban. Bár az Egyesült Királyság nem tagja az eurózónának és jelenleg már az Európai Uniónak sem, itt is jelentős az államadósság mértéke. Az Egyesült Királyság 2020. évi kilépése az EU-ból szintén gyengíti az Uniót.

Jelenleg az EU gazdaságilag legdinamikusabban fejlődő része a kelet-közép-európai régió, ezen belül is a V4-országok, amely régióknak még egyáltalán nem meghatározó a világgazdaságban betöltött szerepe.

Az Európai Unió mezőgazdasága történelmi, gazdasági, társadalmi és földrajzi adottságainál fogva sem versenyképes az amerikai (USA) mezőgazdasággal szemben, nem beszélve a technológiai színvonal különbözőségéről és a méretgazdaságosságról.

A Nyugat-Európába irányuló kínai befektetések elsősorban a modern csúcstechnológia és az EU piacok megszerzése érdekében történik. Az így megvalósuló piaci akvizíciók (pl. 5G-tornyok telepítése a Huawei által) a kínai térnyerést szolgálják mind politikai, mind gazdasági értelemben, megtámogatva tetemes mennyiségű, relatív olcsó kínai hitelekkel. A világgazdaság ilyen formájú átrendeződése semmiképpen sem előnyös az EU számára, akár az amerikai, akár a kínai vetületét tekintjük.

A GDP és az innováció kapcsolata:

Az országok gazdasági növekedését általában a GDP-növekedéssel szokták jellemezni.

A GDP növekedése két fő okra vezethető vissza:

- vagy a mennyiségi növekedés eredményeként, amikor a termékek és szolgáltatások volumenének növekedéséből adódik;
- vagy a minőségi növekedés eredményeként, amikor az innovációs fejlesztések révén értéktöbblet és a hatékonyabb termelési technológiák alkalmazása révén pedig többlettermelés és többletszolgáltatások eredményezik a GDP növekedését.

5.2. Új Tudományos Eredmények

1./ „Az exporton belül a feldolgozott ipari termékek aránya és a GDP százalékában mért államadósság is fordított összefüggésben áll az import általános alakulásával” – Az első hipotézis igazolt.

Amennyiben magas a feldolgozott ipari termékek aránya az exportban, úgy nem számottevő az import növekedése, és amennyiben nő a GDP százalékában mért államadósság, úgy csökken az importtermékekre fordítható vásárlóalap nagysága, tehát az importnövekedés szintén csökken.

„Az import alakulásának meghatározó hatása van a GDP százalékában mért államadósságra és a magasan feldolgozott ipari termékek exporton belüli arányára.”

Amennyiben alacsony a feldolgozott ipari termékek aránya az exportban, akkor az import nőhet, mert a belföldi fogyasztói igényeket adott iparcikkekből csak külföldről beszerezhető importból lehetséges fedezni. Amennyiben csökken a GDP százalékában mért államadósság, úgy nő az importtermékekre fordítható vásárlóalap, tehát az importbeszerzések nagyobb mértékben nőhetnek.

Az USA példáján látható, mint ahogy a világgazdaság néhány más ország esetében is adódott, hogy a GDP százalékában mért magas államadósságot azok ellenére sem tudták csökkenteni, hogy dinamikus az exportnövekedés, illetve ezen belül jelentős a feldolgozott ipari termékek aránya és az import is szerényebb növekedésű.

Megállapítható, hogy azokban a fejlődő országokban, ahol a feldolgozott ipari termékek aránya az exportban alacsony szinten áll, ezek az országok lényegében kőolaj-exportáló országok. Ezekben az országokban nagyon magas az import növekedési üteme, miközben az export növekedése ennél lényegesen alacsonyabb, vagy csökken és emellett külkereskedelmi cserearányok is kedvezőtlenül alakultak, amelyek sok esetben elvezettek a romló külkereskedelmi mérlegegyenleghez is. Ezek a gazdasági folyamatok érzékelhetők például Brazília, Indonézia, Nigéria, Szaúd-Arábia, Venezuela és India esetében, valamint bizonyos mértékben vonatkoznak Mexikóra és Törökországra is.

A külkereskedelmi árucsereforgalom és a külkereskedelmi cserearányok kedvezőtlen alakulása abból adódik, hogy ezen országok a belső fogyasztásukat a hazai importhelyettesítő beruházásokból származó belföldi árukinálat helyett importból kívánják fedezni. Az exportjuk zömmel kőolaj, így az exportjukban alacsony az ipari feldolgozott termékek vagy félkésztermékek aránya.

2./ Azokban az országokban, ahol komoly mértékű GDP-növekedés tapasztalható, ott a nagyobb feldolgozottságú ipari termékek exporton belüli aránya alacsony vagy csökkenő mértékű. A vizsgált országok közül például Argentína, India vagy Ausztrália gazdasági adatai is alátámasztották ezt a hipotézist. – A második hipotézis igazolt.

Ugyanakkor ez fordítva is igaz, hogy azokban az országokban, ahol a GDP-növekedés csökkenő mértékű vagy alacsony szintű, ott az exporton belül a feldolgozott ipari termékek aránya viszont magas. Az elemzett adatokból jól mutatják ezt Németország, Spanyolország, Franciaország és Japán gazdasági mutatói

Ez azzal magyarázható, hogy a GDP növekedése együtt járhat a foglalkoztatás növekedésével és belső piaci bővüléssel, tehát a hazai fogyasztó piac igényei megnőnek a feldolgozott ipari termékek iránt. A foglalkoztatás növekedésével a fizetőképes kereslet is nő, ennek megfelelően a fogyasztási iparcikkek, azaz az exportra vihető feldolgozott ipari termékek aránya csökkenhet az exporton belül. Ebben az esetben jól érzékelhető, hogy nem kereskedelemeltérítésről van szó, tehát nem más országok importkorlátozása miatt csökken az egyes országok exportjában a feldolgozott ipari termékek aránya, hanem a belső fogyasztói piaci igények kielégítése céljából

3./ „A GDP növekedése csökkentheti az államadósság GDP-ben meghatározott mértékét, illetve a GDP-csökkenés növelheti az államadósság arányát a GDP százalékában.”

A vizsgálat során azokban az országokban, ahol a GDP-növekedés nagymértékű, ott az államadósság aránya alacsony szintű az adott időszakban. Erre példa a legtöbb kőolaj-exportáló ország, mint Oroszország, Brazília, Nigéria, Szaúd-Arábia és Venezuela, illetve a kutatásban jó példával szolgál még a három nagy ázsiai ország, India, Kína és Indonézia.

Ugyan az államadósság aránya a GDP százalékában nemzetközi összehasonlításban is viszonylag alacsony mértékű ezen országok esetében, de ez sem jelent teljes mértékű pénzügyi biztonságot a jövőbeni eladósodottság alakulására nézve. Hiszen ezen országok – lévén nagyrészüket kőolaj-exportáló ország – komoly pénzügyi kockázatokat vállalnak az általában egyoldalú gazdasági fejlődésükkel és ennek megfelelően a növekvő egyoldalú külgazdasági függőségükkel. Ugyanakkor az előző fordítottja is igaz, hiszen a gazdaságilag fejlett – főként európai – országok GDP-növekedése kismértékű volt vagy csökkent, és ehhez kapcsolódóan az államadósság aránya kimagasló, mint például Franciaország, Spanyolország, Olaszország, Németország és Japán esetében.

A harmadik hipotézis igazolt.

4./ „A diverzifikált gazdaságfejlesztés hiányosságaiból opcionálisan adódó importnövekedés következtében az államadósság mértéke nőhet a GDP százalékában kifejezve.”

Megállapítandó, hogy számos fejlődő ország küszködik az egyoldalú gazdaság problémájával, amely azt jelenti, hogy a kitermelő ágazattal együtt nem jöttek létre más gazdasági ágazatok, elsősorban egy kellő mértékű hazai feldolgozóipar, amelynek termelésével a hazai fogyasztói szükségletek kielégítését megoldhatták volna. Ezeknek az ágazatoknak a hiánya miatt a hazai fogyasztói szükségletek kielégítését túlnyomó részt csak importból tudják fedezni.

Mivel a fejlődő országokban nincs megfelelő feldolgozóipar, ezáltal nem alakult ki megfelelően diverzifikált gazdaság és vele együtt diverzifikált exportkapacitás a külkereskedelmi mérlegegyenleg balanszírozására. Ezek a gazdasági jellemzők érvényesek Nigériára, Venezuelára, Szaúd-Arábiára, Indonéziára és Argentínára, részben pedig Indiára és Brazíliára is. A negyedik hipotézis igazolt

Sok olyan fejlődő országban – mint a Dél-Afrikai Köztársaság vagy Törökország – és néhány olyan fejlett ország esetében – mint amilyen Spanyolország –, ahol jelentősebb az export növekedése és mégis számottevő a külkereskedelmi mérlegegyenleg romlása, ott ebben az esetben az exportált ipari termékek világpiaci versenyképességének hiánya okozza a romló tendenciát. Megállapítható, hogy ezen országok számára a végső megoldást a nemzetközileg versenyképes vagy versenyképesebb exportalapok adhatják, amelyhez sokkal innovatívabb beruházásokra lenne szükség, ezzel fellendítve a nagyobb hozzáadott értékű termékek arányának a növelését az exporton belül.

5./ „A kereskedelemteremtés vagy a kereskedelemeltérítés változásai hatással vannak az országok közötti külkereskedelmi kapcsolatokra, illetve az országok gazdasági helyzetére.”

Alapvetően nem a nemzetközi szervezetek által javasolt kereskedelemteremtés vagy kereskedelemeltérítés-csökkentés a fontos az országok közötti külkereskedelmi kapcsolatokban, hanem az adott ország számára kialakítandó diverzifikált termelési szerkezet és az ennek alapján létrejövő diverzifikált áruexport-szerkezet.

Végsősoron az országok számára a nemzetközileg versenyképes vagy versenyképesebb áruexport-alapok létrehozása adhatja meg a megoldást. Az ötödik hipotézis igazolt.

Ezen felül lehetséges a kompetitív és komparatív előnyök elve szerinti termelési szerkezet kialakítása országoként. A kompetitív előnyök a korszerű, innovatív termelési technológiával előállított termékek versenyképességét jelentik. A komparatív előnyök realizálása alapvetően az alacsonyabb termelési költségekkel lehetséges. Az alacsonyabb előállítási költségek többféle módon jelenhetnek meg (pl. olcsó munkaerő, kedvező természeti adottságok, korszerű technológia) vagy csupán komplementer formában érvényesülhetnek. Ezért sok esetben a fejlődő országok vállalatai bedolgozó szerepet játszanak a fejlett országok végtermékeinek előállításában. Ilyenkor a külföldi működőtőke-áramlás (FDI) meghatározó szerephez jut.

6./ „A külkereskedelmi mérleg egyenlegének változása szoros összefüggésben állhat a GDP százalékában mért államadósság nagyságával. Például a külkereskedelmi mérlegegyenleg pozitív előjelű növekedése csökkentheti a GDP százalékában mért államadósság mértékét, vagy a külkereskedelmi mérleg egyenlegének negatív változása növelheti az államadósság GDP-hez viszonyított arányát.”

Nem bizonyított, hogy 2005 és 2017 között a vizsgált 24 ország esetében a külkereskedelmi mérlegegyenleg változásai szoros összefüggésben állnának a GDP százalékában mért államadósság nagyságával.

A vizsgált országok jelentős részénél nem állapítható meg ez az összefüggés, hiszen a külkereskedelmi mérlegegyenleg pozitív változása nagymértékű államadóssággal párosult, mint például Németország, Kanada és Olaszország esetében, illetve a drasztikusan romló mérlegegyenleghez alacsony államadósság tartozik Szaúd-Arábia, Nigéria és Indonézia vonatkozásában. A hatodik hipotézis nem igazolt, nem bizonyított.

A külkereskedelmi mérlegegyenleg változása azért nem okozza egyértelműen az államadósság növekedését vagy csökkenését esetében, mert az államadósságot más pénzügyi forrásokból is fedezheti az állam.

6. ÖSSZEGZÉS

A disszertáció címéből kiindulva a tudományos kutatásomban a 24 ország elsősorban külkereskedelemmel összefüggő gazdasági jellemzőit elemeztem a 2005 és 2017 közötti időszakra vonatkozóan. A kutatásom során világossá vált, hogy az ENSZ Kereskedelmi Világszervezetének ajánlásai (WTO-fordulók) bármennyire is helytállóak és hasznosak az ENSZ tagországai számára a szabadkereskedelem, azaz a kereskedelemteremtés erősítésében és a protekcionizmus, azaz a kereskedelemeltérítés elleni harcban, mégis az egyes országok gazdasági helyzete és érdeke az elsődlegesen mérvadó. Ez áll a kutatásom középpontjában.

Ezért kutatásom során elsődlegesen a vizsgált országok sajátos jellemzőit vettem alapul, és ezen keresztül a hasonló gazdasági jellemzők alapján kialakuló országcsoportokat elemeztem és végeztem el az összehasonlításokat. Az összehasonlítások a gazdasági változók, mint gazdasági jellemzők szerint történtek, kiemelve a külkereskedelmi cserearányok változását, az export- és importvolumen növekedési mértékét, és az exporton belül a feldolgozott ipari termékek arányát. A külkereskedelmi mérlegegyenleg alakulása fontos indikátor az export- és importforgalom összesítésére. Az export növekedése hatással van a külkereskedelmi mérlegegyenlegre. A külkereskedelem komoly kihatással van a GDP-növekedésre is. Ezért szerepeltek ezek a gazdasági jellemzők a kutatásomban.

A prioritásba helyezett gazdasági érdekek ellenére a WTO-megállapodások rendkívül fontosak, mert keretet adnak a világgazdasági szereplőknek a világkereskedelem zavartalanabb és feszültségmentesebb lebonyolítására.

7. SUMMARY

Starting from title of the dissertation I analysed economic variances of 24 countries accompanying with economic and mostly foreign trade. Based on the results of my economic researches it became clear that in spite that the proposals of the WTO for the UN can be useful and reasonable for the UN member states, the free foreign trade, as trade-creating. Also this is to strengthen and as the trade-out as struggle against the protectionism in turns of the mirror of the WTO in the XXI. Century, therefore economic conditions and interest of each country are principle and dominated. These interests are laying in centre of my researches.

Therefore, in my researches I focused on researching basic economic variances of 24 countries, and by this research I analysed countries within their country-groups based on the similarly comparing their economic variances and I achieved compares among these countries.

The compares were implemented based on the economic variances, emphasizing foreign trade volumes and foreign terms of trade, therefore the measure of the rates of the export and import shares between each other's, their growing and decline concerning the export structure and the share of the value added industrialised and manufactures products.

The balance of the foreign trade has an important demonstrating value for the summarizing export and import volumes. Balance of the foreign trade affects the balance of payment, which can increase the central government debt calculated in GDP or decrease. The foreign trade has strong effects on the central government debt and increasing the GDP. Therefore, I got subjects of these economic variances in my researches.

In spite of importance of economic variances of the 24 countries, the WTO agreements also are important, because these agreements provide wide-side possibility of players of the world economy to realise the world trade actions.

8. IRODALOMJEGYZÉK

1 Abreu M de P – Werneck R L F (2005). The Brazilian economy from Cardoso to Lula: An interim view. Texto Para Discussão No 504, Departamento de Economia, PUC-Rio, Brazil, Rio de Janeiro <http://www.econ.puc-rio.br/pdf/td504.pdf>.

2 Acharya V- Franks J - Servaes H (2007): Private Equity: Boom and Bust? 19 Journal of Applied Corporate Finance 4, 1.

3 ACMF (ASEAN Capital Markets Forum). (2008) ASEAN and Plus Standards. ASEAN Equity Securities. Disclosure Standards and ASEAN Debt Securities Disclosure Standards. Online. Available HTTP: <http://www.asean1sec.org/acmf/introduction.htm> (accessed 1 October 2012).

4 ADB (Asian Development Bank = Ázsiai Fejlesztési Bank, 1966): Articles of Agreement establishing the Asian Development Bank. Forrás: <https://www.adb.org/documents/agreement-establishing-asian-development-bank-adb-charter>

5 ADB (2000) Insolvency Law Reforms in the Asian and Pacific Region. Report of the Office of the General Counsel on TA 5795-Reg: Insolvency Law Reforms. Law and Policy Reform at the ADB, Manila, ADB.

6 ADB (2006) Improving Governance and Fighting Corruption: Implementing the Governance and Anticorruption Policies of the Asian Development Bank, Manila, ADB.

7 Aizenman J- Jinjark Y - Park D (2010): International reserves and swaps lines: substitutes or complements? National Bureau For Economic Research Working Paper, No: 15804

8 Armstrong, M., - Baron, A. (2004). *Managing Performance: Performance Management in Action*. London: CIPD

9 ASEAN+3 (Finance Ministers, 2012): Joint statement. & Annex 1. Key Points for Strengthening the CM/M, Manila, 3 May. Online. Available HTTP: <<http://www.aseansec.org/Joint%20Media%20Statement%2001..102Ú1he%2015th%20ASEAN+3%20Finance%20Ministers%20and%20Central%20Bank%20Governors'%20Meeting.pdf>> (accessed 1 October 2012).

10 Artner A (2014a): *Tőke, munka és válság a globalizáció korában*. Akadémiai Kiadó, Budapest.

11 Artner A (2014b): *Belföldi piac vagy exportorientáció? Brazília példája*. MTA Világgazdasági Kutató Intézet, Budapest. pp. 163-187
A 2014. október 20-21-i „Brazília európai és magyar kontextusban” – O Brasil em contexto europeu e húngaro” c. szimpóziumon elhangzott előadás bővített és frissített anyaga, amely a K 11245 jelű OTKA keretében folyó kutatás alapján készült.

12 Australia Reserve Bank (2013): “Financing infrastructure: A spectrum of country approaches”, *Bulletin*: September Quarter.

13 Azul R (2003). *Brazil: Lula’s first 100 days—austerity for the poor, tax cuts for the rich*. WWSWS.org 22 April, <http://www.wsws.org/articles/2003/apr2003/braz-a22.shtml>.

14 Azzarello S – Putnam, 2012). *BRIC Country Update: Slowing growth in the face of internal and external challenges* CME Group Market Insights 25 July 2012
<http://www.cmegroup.com/education/=les/ed133-market-insights-bric-2012-8-1.pdf>.

15 Bai C - Hsieh C - Qian Y (2006): *The return to Capital in China*. *Brookings Papers on Economic Activity*, 2.

16 Bahaa Asmi - Török T – Szabó Z L (2015): compare the economic development of ASEAN and Latin American countries. pp. 41- 46. 5th International Conference of Economic Sciences, Editors: Katalin Szendrő, Viktória Szente, Róbert Barna, Kaposvár University – Kaposvár – Hungary - 7-8 May 2015, Published and distributed by Kaposvár University, ISBN: 978-963-9821-86-6

17 Bakács A (2018): Versenyképesség koncepciók pp.7.

<http://vki3.vki.hu/~tfleisch/~haver/szakirodalom/haver-BAKACS-final-031109.pdf>

<http://www.wglossary.com/kzcphd/hu/phd/showtopic?topicName=Kompetit%C3%ADv%20e1%C5%91ny>

18 Cattell V (2001): "Szegény emberek, rossz helyek és rossz egészségi állapot: a szociális hálózatok és a társadalmi tőke közvetítő szerepe". *Social Science and Medicine* , 52 (10): 1501-1516.

19 Cecchetti S G - Mohanty M S - Zampolli F (2010): The future of public debt: Prospects and implications. B/S working paper.

20 Cecchetti S G - Mohanty M S - Zampolli F (2011): The real effects of debt. BIS working paper.

21 Chey, H. K (2009): The changing political dynamics of East Asian financial cooperation, The Chiang Mai Initiative, 49 *Asian Survey*, 3

22 Chia, W. K. - Tan, P. R. (2011): *CNH Market Guide: a precursor to internationalisation of Chinese renminbi*, Singapore, Royal Bank of Scotland Group, 10 March

23 Choi, Ji Young (2008): Power, Identity, and Asian Regionalism: Political Rivalry between China and Japan and a Contested Regional Identity in East Asia, ISA's 49th Annual Convention, Bridging Multiple Divides, March 26, 2008, San Francisco,

24 Dani Ákos – Törös Ágnes (2017): Kínai szuverén alapok: út a tartós fejlődéshez? *Pénzügyi Szemle*, 2017, Szeptemberi száma

25 Fallows J (1994): *Looking at the Sun: The Rise of the New East Asian Economic and Political System*. Pantheon, New York, 1994.

26 Fang H (1998): The estimation of implicit public pension debt in China. *Statistical Research*, 4, 61-63.

27 Feenstra R (1998): "Integration of Trade and Disintegration of Production in the Global Economy." *Journal of Economic Perspectives* 12 (Fall 1998), pp. 32-50. A description of how the supply chain has been broken up into many processes that are then performed in different locations.

28 Feldstein M (1998): The effects of fiscal policies when incomes are uncertain: A contradiction to Ricardian equivalence. *American Economic Review*, 79(1), 14-23.

29 FCIC (Financial Crisis Inquiry Commission, 2011): *Final Report of National Commission on the causes of Financial and Economic Crisis in the United States*. Online, available HTTP: <http://fcic.gov/report> (accessed 1 October 2012)

30 FSB (Financial Stability Board, 2009): *Guidance to assess the systematic importance of financial institutions, markets and instruments: initial considerations*, Basel, 28 October

31 Gale F - Reardon T (2004): "China's modernizing supermarket sector presents major opportunities for US agricultural exporters", *AgExporter*, November, pp. 4-8

32 Goldstein M – Xie D (2009): *The Impact of the Financial Crises on Emerging Asia*. *PIIE Working Papers*. WP 09-11

33 Head, K (2007): *Elements of Multinational Strategy*. New York: Springer, 2007. A recent textbook focused on multinationals.

34 Helpman E (2006): "Trade, FDI, and the Organization of Firms." *Journal of Economic Literature* 44 (September 2006), pp. 589-630. A technical survey of recent research on models that incorporate firm performance differences, and on multinationals and outsourcing.

35 Henning, R. (2002): East Asian Financial Cooperation, Washington, DC, Institute for International Economics

36 Herzer D (2012): How Does Foreign Direct Investment Really Affect Developing Countries' Growth? Review of International Economics, Volume 20, Issue 2, May 2012 Pages 396–414. DOI: 10.1111/j.1467-9396.2012.01029.x

37 Hidetaka, Yoshimatsu (2005): 'Political Leadership, Informality, and Regional Integration in East Asia: The Evolution of ASEAN Plus Three', European Journal of East Asian Studies, Vol. 4, No. 2, pp. 205–232.

38 Hsueh T - Li Q (1999): China's national income: 1952-1995. Boulder: Westview Press.

39 Huzsvai L – Vincze Sz (2012): SPSS-könyv. Seneca Books

40 ILO (International Labour Office, 2011): World of Work Report 2011. Making markets work for jobs. ILO, INTERNATIONAL INSTITUTE FOR LABOUR STUDIES, 978-92-9014-974-3, (print) Geneva, 2011

41 IOSCO (IOSCO (International Organization of Securities Commissions), (2011): Investor warm to Dum Sum bonds, 21 May

42 ISDA (International Swaps and Derivatives Association) (2010), ISDA to publish Auction Terms for Japan Airlines Corporation, press release, 21, January

43 Jansson H (2007): International Business Marketing in Emerging Country Markets. The Third Wave of Internationalisation of Firms, Edward Elgar, Cheltenham

44 Jia K - Zhao Q (2001): The size of China's national debt. World Economy and China, 9,24-29.

45 Jiang X (2007): China's Economic Globalization and Growth: 1980-2005, Renmin Publishing House, Beijing

46 Kato T. (2009): Impact of the global financial crisis, and its implications for the East Asian Economy, speech, Seoul, 16 October

47 Kelner M – Wellman B (szerk., 2000): *Kiegészítő és alternatív orvoslás: kihívás és változás*. London: Harwood / Taylor és Francis.

48 Kína-KKE (2018): Kína-KKE (Közép-Kelet-Európa) Befektetési Együttműködési Alap működése.

Forrás: <https://www.portfolio.hu/finanszirozás/alapkezelok/elerte-a-800-millio-dollart-a-kina-kke-befektetesi-egyuttmukodesi-alap-ii-tokeje.281720.html>

49 Klenow P J - Rodriguez-Clare (1997): The Neoclassical Revival in Growth Economics: Has It gone to far? National Bureau of Economic Research, Macroeconomics Annual 1997, Volume 12. pp 73-114

50 Koi Nyen Wong - Tuck Cheong Tang (2011): "Foreign direct investment and employment in manufacturing and services sectors: Fresh empirical evidence from Singapore", Journal of Economic Studies, Vol. 38 Iss: 3, pp.313 – 330

51 Kornai J - Maskin E - Roland G (2003): Understanding the soft budget constraint. Journal of Economic Literature, 41(4), 1095-1136.

52 Krugman P (1994): The Myth of Asia's Miracle. Foreign Affairs, 1994. November.

53 Kumar M -Woo J (2010): Public debt and growth. IMF working paper, no. 10.

54 Lin J Y - Monga C (2010): The growth report and new structural economics, World Bank Policy Research Working Paper 5336

55 Lin J Y - Tan G (1999): Policy burdens, accountability, and the soft budget constraint. American Economic Review: Papers and Proceedings, 89(2), 426-431.

56 Lin, N. (2001): *Társadalmi tőke: A társadalmi struktúra és a cselekvés elmélete*. Cambridge: Cambridge University Press.

- 57 Lin S (2010): China's fiscal deficit and government debt analysis. *Economic Science*, 3, 5-16.
- 58 Liu S - Zhao Q (2002): Government debt: A preliminary analysis of the risk profile. *Management World*, 5, 22-41.
- 59 Liu K (2007): "Unfolding the post-transition era: the landscape and mindscape of China's retail industry after 2004", *Asia Pacific Journal of Marketing and Logistics*, Vol. 19 Iss: 4, pp.398 – 412
- 60 Lu J - Qiangbing C - Yali Liu (2010): "foreign investment and the change of the Chinese culture", *International Journal of Social Economics*, Vol. 37 Iss: 2, pp.101 – 118
- 61 Lu F -Song G -Tang J - Zhao H- Liu L (2008): Profitability of China's industrial firms. *China Economic Journal*, 1(1), 1-31.
- 62 Lukovics M (2018): Komparatív és kompetitív előnyök erőhatásai a regionális fejlődésben, http://www2.eco.u-szeged.hu/region_gazdfejl_szcs/pdf/lukovics_miklos/Lukovics_M_Komparativ_es_kompetitiv_elonyok_erohatasai.pdf
- 63 Loungani P - Razin A (2001): "Foreign direct investment: a critical view", *Finance and Development*, Vol. 38 No. 2, pp. 6-10.
- 64 MOF (Ministry of Finance, Japan) (2007): The Joint Ministerial Statement of the 10th ASEAN+3 Finance Ministers's Meeting, May 5, 2007, Kyoto, Japan, http://www.mof.go.jp/english/if/as3_070505.pdf
- 65 Montiel P I (2003): *Macroeconomics in Emerging Markets*. Cambridge: Cambridge University Press, 2003. Comprehensive analytical overview of macroeconomic policy issues for developing economies.
- 66 Moccero D (2008): Improving the business and investment climate in Indonesia. OECD working paper no. 638.

67 Münnich Á - Nagy Á - Abari K (2006): Többváltozós statisztika pszichológus hallgatók számára. v1.0. Forrás: http://psycho.unideb.hu/statisztikav1.0/pages/p_5_2.xml

68 Nie N H - Bent D H - Hull C H (1970, 2008): SPSS: statisztikai csomag a társadalomtudományok számára, McGraw-Hill publisher, Michigani Egyetem, 2008. febr. 6. p. 343.

69 Ocampo J O (2007): The Instability and Inequities of the Global Reserve System. *International Journal of Political Economy*. Volume 36 Nr. pp. 4, 71–96

70 OECD (2011) Latin American Economic Outlook 2011. How Middle-Class Is Latin America?

71 Oh, Yonghyup – Park, Young-Joon (2010): East Asian Financial and Monetary Cooperation and Its Prospect: Beyond the CMI, KIEP Working Paper No. 4, Seoul.

72 Park, Yung Chul – Wyplosz, Charles (2010): ‘Monetary and Financial Integration in East Asia – The Relevance of European Experience’, Oxford University Press, New York.

73 Porter M (1979): The structure within industries and companies’ performance. Review of Economics and Statistics. LXI, May, pp. 214-227.

74 Porter M (1985): *Competitive Advantage: Creating and Sustaining Superior Performance*. New York: Free Press.

75 Porter M (2006): Versenystratégia. Akadémiai Kiadó Zrt. p. 356, ISBN: 9789630583497

76 Porter, M. E. (2008): The Five Competitive Forces That Shape Strategy. Harvard Business Review, 86 (1)

77 Rasiah Rajah - Peter Gammeltoft - Yang Jiang, (2010) "Home government policies for outward foreign investment from emerging economies: lessons from Asia", *International Journal of Emerging Markets*, Vol. 5 Iss: 3/4, pp.333 – 357

78 Rathus, Joel (2010a): China–Japan–Korea Trilateral Cooperation and the East Asian Community, East Asia Forum, June 10, 2010,
<http://www.eastasiaforum.org/2010/06/15/china-japan-koreatrilateral-cooperation-and-the-eastasian-community/>

79 Rathus, Joel (2010b): Chiang Mai Initiative: China Takes the Leader’s Seat, East Asia Forum, June 30, 2011,
<http://www.eastasiaforum.org/2011/06/30/chiang-mai-initiativechina-takes-the-leader-s-seat/>

80 Ricardo, David (1817): *The Principles of Political Economy and Taxation*; először megjelent 1817-ben. Magyar változatban:

81 Ricardo, David (1991): *A politikai gazdaságtan és az adózás alapelvei*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1991.
Forrás: <http://www.prmara.eoldal.hu/cikkek/gazdasagtan/vall-nemz-p.html>

82 Rodrik D (2007): *One Economics, Many Recipes: Globalization, Institutions, and Economic Growth*. Princeton: Princeton University Press. Essays on the interplay of institutions and globalization in the process of economic growth.

83 Sajtos L- Mitev A (2007): *SPSS Kutatási és Adatelemzési kézikönyv*. Alinea Kiadó (pdf)
<https://es.scribd.com/document/345434213/Sajtos-Laszlo-Mitev-Ariel-SPSS-Kutatasi-es-adatelemzesi-kezikonyv-pdf>

84 Sági, Márta (2018): *Nemzetközi gazdaságtan - Elmélet és gazdaságpolitika*, Panem Könyvkiadó. 3. fejezet - Munkatermelékenység és komparatív előny: a ricardói modell
https://www.tankonyvtar.hu/hu/tartalom/tamop425/2011_0001_535_NKG/ch03.html

85 Slutsky R - Bernard D (2012. június 14): "Az internet" Háromszoros forradalom "" Digitális határok " . Amerika hangja

86 Smith, Adam (1992): A nemzetek gazdasága. A gazdaság természetének és okainak vizsgálata. KJK, Budapest, p. 372, ISBN: 9632224639, Adam Smith,

Fordította: Bilek Rudolf,

Forrás: <https://moly.hu/konyvek/adam-smith-a-nemzetek-gazdagsaga>

87 Stiglitz J E (2010): *The Stiglitz Report: Reforming the International Monetary and Financial Systems in the Wake of the Global Crisis*. New York: The New Press, 2010. Report of United Nations commission of financial experts, with a focus on implications for developing economies.

88 Strauss-Kahn, D (2009): The international monetary system: reform to enhance stability and governance, speech Beijing, 16 November

89 Török T – Vajda A - Bahaa ASMI (2015a): Role of CMIM in integration of Asian Region, pp. 27- 34. 5th International Conference of Economic Sciences Editors: Katalin Szendrő, Viktória Szente, Róbert Barna, Kaposvár University – Kaposvár – Hungary - 7-8 May 2015, Published and distributed by Kaposvár University, Faculty of Economic Science, ISBN: 978-963-9821-86-6

90 Török T et al, (2015b): Financial integration process in ASEAN Region at the beginning of XXI. Century, pp. 35-40, 5th International Conference of Economic Sciences, Editors: Katalin Szendrő, Viktória Szente, Róbert Barna, Kaposvár University – Kaposvár – Hungary - 7-8 May 2015, Published and distributed by Kaposvár University, Faculty of Economic Science, ISBN: 978-963-9821-86-6

91 Török T – Szabó Z L – Bahaa Asmi (2015c): Economic growth of ASEAN country group in Asia. pp. 47-53. 5th International Conference of Economic Sciences, Editors: Katalin Szendrő, Viktória Szente, Róbert Barna, Kaposvár University – Kaposvár – Hungary - 7-8 May 2015, Published and distributed by Kaposvár University, Faculty of Economic Science, ISBN: 978-963-9821-86-6

92 Török T – Vajda A – Bahaa Asmi (2015d): International cooperation for sustainable economic growth (Nemzetközi együttműködés a fenntartható gazdasági növekedésért), p 558-562. II. Gazdálkodás és Menedzsment Tudományos Konferencia; Gazdasági, ökonómiai szekció I. Kecskeméti Főiskola, Kertészeti Főiskolai Kar, 2015. augusztus 27. ISBN 978-615-5192-34-0 II.

93 Török T et al, (2015e): Role of East Asia and China in the world-wide FDI flow (Kelet-Ázsia és Kína szerepe a nemzetközi méretű külföldi közvetlen beruházások terén) pp. 563-567, Gazdálkodás és Menedzsment Tudományos Konferencia; Gazdasági, ökonómiai szekció I. Kecskeméti Főiskola, Kertészeti Főiskolai Kar, 2015. August 27, Szerkesztő: Ferenc, Árpád. Kecskemét. ISBN 978-615-5192-34-0 II.

94 UNCTAD (UN Conference on Trade and Development, 2013): UNCTAD FDI-TNC-GVC Information System, FDI/TNC database (www.unctad.org/fdistatistics).

95 UNCTAD Handbook of Statistics, 2016, New York, US

96 UNCTAD (2017a): Annex 6.3. The indices represent a subset of the trade indices contained in UNCTADstat

97 UNCTAD (2017b): Handbook of Statistics 2017 issued in 2018 JANUARY: from internet-website: UNCTAD Handbook of Statistics_2017_issued_2018_JANUARY_tdstat42_en

98 UN (United Nations, 2017a): United Nations Statistics Division for integration in the UN Comtrade database

99 UN (United Nations, 2017b): Comtrade database contains product breakdowns based on the Standard International Trade Classification (SITC). For correspondence between SITC codes and the five broad product groups presented in this section, see annex 6.2.

100 Vassiliou, L. (2003) The Asian Recovery: Progress and Pitfalls, presentation to Global Forum on Insolvency Risk Management, Washington DC, 28-29 January.

101 Vassiliou, L. (2006) The Restructuring Revolution in the Asia-Pacific Region, in Asian Development Bank, Asia-Pacific Restructuring and Insolvency Guide, London, Globe White Page.

102 Völgyi, Katalin (2011): Hol tart ma a kelet-ázsiai regionalizmus fejlődése? Magyar Tudományos Akadémia, Világgazdasági Kutatóintézet, Műhelytanulmányok, Budapest, 2011 November, 91. szám, p. 18

103 WB (World Bank, 2009): Brazil Federal Public Financial Management Performance. December 2009, The World Bank. http://siteresources.worldbank.org/BRAZILEXTN/Resources/Brazil_PublicManagement_English.pdf

104 WB (World Bank, 2010): Brazil's Landmark Bolsa Família Program Receives US\$200 Million Loan. The World Bank Press release, September 17 <http://www.worldbank.org/en/news/press-release/2010/09/17/brazils-landmark-bolsa-familia-program-receives-us200-million-loan>

105 WB-PWC (World Bank, 2011). Paying Taxes 2011. The Global Picture. The World Bank Group, PricewaterhouseCoopers International Limited. <http://www.pwc.com/gx/en/paying-taxes/pdf/paying-taxes-2011.pdf>.

106 Wellman B (2001): "Számítógépes hálózatok szociális hálózatokként". *Science* 293 (2001. szeptember 14.): 2031-34.

107 Wellman B – Hogan B – Berg K – Boase J – Carrasco J A – Cote R – Kayahara J - Kennedy T L M – Tran P (2006): "Connected Lives: A projekt" pp. 157-211 a *Networked Neighborhoods: Az online közösségi kontextusban*, szerkesztette Patrick Purcell. Guildford, Egyesült Királyság: Springer.

108 World Bank (1993): The East Asian Miracle: Economic Growth and Public Policy. Oxford University Press, Oxford, 1993.

109 World Bank (2013), "Long term investment financing for growth and development", Umbrella Paper, February. Washington, D.C.: World Bank

110 WTO (World Trade Organization, 2006): Forrás:

http://www.agr.unideb.hu/ebook/logisztika/kereskedelmi_vilgszervezet_wto__world_trade_organization.html

111 WTO (2009): WTO elvi megállapodás

<http://dfk-online.sze.hu/images/JÁP/2009/2/Horváthy.pdf>

112 WTO (2017): 26. fejezet: Külgazdasági kapcsolatok - Origo

www.origo.hu/nagyvilag/2003020626fejezet.html

a Kereskedelmi Világszervezettel (WTO) összefüggő kérdések; „... A tagság révén Magyarország az unió közös kereskedelempolitikájának részévé és egyben ...”

113 WTO (2018): https://www.wto.org/english/news_e/news18_e/trdia_07jun18_e.htm

114 Zhenglong, Wu (2010): ‘One Step at a Time’, Beijing Review, No. 34, August 26, 2010,

letöltés helye: http://www.bjreview.com.cn/quotes/txt/2010-08/24/content_293421.htm

Táblázatok listája

Táblázat-1	A 24 vizsgált ország gazdasági jellemzői 2005 és 2017 között, millió USA dollár alapján (százalékban)	46.
Táblázat-2	A 24 ország és az USA részesedése a világ összes exportjából 2005-ben és 2017-ben értékben és százalékban, millió USA dollárban	47.
Táblázat-3	A gazdasági változók közötti összefüggések mértéke (Correlation Matrix)	48.
Táblázat-4	A Kaiser-Meyer-Olkin módszer alkalmazása (KMO and Bartlett's Test)	53.
Táblázat-5	A Kaiser-Meyer-Olkin érték kiszámítása a gazdasági változók értékeinek átlaga alapján (Anti-image Matrixes)	54.
Táblázat-6	Az egyes változók kezdő és jelen értékei (Communalities, Initial = kezdő érték, Extraction = jelen érték, Analysis = elemzés)	55.
Táblázat-7	A gazdasági változók összegzése (Total Variance Explained)	56.
Táblázat-8	Az egyes komponensek gazdasági változók szerinti összetétele (Rotated Component Matrix)	57.
Táblázat-9	Leíró statisztikák (listwise, Descriptive Statistics)	58.
Táblázat-10	A 24 ország rangsorolása a gazdasági változók szerint 2005 és 2017 között	80.
Táblázat-11	A feldolgozottság mértéke: az Érték, a Hiányzó érték, és az Összesítés alapján (Case Processing Summary ^a)	97.

Táblázat-12	Az országok csoportosítása két főcsoportba sorolás esetén (Agglomeration Schedule)	98.
Táblázat-13	Az országok csoportosítása öt csoportba sorolás esetén (Cluster Membership)	99.
Táblázat-14	A statisztikai számítások mind a 24 országra vonatkoznak és nincsen hiányzó ország, az elemzésből nem maradt ki egyik ország sem (Case Processing Summary). (Ward Methods, magyarul: Összesítés a változók szerint a 24 országra vonatkozóan)	102.
Táblázat-15	Végleges összesítés (Case Summaries)	103.
Táblázat-16	Az országok eltérései az összesített gazdasági változók szerint (Proximity Matrix: Squared Euclidean distance)	105.

Ábrák listája

Ábra-1	A WTO tagállamai 2019-ben	19.
Ábra-2	A gazdasági változók közötti korreláció (2005-2017)	49.
Ábra-3	A gazdasági változók közötti szignifikáns értékek (2005-2017)	49.
Ábra-4	Faktoranalízis, 1. és 2. faktorok	62.
Ábra-5	Faktoranalízis, 1. és 3. faktorok	83.
Ábra-6	A 24 ország csoportosítása	100.
Ábra-7	A klaszterek felépítése országonként, 24 ország csoportosítása (Dendrogram rendszer)	101.